

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nĩtaa taLucas

TaLucas taa ra to'on yó'o kuq'an ña nda'a taTeófilo

¹ “Tata Teófilo, xa kuq'a ní nivi nĩtaa na xa'a ña ndixa ke'é Jesucristo xí'in yó.

² Ta ñii kiva ndatán yóo to'on ña saná'a na xindikon satá ra, saá yóo ña nĩtaa na. Tanda kivi kixá'á Jesucristo kisa chiño ra ñoyivi yó'o, xini na ña ke'é ra, ta xini so'o na ña saná'a ra, ta nayó'o nika'an ndoso na to'on ra.

³ Ta saá tuku yi'i xa sakuá'á va'a i ndi'i ña ke'é ra xí'in ndi'i ña saná'a ra nda kivi kixaa ra ñoyivi yó'o. Ta xani sini i va'a ná taa i to'on ña ndaa yó'o, ndatán nixiyo ña, ta ti'vi i tutu yó'o xaa ña nda'a ún, Teófilo ta to'ó.

⁴ Ta saá kundaa va'a ini ún ñandaa kúu ña xa saná'a na yó'ó xa'a Jesucristo”, káchí taLucas xí'in taTeófilo.

*Ñii ángel ña kixi noo Ndios
ká'an ña kaku taJuan, ta sakuchu nivi*

⁵ Kivi tarey Herodes xá'nda chiño ra noo nañoo estado Judea, nixiyo ñii sutu naní ra Zacarías. Tayó'o kúu ñii ta náta'an xí'in ñii ti'vi sutu, ta kivi ti'vi nasutu yó'o naní Abías. Násí'i taZacarías yó'o naní ñá Elisabet, ta mji ra xí'in ñásí'i ra kúu nasa'ya ñani síkuá tasutu Aarón.

6 Ta Zacarías xí'in ñásí'í ra ñá Elisabet ñivi nandaa kúu na ño Ndios, ta kándixa ndi'i na ña xá'nda chiño Ndios, ta inká ñivi ñi-kuchiño naní'i na to'on ña ka'an on vá'a na xa'a ta Zacarías xí'in ñásí'í ra.

7 Ta on koó sa'ya na, chi ñánóma kúu ñá Elisabet, ta ñáyó'o xí'in yii ña na xiku'a ní kúu na.

8 Ta saá ñitondaa kivi nasutu natá'an ta Zacarías kixaa na kasa chiño na ño Ndios ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén.

9 Chikaa na ndati xí'in yuu válí chi saá ké'é na ña koto na yukú chiño kukomí ñii ñii sutu. Ta saá keta ña ta Zacarías ñini'i ra chiño ña ki'vi ra Cuarto Yii ña nákaa ini ve'e ño'o yó'o, ta ka'mi ra xuxa va'a ña ndoso ño mesa tón yii.

10 Kivi ñiki'vi ta Zacarías Cuarto Yii ña ka'mi ra xuxa va'a ño Ndios, ta ndi'i ñivi ndóo na ndáti na ke'e ña kúu yé'é ve'e ño'o, ta ká'an na xí'in Ndios.

11 Ta saá ñii ángel kixi ño Ndios kixaa ña ño ta Zacarías, ñíndichi ña siin kua'á mesa tón yii ño xixi xuxa va'a.

12 Ta xini ra ña ángel, ta kixá'á ndí'i ní ini ra, ta yí'ví ní ra.

13 Ta saá ñika'an ña ángel xí'in ra:

—Tata Zacarías, on kuyi'ví ún, chi Ndios xini so'o ra ña ñika'an ún xí'in ra, ta ke'é ra ñii ñava'a xí'in ndó: koo sa'ya ún xí'in ñásí'í ún ñá Elisabet, ta chinóo ndó kivi ra kunaní ra Juan.

14 Kivi kaku sa'ya ndó, ta kusii ní ini ndó'ó. Ta kusii ní ini inká ñivi kivi kaku ra,

15 chi ño Ndios sa'ya ndó kuu ra ñii ta ta ká'no. Ta nda ñii kivi on ko'o ra vino, ni on ko'o

ra inkā nduta tá sáxíini n̄ivi. Tānda k̄iv̄i kixá'á ra kunakaꝯ ra t̄ixin si'í ra, ta chútú ním̄a ra xí'in ñandee Ním̄a Ndios.

16 Ta saá chindeé ra kuꝯ'a ní naIsrael sanandikó ra ním̄a na ña ko'on na yich̄i Ndios.

17 Ndatán ñii k̄i'va n̄ix̄iyo ndee Ním̄a Ndios xí'in taprofeta Elías x̄ina'á, saá koo Ním̄a Ndios xí'in sa'ya ndó yó'o. Ta kukomí ra yich̄i ka'an ra xí'in n̄ivi ña nakutá'an va'a na kúu yivá xí'in sa'ya na. Ta chindeé ra n̄ivi na on x̄iin kon̄i so'o ña nduu na n̄ivi na va'a kandixa Ndios. Saá sa'ya ndó yó'o chindeé ra naIsrael ña koo ti'va na naki'in na T̄a taKá'no noꝯ yó —káchí ñaángel xí'in taZacarías.

18 Ta ndakuijn taZacarías, n̄indaꝯa to'on ra ñaángel, káchí ra saá:

—¿Ndasaá koo kundaꝯa inīi ña kundivi ña ká'an ún xí'in̄i?, chi vitin tax̄ikuꝯ'a ní kúūi, ta saá tuku ñax̄ikuꝯ'a ní kúu ñásí'í̄i —káchí taZacarías xí'in ñaángel.

19 Ta ndakuijn ñaángel, n̄ika'an ña xí'in taZacarías.

—Yi'í n̄an̄īi Gabriel, ta ndi'i saá k̄iv̄i ñíndichīi noꝯ Ndios. Ta m̄i Ndios kúu ta t̄i'v̄i ȳi'í vaꝯīi ka'an̄i ñava'a yó'o xí'in ún.

20 Ta vitin xa'a ña on vása ní-kandixa ún to'on ña n̄ika'an̄i xí'in ún, on kuchiño ka ka'an ún nda ñii to'on nda kixaꝯ k̄iv̄i kundivi to'on yó'o. Ta ndixa vaꝯi ñii k̄iv̄i ña kundivi ndi'i ña n̄ika'an̄i xí'in ún —káchí ñaángel xí'in taZacarías.

21 Ta n̄ivi na ndóo ndáti ke'e, ká'an xí'in tá'an na ña kuách̄i ní taZacarías, ta kixá'á na ndi'i ní ini na xa'a ra.

22 Ta saá keta taZacarías, ta ni-kuchiño ka'an ra xí'in na. Ta kundaa ini na ndí Ndios tì'ví ra ñii ña nìtìvi noo tayó'o ini Cuarto Yii ve'e ño'o. Ñakán kía ni-kuchiño ka'an ka ra xí'in na, nda sáná'a kuiti ra xí'in nda'a ra.

23 Ta nìtondaa kivi ndi'i kisa chiño taZacarías ve'e ño'o, ta kuano'o ra.

24 Ta saá niya'a lo'o kivi, ta ñásí'í ra ñáElisabet nìkee sa'ya ñá. Ta nixiyo ñá o'on yoo ini ve'e ñá, ta nda lo'o on vása ní-keta ñá. Ta nika'an ñá, kachí ñá saá:

25 “Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i, xa nìtaxi ra ñii ñatò'ó ká'no nda'a i chi vitin koo ñii sa'ya i, ta kìndaa ra ña kúka'an noo i noo nivi”, kachí ñá.

To'on yó'o kachí ñaángel ña kixi noo Ndios kivi nika'an ña xí'in ñáMaría

26 Xa ñño yoo ñó'o sa'ya ñáElisabet ta saá tì'ví Ndios ñaángel Gabriel ku'a'an ña ñoo Nazaret, ña nákaa estado Galilea.

27 Ku'a'an ña koto ña ñii ñákuáan lo'o naní ñá María, ñá ta'an tondaa nda ñii taa kúu ñá. Ta xa ndásj ña tonda'a ñá xí'in ñii taa naní ra José, sa'ya ñani síkuá tarey David kúu ra.

28 Ta nixaá ñaángel noo ñáMaría yó'o ta chindee ña'á ña, nika'an ña, kachí ña saá:

—¡Kua'a, nana! Yó'ó kúu ñá nini'i ñava'a noo Ndios, ta yóo ra xí'in ún. Ta ke'é ra ñava'a ní ka xí'in ún noo ndi'i inka násí'í.

29 Ta ñáMaría xini ñá ñaángel yó'o, ta xini so'o ñá to'on ña nika'an ña, ta kixá'á ndi'i ní ini ñá, xáni sijní ñá: “¿Ndachun nika'an ñaángel to'on yó'o xí'in yó'?”

30 Ta saá ká'an ka ñaángel xí'in ñá:

—On kuyi'ví ún, chi Ndios taxi ra ñii ñato'ó ní nda'a ún.

³¹ Ta vitin kee sa'ya ún, ta kivi kaku talo'o sa'ya ún, ta chinoo ún kivi ra kunaní ra Jesús.*

³² Ta kuu ra ta ká'no, ta sakunaní na ra Sa'ya Ndios taKá'no, ta Ndios taxi ra ña kuu tayó'o tarey ká'no. Ndatán ñixiyo xii síkuá ra tarey David, saá koo ra.

³³ Ta ka'nda chiño ra ño naIsrael, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndee ra, ta kuu ra tarey ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ñaángel xí'in ñaMaría.

³⁴ Ta saá ndakuijn ñaMaría:

—¿Ta ndasaá koo ñayó'o?, chi nda ñii ta on ta'án tondaa yi'i —káchí ña xí'in ñaángel.

³⁵ Ta ndakuijn ñaángel:

—Ta Níma Ndios kixaa ña xí'in ún, ta ndee Ndios taKá'no kixaa ña ndatán ñii kundati koo ña, ta nakundixin ní ndi'í ún ña. Nakan sa'ya ún kuu ra ñii ta yi'i, ta kunaní ra Sa'ya Ndios.

³⁶ Ta ñave'e ún ñaElisabet xa ñó'o sa'ya ña. Vará ñaxikua'a ní kuu ña, ta on kivi koo sa'ya ña, káchí ñivi, ta vitin xa iño yoo ñó'o sa'ya ña.

³⁷ Saá chi Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndi'í chiño, on koó nda ñii chiño ña yo'vi ñoo Ndios —káchí ñaángel xí'in ñaMaría.

³⁸ Ta ndakuijn ñaMaría, káchí ña saá:

—Yi'i kuu ña kisa chiño ñoo Ndios, ta va'a ná ke'é ra xí'in ñi ndatán yoo ña ñika'an ún xí'in ñi —káchí ñaMaría xí'in ñaángel.

Ta saá kee ñaángel ku'a'an ña.

* **1:31** Kivi "Jesús" kóni kachí ña: Ndios sáka ku ra ñivi.

Tɔ'on yó'o ká'an ñáMaría kuq'an ñá koto ñá ñáElisabet

³⁹ Ta nɪya'a lo'o kivi, ta kee ñáMaría, nómi ñá kuq'an ñá ñoo ña nákaa ma'ño yuku estado Judea.

⁴⁰ Ta nɪxaa ñáMaría, ta nɪki'vi ñá ve'e taZacarías, ta nɪka'an ñá tɔ'on chindeé ñá ñáElisabet.

⁴¹ Tá xini so'o ñáElisabet ña chindeé ñáMaría, ta kandeta sa'ya ñá tixin ñá, ta Níma Ndios kɪxaa ña, ta saktú ña níma ñáElisabet xí'in ndee Ndios.

⁴² Ta xí'in ndi'i ndee ñá nɪka'an ñá xí'in ñáMaría, káchí ñá saá:

—¡Ta ká'no ní ka ñava'a ke'é Ndios xí'in ún noo ndi'i inká násí'í ñoyívi yó'o! ¡Ta ká'no ní ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ún!

⁴³ Ta, ¡ndachun Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ña taxi ra kɪxaa ún koto ún yi'í! ¡Yu kúu yi'í, ta vaxi ún koto ún yi'í! Chi yó'ó kúu si'í taKá'no noo ñ.

⁴⁴ Xini so'o ñ tɔ'on chindeé ún yi'í, ta saá sa'ya ñ kandeta ra tixin ñ chi kúsi ñ ní ini ra.

⁴⁵ Ta nákaa ñasi ñ níma ún, chi kándixa ún Ndios ña kasa ndivi ra ña nɪka'an ra xí'in ún —káchí ñáElisabet xí'in ñáMaría.

⁴⁶ Ta nɪka'an ñáMaría saá:

Xí'in níma ñ kása ká'no ñ Ndios.

⁴⁷ Kúsi ñ ní ini ñ chi Ndios sakaaku ra yi'í.

⁴⁸ Ndios ndáa ra yi'í, vará ndasaá kuiti ñándá'ví ñá kása chiño noo ra kúu ñ.

Ñakán nɪvi na táku vitin xí'in nɪvi na kutaku kivi ña vaxi sakunaní na yi'í: Ña'a ñá nákaa ñasi níma, káchí nɪvi xa'a ñ.

49 Saá chi Ndios ta kómí ndee ká'no, ke'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in i.

¡Taa tayi kúu Ndios!

50 Ta kivi vitin xí'in kivi ña vaxi Ndios kúndá'ví ini ra xini ra ñivi na kisa to'ó ña'á.

51 Ndios xí'in ndee mii ra kisa ndivi ra kuá'a ní chiño ná'no.

Ta xí'in ndee ra xata ní'nó ra ñivi na kisa ká'no xí'in mii.

52 Ta Ndios sanoo ra nda ñino ñivi naná'no ñoyívi yó'o, na kúu na ña'a ní ini,

ta ndani'i síkón ra ñivi na on vása ña'a ini ña nduu na naná'no.

53 Ndios taxi ra kuá'a ní ñaxíxi nda'a ñivi nandá'ví na xí'i soko,

ta taxi ra ñivi nakuíká kuá'an vichí na.

54 Ndios chindee ra naIsrael,

ndi'i saá kivi kúndá'ví ini ra xini ra na,

55 chi saá ñika'an ra xí'in xii síkuá yó taAbraham, ta xí'in ndi'i sa'ya ñani síkuá tayó'o.

Ndios káchí ra kundá'ví ini ra koni ra mii yó ndi'i saá kivi ña vaxi,

káchí ñaMaría.

56 Ta saá ñindo ña, ñixiyo ña xí'in ñaElisabet uní yoo, ta kee ña kuano'o ña.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kaku taJuan, taa ta sakuchu ñivi

57 Tá xa ñitonda kivi kaku sa'ya ñaElisabet, ta kaku ñii taa lo'o.

58 Ta saá kunda ini nave'e ña xí'in na xini tá'an xí'in ña ndí Ndios ke'é ñava'a xí'in ña ña kaku sa'ya ña. Ta saá kúsi ní ini ndi'i na xí'in ña.

⁵⁹ Ta n̄itondaa k̄iv̄i on̄a k̄aku tikuá'á lo'o yó'o, ta k̄isa ndivi na costumbre nan̄i ña circuncisión xí'in ra ña kóni kachí xá'nda na lo'o ñij̄i s̄inj̄i ñatēe ra. Ta kóni na sakunaní na ra Zacarías, chi saá nan̄i yivá ra.

⁶⁰ Ta n̄ika'an si'í ra ña Elisabet, káchí ña saá:
—On k̄iv̄i saá, va'a ná kunaní ra Juan —káchí ñá.

⁶¹ Ta ndakuiin na, káchí na:
—¿Ndachun kóni ún kunaní ra saá? Nd̄a ñii nave'e ún on k̄oó nan̄i saá —káchí na.

⁶² Ta saná'a nda'a na noo yivá ra ndasaá kóni ra kunaní sa'ya ra.

⁶³ Ta saá ndukú ra ñii v̄it̄i noo na, ta t̄aa ra k̄iv̄i noo tón v̄it̄i yó'o: “Kunaní ra Juan.” Ta n̄aka'nda ini ndi'i na.

⁶⁴ Ta saá x̄andikon̄ ta Zacarías k̄ixá'á kúchiño ka'an ra, ta k̄isa ká'no ra Ndios.

⁶⁵ Ta ndi'i n̄ivi na ndóo yó'o n̄aka'nda ini na, ta k̄ixá'á na s̄akuit̄a ní'nó na to'on x̄a'a ñayó'o ndi'i saá ñoo ña ñó'o yuk̄u estado Judea.

⁶⁶ Ta ndi'i n̄ivi na x̄inj̄i so'o ña ndo'o ta Zacarías, xáni ini na x̄a'a ña, ta n̄indaka to'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kuu tikuá'á lo'o sa'ya ta Zacarías k̄iv̄i kuká'no ra? —káchí na, chi kúndāa ini na ndí kómí t̄alo'o yó'o ndēe Ndios.

Xí'in to'on yó'o ta Zacarías kisa ká'no ra Ndios

⁶⁷ Ta Níma Ndios sakutú ña ini ta Zacarías xí'in ndēe Ndios, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

⁶⁸ Ná kasa ká'no yó Ndios, ta xá'nda chiño noo m̄ij̄i yó na Israel,
Ndios ch̄indeé ra n̄ivi nañoo yó na kúu na ndíkon ña'á, ta sakaku ra yó.

69 Ta t̄i'v̄i ra ñii t̄aa t̄andeé ní, ta kixaā ra sak̄aku ra m̄ji yó.

T̄andeé yó'o kúu ñii sa'ya ñani síkuá t̄arey David, t̄aa ta k̄isa chiño ñōo Ndios kuj̄ya x̄ina'á.

70 Saá yóo ña k̄ind̄oo Ndios x̄i'in nax̄ii síkuá yó naIsrael, chi Ndios t̄axi ra t̄o'on ra nda'ā naprofeta ña ñika'ān ndoso na kuj̄ya x̄ina'á, k̄achí na saá:

71 Ndios sak̄aku ra m̄ji yó ñōo na s̄aa ini x̄ini yó, ta sak̄aku ra m̄ji yó ñōo ndi'i ñivi na ɔn x̄iin koni yó.

72 X̄ina'á k̄undá'v̄i ini Ndios x̄ini ra nax̄ii síkuá yó,

ta kasa ndivi ra t̄o'on ra ña ch̄indú'u ra ke'é ra x̄i'in na.

73 Ñika'ān Ndios x̄i'in x̄ii síkuá yó t̄aAbraham

74 ña ndixa sak̄aku ra m̄ji yó ñōo ñivi na s̄aa ini x̄ini yó,

ñakán ɔn kuyi'v̄i yó kasa chiño yó ñōo Ndios.

75 Ta kuu yó ñivi na ndakú ini, na nataxi x̄i'in m̄ji ñōo Ndios, saá kasa ndivi yó chiño ñōo ra ndi'i saá k̄ivi ña kutak̄u yó,

k̄achí t̄aZacarías.

76 Ta saá ñika'ān ra x̄i'in tikuá'á lo'o sa'ya ra, k̄achí ra saá:

Yó'ó, t̄alo'o, k̄ivi kuká'no ún, ta kuu ún t̄aprofeta t̄a k̄a'ān ndoso t̄o'on Ndios.

Ndasa va'a ún yichi xa'ā ña kivi kixaā T̄aa t̄aKá'no ñōo yó, t̄aa t̄a v̄axi ñoyívi yó'o, ta yó'ó kuu t̄a k̄o'ɔn si'na ñōo ra.

77 Ta saná'a ún ñivi ndasaá koo ña sak̄aku Ndios ñivi na ndik̄on ña'á,

chi kasa ká'no ini ra xa'ā kuachi na.

78 Sandoo ra ndi'i kuachi yó chi Ndios kúu ra ta ká'no ní ini.

Ñakán ti'ví ra ñii ɬa ɬa yóo ñoyívi nino, ta ndatán yóo ño'ɔ ña yé'e, saá yóo ɬa ɬa ti'ví ra.

Kivi kixaɬ ra ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ñii kivi xaá, saá koo ña.

79 Saá chi ke'é ra ña naye'e ño'ɔ noo nivi na xika yichi naa noo yóo ña on vá'a, ta saá kuchiño naki'in na ko'on na yichi va'a, ta kunakaɬ ñava'a ini na, káchí ɬaZacarías xí'in tikuá'á lo'o sa'ya ra.

80 Ta saá ɬalo'o ɬaJuan yó'o xa'no ra, ta nduu ra ñii taká'no xí'in ndee Níma Ndios. Ta kee ra kuá'an ra, ta táku ra yuku yichí ɬanda nitondaa kivi kixá'á ra ká'an ndoso ra to'on Ndios noo nañoo mji ra naIsrael.

2

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo (Mt. 1:18-25)

1 Kuyá saá xa'nda chiño ɬarey Augusto ña ndakoo ñii censo ndi'i nivi.

2 Censo yó'o kúu ñanoó ndakoo kuyá xa'nda chiño tagobernador Cirenio noo na táku ñoo estado Siria.

3 Ta saá ndi'i nivi nixa'an na ñoo noo xitaku xii síkuá na, ta náka'yi kivi na.

4 Ñakán kía kee ɬaJosé ñoo ra Nazaret ña ndá'vi ndaa estado Galilea, ta kuá'an ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, chi ɬaJosé kúu ra sa'ya ñani síkuá ɬarey David, ɬa ɬa xitaku ñoo Belén kuyá xina'á.

⁵ Ta kee taJosé kuḗ'an ra, ta kuḗ'an ñáMaría xí'in ra naka'yi kivi na, chi xa kindoo taJosé tonda'a ra xí'in ñá, ta ñáyó'o xa ñó'o sa'ya ñá.

⁶ Ta nixaḗ na ñoo Belén, ta ñitondaḗ kivi kaku sa'ya ñá.

⁷ Ta saá kaku ñii taḗ lo'o, sa'ya noó ñá kúu ra, ta chisúku ndaa ñá ra xí'in tikoto, ta chindú'u ñá ra ini yiton noo xíxa'an kití, chi on vása ní-naní'i na ve'e noo kindoo na, saá chi xa chútú ndi'i ve'e noo kisin ñivi na xíka yichi.

Naángel na kixi noo Ndios ñika'an na xí'in ñivi na ndáa ndikachi

⁸ Tá ñoo kaku sa'ya ñáMaría, ta yukú yatin ñoo Belén, ndóo na ndáa ndikachi.

⁹ Ta saá keta ñii ñaángel ña kixi noo Ndios, ta livi ní, ta ká'no ní náye'e ño'o ña kee noo Ndios, ta náye'e ña noo ndóo na ndáa ndikachi, ta ñiyí'ví ní ndi'i na.

¹⁰ Ta ñika'an ñaángel xí'in na, káchí ña saá:

—On kuyí'ví ndó, chi vaxi ñi ndato'on ñi ñava'a xí'in ndó, ta on sivi ndasaá ñii ñava'a xa'a ndó'ó kúu ña ká'an ñi, ta vitin ká'an ñi ñava'a xa'a ndi'i ñivi, xa'a ña kusii ní ini na xí'in ndó.

¹¹ Kivi vitin kaku ñii ta'lo'o ñoo tarey David, ta ta'lo'o yó'o kúu Taḗ ta Sakaku ndó'ó. Ta Cristo Taḗ taKá'no noo yó'o kúu ra.*

¹² Ta ñáyó'o koto ndó ña kundaḗ ini ndó ndí to'on ña ká'an ñi kúu ñandaḗ, chi naní'i ndó ta'lo'o nísúku ra tikoto, ta nákaḗ ra ini yiton noo xíxa'an kití —káchí ñaángel xí'in na ndáa ndikachi.

* **2:11** To'on "Cristo" kóni káchí ña: Taḗ ta ti'ví Ndios ña sakaku ra ñivi.

13 Ta x̄andik̄on k̄ixaā kūa'a ní kā naá̄ngel, ta nākutá'an na x̄í'in ñaá̄ngel yó'o. Ta k̄ixá'á na kasa ká'no na Ndios, káchí na saá:

14 ¡Ná kanóo síkón ñat̄o'ó Ndios, tā yóo ñoyívi n̄jino!

Ná koo va'a ini n̄jivi ñoyívi yó'o, na kúu n̄jivi na kúsij̄ ini Ndios x̄íni ra, káchí naá̄ngel.

15 Tá ndi'i ñayó'o, ta saá ndi'i naá̄ngel kuano'o na ñoyívi n̄jino. Ta na ndáa ndikachi n̄jika'an x̄í'in tá'an na, káchí na saá:

—Vitin k̄o'on yó ñoo Belén koto yó yu kúu ña yóo xa'a ña n̄jika'an ñaá̄ngel ña t̄i'ví Ndios k̄ixi noo yó —káchí na.

16 Ta saá kama kee na kūa'an na nandukú na tikuá'á lo'o, ta n̄ixaā na n̄an'í'i na tāJosé x̄í'in ñáMaría x̄í'in tikuá'á lo'o, nákaā ra ini yit̄on noo x̄íxa'an kit̄j̄.

17 Tá x̄ini na tikuá'á lo'o, ta ndat̄o'on na ndi'i ña n̄jika'an ñaá̄ngel xa'a ra.

18 Ta ndi'i n̄jivi na x̄inj̄i so'o to'on ña ndat̄o'on na ndáa ndikachi, nāka'nda ní ini nayó'o.

19 Tá ñáMaría ch̄ikāa va'a ñá to'on yó'o níma ñá, ta nākani ní s̄inj̄i ñá xa'a ña.

20 Ta saá ndi'i na ndáa ndikachi, kuano'o na, ta k̄isa ká'no na ta k̄isa to'ó na Ndios, chi kúsij̄ ní ini na xa'a ndi'i ña x̄ini na x̄í'in ndi'i ña x̄inj̄i so'o na. Ñii k̄i'va ndat̄án yóo ña n̄jika'an ñaá̄ngel x̄í'in na, saá yóo ña.

TāJosé x̄í'in ñáMaría kūa'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ña taxi na tikuá'á lo'o Jesús nda'a Ndios

21 Tá n̄itondaa k̄iv̄i on̄a k̄aku tikuá'á lo'o, ta k̄isa ndivi na costumbre nan̄i circuncisión x̄i'in ra, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñīj̄i s̄inj̄i ñatēe ra, ta s̄akunaní na ra Jesús, chi saá n̄ik̄a'̄an ñaángel x̄i'in ñaMaría k̄iv̄i ta'án̄ k̄a k̄ee sa'ya ñá.

22 Ta n̄itondaa k̄iv̄i kasa ndivi taJosé x̄i'in ñaMaría ña ká'̄an ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés. Ndayí yó'o káchí ña yuk̄īa ke'é ña'a xa'a ña k̄aku sa'ya ñá, ta kukomí ña yich̄i k̄i'vi tuku ña ve'e ño'o. Ta saá taJosé x̄i'in ñaMaría k̄ee na kūa'̄an na x̄i'in tikuá'á lo'o Jesús, chi kóni na taxi na ra nda'a Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén.

23 Saá chi ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á káchí ña si'a: “Ndi'i ta'v̄alí tañoó sa'ya n̄ivi, x̄in̄i ñó'ó taxi na ra nda'a Ndios”, káchí ndayí.

24 Ñakán k̄īa kūa'̄an na ve'e ño'o ká'no ña s̄ok̄o na kit̄i v̄alí noo Ndios, chi yóo in̄ka ndayí Ndios ña káchí saá: “N̄ivi nandá'v̄i x̄in̄i ñó'ó s̄ok̄o na ov̄i t̄indúlú án̄ ov̄i t̄is̄ata noo Ndios xa'a ña k̄aku sa'ya na”, káchí ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés kuj̄ya x̄ina'á.

25 Ta ñoo Jerusalén, yóo ñii ta nan̄i ra Simeón, ta tañdaa kúu ra, ta k̄isa to'ó ní ra Ndios, ta yóo Níma Ndios x̄i'in ra. Ta taSimeón yó'o ndáti ra ta ta ti'v̄i Ndios sak̄aku n̄ivi naIsrael.

26 Ta Níma Ndios xa n̄ik̄a'̄an ña x̄i'in taSimeón yó'o:

—On k̄iv̄i ya'ch̄i ún, si'na koni ún Cristo, ta ta ti'v̄i Ndios —káchí Níma Ndios x̄i'in ra.

27 Ta n̄ixaa taJosé x̄i'in ñaMaría x̄i'in tikuá'á lo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ña kasa ndivi na ña ká'̄an ndayí Ndios. Ta m̄ji k̄iv̄i yó'o, Níma Ndios

xa n̄ik̄a'ḅn ña xí'in taSimeón ña ko'ḅn ra ve'e ño'o yó'o.

²⁸ Ta saá taSimeón naḅutá'an ra xí'in na, ta tiin ra xinomi ndaa ra tikuá'á lo'o Jesús, ta k̄ixá'á ra k̄isa ká'no ra Ndios, káchí ra saá:

²⁹ Tata, yó'ó kúu taKá'no noḅ ndi'i ña yóo.

Ta vitin va'a taxi ún ña kiviḅ chi xa yóo va'a iniḅ vitin,

chi xa k̄isa ndivi ún ña n̄ik̄a'ḅn ún xí'in i.

³⁰ Xa xiniḅ tikuá'á lo'o yó'o, taḅ ta ti'ví ún sak̄aku n̄ivi ñoyívi yó'o.

³¹ Noḅ ndi'i n̄ivi k̄isa ndivi ún ñava'a.

³² Ndatán yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikuá'á lo'o yó'o, chi saná'a ra yichi ún noḅ n̄ivi na ḅn vása kúu naIsrael.

Ta xa'a tayó'o, kanóo síkón ñato'ó naIsrael na kúu na ndik̄on yó'ó, káchí taSimeón xí'in Ndios.

³³ Ta taJosé xí'in ñaMaría naḅa'nda ini na ndóo na, ña xiniḅ so'o na ña n̄ik̄a'ḅn taSimeón xa'a tikuá'á lo'o Jesús.

³⁴ Ta saá taSimeón n̄ik̄a'ḅn ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ná chindeé ka ra ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta n̄ik̄a'ḅn ka ra xí'in ñaMaría, si'í tikuá'á lo'o Jesús, káchí ra saá:

—Ndios chitóni ra sa'ya ún yó'o kuu ra taḅ ta sak̄aku ku'a'a ní naIsrael. Ta saá ni, sava naIsrael ḅn kua'a na naki'in va'a na ra, ta nayó'o ndi'i xa'a na. Sa'ya ún yó'o saná'a ra n̄ivi xa'a Ndios, ta ku'a'a ní n̄ivi ḅn kandixa na ra.

³⁵ Ña ké'é n̄ivi yó'o kúu ña saná'a yukia xáni sini na. Ta saá, nana, tondaḅa ñii kivi

ta'vi níma ún; ndatán xa'nda ña xí'in espada, saá kundo'o níma ún, chi kuchuchú ini ún xa'a sa'ya ún —káchí taSimeón xí'in ñaMaría.

³⁶ Ta ini ve'e ño'o ká'no yó'o yóo ñii ñáprofeta, naní ña Ana. Ñii sa'ya taFanuel kúu ñá, ta xii síkuá ña xikuu taAser, ta ñáxikuá'a ní kúu ñá. Kivi xikuu ña ñálo'o, ñitonda'a ñá, ta ñixiyo ña xí'in yii ña uxá kuiya, ta saá ñixi'i ra.

³⁷ Ta ñaAna kindo kuáan ñá, ta ñixino ña komi siko komi kuiya. Ta ndivi ñoo yóo ñá, kisa ká'no ña Ndios, ta nda ñii kivi on vása keta ña ve'e ño'o. Yoo kivi on vása xixi ñá chi yoo so'on ñá, ká'an ña xí'in Ndios.

³⁸ Ta kixaá ñaAna noo yóo ñaMaría xí'in taJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús, ta ñika'an ña xí'in Ndios: —Tata Ndios, táxa'vi ún, chi t'vi ún tikuá'á lo'o yó'o kixaá ra ñoyivi yó'o —káchí ñá.

Ta ñika'an ña xa'a taJesús xí'in ndi'i ñivi na kúu na ndati ndí Ndios sakaku ra nañoo Jerusalén.

*ÑaMaría, taJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús
kuano'o na ñoo Nazaret*

³⁹ Kivi ndi'i kisa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á, ta saá taJosé xí'in ñaMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús ñaki'in na kuano'o na ñoo Nazaret estado Galilea.

⁴⁰ Ta ñoo yó'o xa'no talo'o Jesús, ta ñii ñii kuiya nduu ndeé ka ra. Ta nduu ra ta ndíchi ní sijní, ta Ndios kúsijí ní ini ra xíni ña'á ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a kivi ñindo talo'o Jesús ve'e
ño'o ká'no ñoo Jerusalén*

41 Ndi'i saá kuiya taJosé xí'in ñáMaría xá'an na viko Pascua† ñoo Jerusalén.

42 Kivi nixino taJesús uxu ovi kuiya, ta kee ra kuá'an ra xí'in na viko yó'o, chi saá nixiyo costumbre na.

43 Ta kivi ndi'i viko, ta naki'in na kuano'o na, ta nindo taJesús ñoo Jerusalén, ta on vása ní-xini taJosé ni ñáMaría ña nindo ra.

44 Xáni ini na án vaxi taJesús xí'in inká nave'e na án vaxi ra xí'in inká natá'an na, ká'án na. Saá kúu, ta xa nija'a ñii kivi xika na kuá'an na yichi, ta saá kixá'á na nándukú na ra xí'in ñii ñii nave'e na, xí'in ñii ñii natá'an na.

45 Ta on koó ra, ni-naní'i na. Ta saá ñáMaría xí'in taJosé ndikó na kuá'an na ñoo Jerusalén nándukú na ra.

46 Tānda kivi unj naní'i na taJesús ve'e ño'o ká'no, yoo ra mā'ño namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nita taMoisés xina'á. Xini so'o talo'o Jesús ña ká'an namaestro yó'o, ta ndákā to'on ra na.

47 Ta ndi'i nayó'o naka'nda ini na xini so'o na ña ká'an taJesús chi va'a ní sini ra, ta ndíchi ní to'on ndakuijn ra.

48 Ta kixa taJosé xí'in ñáMaría, xini na talo'o Jesús, ta naka'nda ini na xito na, ta nika'an si'i ra xí'in ra:

—Talo'o, ¿ndachun ke'é ún saá xí'in ndi? Yivá ún xí'in yi'i, nándukú ndi yó'ó, ta ndí'i ní ini ndi xa'a ún.

49 Ta saá ndakuijn taJesús:

† 2:41 Pascua najudío kána ña uxā kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sākaku ra naxi sikuá na noo ñaño Egipto kuiya xina'á.

—¿Ndachun nandukú ndó yí'í? ¿Án on vása xíní ndó ndí chiño Yivá í xíní ñó'ó kasa ndivi í? —káchí ra.

⁵⁰ Ta on vása ní-kundaa ini na yukía kóni kachí to'on ña nika'an ra xí'in na.

⁵¹ Ta saá kee taJesús ñoo Jerusalén xí'in taJosé xí'in ñaMaría, ta kuano'o na ñoo Nazaret. Ta naxaa na kán, ta ndi'i saá kivi chikaa so'o ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña ká'an yivá ra xí'in si'í ra. Ta si'í ra, níma mji ña chikaa va'a ña ndi'i ña ndó'o ña xí'in taJesús.

⁵² Ta xa'no taJesús, ta ndyu ká'no ka ra, ta kuu ndichí ka siní ra. Ta Ndios xí'in nivi kúsií ní ini na xíni na ra.

3

*TaJuan, taa ta sákuchu nivi, ká'an ndoso ra noo nivi xa'a yichi Ndios
(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)*

¹ Kuiya xa'on xá'nda chiño tarey Tiberio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, tagobernador Poncio Pilato xá'nda chiño ra noo naño estado Judea, tarey Herodes xá'nda chiño ra noo naño estado Galilea, tarey Felipe, ta kúu ñani taHerodes yó'o, xá'nda chiño ra noo naño estado Iturea xí'in Traconite, ta tarey Lisantias xá'nda chiño ra noo naño Abilinia.

² Ta tasutu Anás xí'in tasutu Caifás kúu taná'no noo ndi'i nasutu ñoo Israel. Ta mji kuiya yó'o Ndios nika'an ra xí'in taJuan, ta yóo yuku yichí, ta kúu sa'ya taZacarías.

³ Ta kee taJuan kuə'aŋ ra ndi'i saá xiiña yatin yuta Jordán. Ta nika'aŋ ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, káchí ra saá:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —káchí ra, ká'aŋ ra xí'in nivi.

⁴ Ta xa'a taJuan yó'o nita ta profeta Isaías xina'a, káchí ra saá:

Noo yóo yuku yichí ka'aŋ ndoso ra, kachí ra saá: “Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mji taKá'no noo yó.

Kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, kachí ta ta koo yuku yichí.

⁵ “Saá chi vaxi kivi tá ndi'i noo kónó nduu ndaa ña, ta ndi'i yuku nduu ña yoso.

Ndi'i yichi yakua nduu ndakú ña, ta ndi'i yichi yuu ní, ndundii ña, ta nduva'a ña.

⁶ Ta ndi'i nivi ñoyivi yó'o koni na yu kúu ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na”, káchí to'on Ndios ña nita taIsaías xina'a.

⁷ Ta ku'a ní nivi nixaa na noo yóo taJuan, chi kóni na sakuchu ra na, ta nika'aŋ ra xí'in na, káchí ra saá:

—iNdó'ó, sa'ya ko xati kúu ndó! ¿Yu kúu na nika'aŋ xí'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku xí'in mji ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kivi ña vaxi?

⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichi Ndios, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a ndatán kóni Ndios. Saá chi on vá'a kani sinj ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'aŋ i

xí'in ndó, Ndios kúchiño ra ndasa ra yuu yó'o n̄ivi na nduu sa'ya ñani síkuá ta Abraham.

⁹ Ta n̄ivi na on vása kása ndivi ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón koon ku'i on vá'a nda'a, saá yóo na noo Ndios. Ta Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá sijn ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása koon ku'i va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó koko nó noo xixi ño'o —káchí ta Juan, ká'an ra xí'in na.

¹⁰ Ta saá n̄indaḡa to'on na ta Juan:

—¿Yukía va'a xini ñó'ó ke'é ndi ña on xo'vi ndi saá? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuijn ta Juan, n̄ika'an ra:

—Tá yóo ñii ta, ta kómí ra ovi tikoto, ta xini ñó'ó taxi ra ñii tikoto nda'a ta ta on koó nda ñii tikoto kómí. Tá yóo ña xixi ñii ta, ta xini ñó'ó taxi ra ña kuxu ta ta on koó ñaxixi —káchí ta Juan xí'in na.

¹² Ta sava n̄ivi na káya si'un noo nagobierno ñoo Roma kixaa na noo ta Juan chi kóni na sakuchu ra na, ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Maestro, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

¹³ Ta ndakuijn ra:

—On sandá'ví ndó n̄ivi, ta kuiti naki'in ndó si'un ña káchí nagobierno xí'in ndó.

¹⁴ Ta sava natropa kixaa na n̄indaḡa to'on na ra:

—Ta m̄i ndi, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

Ta ndakuijn ta Juan, n̄ika'an ra xí'in na:

—On kasa kuí'ná ndó si'un inka n̄ivi, ta on ka'an ndó ñavatá xa'a na. On ka'an kuáchí ndó xa'a ya'vi ndó, ta kusij ní ini ndó xí'in ña chá'vi

na ndó'ó x̄a'a chiño ké'é ndó —káchí taJuan xí'in na.

15 Ta kūa'a ní n̄ivi ndáti na ña kixaa Cristo, tāa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na, ta xáni ini na saá: “¿Án ɔn s̄iví m̄ji taJuan kúu ra?”

16 Ta taJuan n̄ika'̄an ra xí'in na:

—Yi'i sákuchu i ndó'ó xí'in takuii, ta sāta yi'i vāxi ñii tāa ta ndeé ka ɔo yi'i. Ta yi'i kúu ta kisa chiño kuiti ɔo ra. Ta ta ndeé ka ɔo i vāxi sāta i, ta sakuchu ra ndó'ó xí'in m̄ji Ním̄a Ndios, ña yóo ndatán yóo ño'o xixi.

17 Xa yóo ti'va ra kasa nani ra x̄a'a kūachi n̄ivi, ta ke'é ra xí'in n̄ivi ndatán ké'é n̄ivi xí'in ndikin trigo ña x̄a'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra n̄ivi na va'a ɔo na ɔn vá'a. Ta taxi va'a ra n̄ivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra n̄ivi na ɔn vá'a ɔo xixi ño'o, ta nda ñii kivi ɔn nda'va ño'o yó'o.

18 Ta xí'in kūa'a ní to'on ndíchi, ndato'on taJuan xí'in n̄ivi ña nandikó ini na, ta saá tuku n̄ika'̄an ndoso ra to'on va'a x̄a'a Ndios xí'in na.

19 Ta x̄a'a tarey Herodes, n̄ika'̄an taJuan, káchí ra saá: “On vá'a ke'é tarey Herodes, chi tonda'a ra xí'in ñásí'í ñani m̄ji ra taFelipe”, káchí ra, n̄ika'̄an ra ɔo n̄ivi. Ta taJuan n̄ika'̄an ka ra x̄a'a kūa'a ní ink̄a ña ɔn vá'a ke'é taHerodes yó'o.

20 Ta xí'in ndi'i ña ɔn vá'a yó'o, taHerodes ke'é ka ra ink̄a ña ɔn vá'a ní ka ña chikaa ra taJuan ini ve'e kaa.

Ñayó'o ká'an x̄a'a taJuan kivi sákuchu ra taJesús

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

21 Ta kivi ta'an kunakaa taJuan ini ve'e kaa, ta sakuchu ra ku'a ni nivi. Ta saá sakuchu ra taJesús. Tá ká'an ka taJesús xí'in Ndios, ta nixoná ñoyívi nino noo ra,

22 ta vaxi noo Níma Ndios. Ndatán ná'a tísata vaxi noo rí, saá kixi noo ña, ta xikanoo ña noo ñíndichi taJesús. Ta nivi na ndoo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios nika'an ra nda ñoyívi nino, káchí ra si'a:

—Yó'ó kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsii ní ini i xini i yó'ó —káchí Ndios.

*To'on yó'o ká'an yu kúu naxii síkuá taJesús
(Mt. 1:1-17)*

23 Tá nixino taJesús oko uxu kuiya, ta kixá'a ra sáná'a ra nivi. Xáni ini nivi ndí sa'ya taJosé kúu ra. Ta taJosé kúu sa'ya taElí.

24 Ta taElí kúu sa'ya taMatat, ta taMatat kúu sa'ya taLeví, ta taLeví kúu sa'ya taMelqui, ta taMelqui kúu sa'ya taJana, taJana kúu sa'ya taJosé.

25 TaJosé kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taAmós, taAmós kúu sa'ya taNahum, taNahum kúu sa'ya taEsli, taEsli kúu sa'ya taNagai.

26 TaNagai kúu sa'ya taMaat, taMaat kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taSemei, taSemei kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJudá.

27 TaJudá kúu sa'ya taJoana, taJoana kúu sa'ya taResa, taResa kúu sa'ya taZorobabel, taZorobabel kúu sa'ya taSalatiel, taSalatiel kúu sa'ya taNeri.

28 TāNeri kúu sạ'ya tạMelqui, tạMelqui kúu sạ'ya tạAdi, tạAdi kúu sạ'ya tạCosam, tạCosam kúu sạ'ya tạElmodam, tạElmodam kúu sạ'ya tạEr.

29 TạEr kúu sạ'ya tạJosué, tạJosué kúu sạ'ya tạEliezer, tạEliezer kúu sạ'ya tạJorim, tạJorim kúu sạ'ya tạMatat, tạMatat kúu sạ'ya tạLeví.

30 TạLeví kúu sạ'ya tạSimeón, tạSimeón kúu sạ'ya tạJudá, tạJudá kúu sạ'ya tạJosé, tạJosé kúu sạ'ya tạJonán, tạJonán kúu sạ'ya tạEliaquim.

31 TạEliaquim kúu sạ'ya tạMelea, tạMelea kúu sạ'ya tạMainán, tạMainán kúu sạ'ya tạMatata, tạMatata kúu sạ'ya tạNatán.

32 TạNatán kúu sạ'ya tạDavid, tạDavid kúu sạ'ya tạIsaí, tạIsaí kúu sạ'ya tạObed, tạObed kúu sạ'ya tạBooz, tạBooz kúu sạ'ya tạSalmón, tạSalmón kúu sạ'ya tạNaasón.

33 TạNaasón kúu sạ'ya tạAminadab, tạAminadab kúu sạ'ya tạAram, tạAram kúu sạ'ya tạEsrom, tạEsrom kúu sạ'ya tạFares, tạFares kúu sạ'ya tạJudá.

34 TạJudá kúu sạ'ya tạJacob, tạJacob kúu sạ'ya tạIsaac, tạIsaac kúu sạ'ya tạAbraham, tạAbraham kúu sạ'ya tạTaré, tạTaré kúu sạ'ya tạNacor.

35 TạNacor kúu sạ'ya tạSerug, tạSerug kúu sạ'ya tạRagau, tạRagau kúu sạ'ya tạPeleg, tạPeleg kúu sạ'ya tạHeber, tạHeber kúu sạ'ya tạSala.

36 TạSala kúu sạ'ya tạCainán, tạCainán kúu sạ'ya tạArfaxad, tạArfaxad kúu sạ'ya tạSem, tạSem kúu sạ'ya tạNoé, tạNoé kúu sạ'ya tạLamec.

37 TạLamec kúu sạ'ya tạMatusalén, tạMatusalén kúu sạ'ya tạEnoc, tạEnoc kúu

sa'ya taJared, taJared kúu sa'ya taMahalaleel, taMahalaleel kúu sa'ya taCainán.

³⁸ TaCainán kúu sa'ya taEnós, taEnós kúu sa'ya taSet, taSet kúu sa'ya taAdán, taAdán kúu sa'ya Ndios.

4

*Ñayó'o ká'an xa'q taJesús
kivi ñanímā ndivā'a ká'no xito ndoso ña ra
(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)*

¹ Ta nímā taJesús chútú ní ña xí'in ndeē Nímā Ndios, ta kēe ra yuta Jordán, ta Nímā Ndios nīka'an ña xí'in ra ko'on ra noo yoo yuku yichí.

² Ta ovi siko kivi yoo taJesús yuku yichí, ta ñanímā ndivā'a ká'no xito ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra. Ta nda lo'o on vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo so'on ra ovi siko kivi, ta saá xí'i ní ra soko.

³ Ta kixaa ñanímā ndivā'a ká'no noo ra ña koto ndoso ña ra, ta nīka'an ña xí'in ra, káchí ña saá:
—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noo yuu ña ndoo yó'o ná nduu ña sita va'a —káchí ña xí'in taJesús.

⁴ Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá xí'in ñanímā ndivā'a:
—To'on Ndios káchí ña saá: “On sivi nina ña xixi nivi kúu ña xini ñó'ó kutaku na. Ta xini ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta saá kutaku na”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in ñanímā ndivā'a.

⁵ Ta saá ñanímā ndivā'a ká'no nīka'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandivā'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yoo ñoyivi yó'o,

⁶ ta n̄ika'ḅan ñaním̄a ndiv̄a'a xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Taxiḅ ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noḅ ndi'i ñoyívi yó'o, ta taxiḅ ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñava'a nda'a ún. Saá chí ña'a m̄iḅ kúu ndi'i ña, ta yóo yich̄iḅ taxiḅ ña nda'a n̄ivi na káchí ini m̄iḅ xíniḅ.

⁷ Tá kuxítí ún noḅḅḅ, ta kasa to'ó ún ȳiḅ, ta taxiḅ ndi'i ña kóm̄iḅ nda'a ún —káchí ñaním̄a ndiv̄a'a xí'in taJesús.

⁸ Ta taJesús ndakuiḅn ra, n̄ika'ḅan ra xí'in ña:

—ḅKuta'a ún noḅḅḅ, yó'ó, ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no Satanás! Chí káchí to'on Ndios saá: “Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa ndivi yó chíño ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi yó chíño ink̄a na”, káchí to'on Ndios —saá n̄ika'ḅan taJesús xí'in ñaním̄a ndiv̄a'a.

⁹ Ta saá ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no n̄ika'ḅan ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta n̄ixaḅ na yíta na s̄iniḅ torre ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta n̄ika'ḅan ñaním̄a ndiv̄a'a xí'in ra:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in m̄iḅ ún nda n̄ino,

¹⁰ chí saá káchí to'on Ndios: Ndios ti'ví ra ángel ña chindeé na yó'ó ta kundaa va'a na yó'ó.

¹¹ Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noḅ nda'a na,

koḅo nakava ún noḅ yuu, ta takué'e ún, káchí to'on Ndios —káchí ñaním̄a ndiv̄a'a xí'in taJesús.

¹² Ta ndakuiḅn taJesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí taJesús.

13 Ta ndi'i xito ndoso ñanímā ndiva'a taJesús, ta kee ña kuá'an ña, ta ndáti ña inká kivi ña ndikó ña koto ndoso ña ra.

TaJesús kixá'á ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

14 Ta saá ndikó taJesús kuá'an ra, ta naxaa ra estado Galilea, ta ndee Nímā Ndios yoo ña xí'in ra. Ta nixita ní'nó to'on xa'á ra ñii ñii ñoo.

15 Ta taJesús sáná'a ra nivi na nákutá'an kuá'a ní ve'e ño'o sinagoga ña yoo estado Galilea yó'o. Ta ndi'i nivi na xini so'o ña ká'an ra, va'a ní ká'an na xa'á ra.

TaJesús naxaa ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

16 Ta taJesús naxaa ra ñoo Nazaret noo xa'no ra. Ta ndi'i saá kivi yii ña nákindée najudío xá'an ra ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii kivi yii, ñakundichi ra ña ka'vi ra to'on Ndios noo inká nivi na nákutá'an ve'e ño'o yó'o.

17 Ta taxi na nda'a ra to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías xina'á. Ta taJesús nandika ra ña, ta nani'i ra noo ká'an ña saá:

18 Nímā Ndios yoo ña xí'in i,
ta ñaxaxin ña yi'i vaxi i ña ndato'on i to'on va'a
xí'in nandá'ví.

Ti'ví ña yi'i ña sandúva'a i nivi na tá'vi níma.
Ta ti'ví ña yi'i vaxi i saña i na nó'ni ndaa xí'in
kuachi na.

Ti'ví ña yi'i sanda'a i nduchu noo nakuáá, ña
va'a koto na,
ta sakaku i nivi na xó'vi noo ña sáxo'vi ña'á.

19 Ta ti'ví ña yi'i vaxi i ka'an ndoso i xí'in nivi ndí
viti nitonḍaa kivi Ndios chindeé ra na,

káchí to'on Ndios ña ñitaa taIsaiás ña ka'vi taJesús.

²⁰ Ta saá ñakasi taJesús tutu yó'o, ta ñataxi ra nda'a ña ña xíka chiño ñoo ve'e ñoo sinagoga, ta xikoo ra, ta ndi'i ñivi ndáti na, xito na ñoo taJesús.

²¹ Ta kixá'á taJesús ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Mji kivi vitin, Ndios xa kisa ndivi ra to'on ra ña xini so'o ndó ka'vi i —káchí taJesús xí'in na.

²² Ta ndi'i ñivi va'a ní ká'an na xa'a ra. Ta ñaka'nda ini na ndó na, chi va'a ní ká'an ra. Ta ñindaqa to'on tá'an na:

—¿An on sivi sa'ya taJosé kúu tayó'o? ¡Ndachun va'a ní xini ra! —káchí na.

²³ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—Kúndaq ini i ndí kóni ndó ka'an ndó xí'in i: “Ndotor, kasa ñatan xí'in mji ún.” Saá chi xini so'o ndó xa'a ñava'a ke'é i ñoo Capernaum, ta vitin kóni ndó ña ñii ki'va saá ke'é i ñava'a ñoo i yó'o —káchí ra xí'in na.

²⁴ Ta saá ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda ñii ñaprofeta, on vása náki'in va'a na ra ñoo mji ra.

²⁵ Naká'an ndó to'on Ndios xa'a ñaprofeta Elías, ña ña ñika'an ndoso to'on Ndios xina'a. Kivi ñixika taElías ñoyivi yó'o, ta Ndios ke'é ra ña on vása ní-koon savi uní kuyá sava, ta ndi'i ñivi ndeé ní ñixi'i na so'ko.

²⁶ Tá mií saá ñoo Israel ñixiyo ku'a ní náña'a nánda'ví, ná ñixi'i yi. Ta saá ni, Ndios on vása ní-ti'ví ra taElías ko'on ra nda ñii ve'e náña'a yó'o ná táku ñoo Israel ña nataxi ná ñaxíxi nda'a ra. Ta ñii ñoo xíka ñani Sarepta, ña nákaq ñoo

ño'o naní Sidón, kúu ñoo ñoo t̄í'ví Ndios taElías kuá'ān ra koo ra ve'e ñii ña'a ndá'ví ñá n̄ixi'j̄ ȳi.

²⁷ Ta inkā kuiya x̄ina'á taprofeta Eliseo n̄ika'ān ndoso ra to'on Ndios x̄í'in n̄ivi, ta n̄ixiyo kuá'ā ní naIsrael na x̄indeé ní ndó'o kuē'e tá'yí naní ña lepra. Ta Ndios on vása ní-sanda'a ra nda ñii n̄ivi nañoo Israel na x̄ikomí kuē'e lepra, ta Ndios sanda'a ra ñii laá taNaamán, tañaa ñoo Siria x̄ikuu ra. Tayó'o on s̄iví taIsrael x̄ikuu ra, ta tayó'o kúu tañaa sanda'a Ndios —káchí taJesús x̄í'in na.

²⁸ Tá n̄ivi na ndóo ve'e ñoo'o sinagoga ñoo Nazaret x̄in̄i so'o na to'on ña n̄ika'ān taJesús, ta n̄isaa ní na x̄ini na ra.

²⁹ Saá n̄akuita na, ta t̄iin na ra, ta t̄ava na ra ñoo ñoo, ta kuá'ān na x̄í'in ra ñii x̄ik̄i s̄íkón. Saá chí kóni na sakana na ra nda n̄in̄o ñoo kónó.

³⁰ Ta on vása ní-kuchiño na sakana na ra, chí taJesús n̄iya'a ra ma'ñó na, ta n̄aki'in ra kuá'ān ra.

TaJesús n̄akutá'an ra x̄í'in ñii tañaa t̄a kómí n̄imā ndiva'a

(Mr. 1:21-28)

³¹ Ta n̄ixaā taJesús ñoo Capernaum estado Galilea, ta k̄indoo ra yó'o. Ta ndi'i saá k̄iv̄i ȳi ña nákindée najudío, kí'vi ra ve'e ñoo'o sinagoga, ta sáná'a ra n̄ivi.

³² Ta n̄aka'nda ini n̄ivi x̄in̄i so'o na ña ká'ān ra, chí sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii tañaa t̄a kómí ndayí.

³³ Ta ve'e ñoo'o sinagoga yó'o yóo ñii tañaa t̄a kómí n̄imā ndiva'a, ta ñii ndeé ní n̄ika'ān ñandiva'a, káchí ña saá:

34 —Yó'ó kúu taJesús tañoo Nazaret, ta, ¿ndachun sándi'í'ún ndi'í? ¿An xa kixaa ún sandi'í'ún xa'a ndi vitin? Xíni va'a i yu kúu ún, yó'ó kúu Taa taYii ta kixi noo Ndios —káchí ña xí'in taJesús.

35 Ta saá nika'an taJesús xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—¡Kasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!

Ta nima ndiva'a sanakava ña ta ndeé ndó'o nda noo ño'o, noo ndi'í nivi. Ta saá saña ña ra, ta nda lo'o on vása ní-satakué'e ña ra.

36 Ta ndi'í nivi na ndóo, naka'nda ini na xini na ñayó'o, ta nindaka to'on xí'in tá'an mji na:

—¿Yukía yó'o? ¡Saá chi kómí ra ndee xí'in ndayí, ta xá'nda chiño ra noo nima ndiva'a, ta kisa ndivi ña ña ká'an ra! —káchí na.

37 Ta kama ní nixita ní'nó to'on xa'a taJesús ndi'í ñoo ña ñó'o yatin.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
ña'a ñásiso taSimón
(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)*

38 Ta kee taJesús ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta naki'in ra ku'a'an ra ve'e taSimón* ta nixaa ra ve'e tayó'o. Ta ña'a ñásiso taSimón ndeé ní ndó'o ña ku'e'e ka'ni. Ta nindukú na ñava'a noo taJesús chindeé ra ñá.

39 Ta saá taJesús nitonaa yatin ra noo kándú'u ñá, ta kixá'á ra xá'nda chiño ra noo ku'e'e ña saña ña ñayó'o. Ta xandikon saña ku'e'e xí'in ñá, ta nduva'a ñá. Ta ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

* 4:38 Inka kivi nani taSimón kúu Pedro.

TaJesús sánda'a ra kuá'a ní na ndeé ndó'o
(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰ Tá xikuaa n̄iketá ño'o, ta kuá'a ní n̄ivi kuá'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, ta n̄ixaa na noo taJesús. Ta taJesús n̄itonda'a nda'a ra ñii ñii na, ta sandúva'a ra na.

⁴¹ Ta tava ra kuá'a ní n̄imā ndiva'a x̄ikomí sava na. Tá kee n̄imā ndiva'a n̄ivi, ta xí'in to'on ndason n̄ika'an ña xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Yó'ó kúu Sa'ya Ndios —káchí ña.

Ta taJesús on vása ní-taxi ra ka'an ka ñanímā ndiva'a, chi x̄in̄i ña Cristo kúu ra.

TaJesús ká'an ndoso ra to'on Ndios
kuá'a ní ñoo estado Galilea
(Mr. 1:35-39)

⁴² Tá n̄it̄ivi inka k̄iv̄i, kee taJesús kuá'an ra ñii xiiña noo on koó n̄ivi. Ta kuá'a ní n̄ivi kee na kuá'an na nandukú na ra. Ta n̄ixaa na noo taJesús, ta on x̄in̄i na taxi na kee ra ko'on ra inka ñoo.

⁴³ Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—X̄in̄i ñó'ó ka'an ndoso i to'on ñava'a xa'a yich̄i Ndios noo n̄ivi na inka ñoo, chi xa'a ñayó'o Ndios t̄i'ví ra ȳi'j̄i vaxi'j̄i ñoyívi yó'o —káchí ra xí'in na.

⁴⁴ Ta saá taJesús kee ra kuá'an ra kuá'a ní ve'e ño'o sinagoga estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios noo n̄ivi.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
k̄ivi kana ra nataa ña kundikon na ra
(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

¹ Ñii kivi ñíndichi taJesús yu'u m̄ini ká'no naní Genesaret.* Ta kua'a ní n̄ivi vaxi ta'a na ñoḡ ra, chi kóni na kon̄i so'o na to'on Ndios.

² Ta taJesús x̄ini ra ovi tón barco yíta nó yu'u m̄ini chi xa ñoḡ nataa na táva tiaká, ta kixá'á na nákata na ñono na yu'u takuií.

³ Ta taJesús ndaa ra ñii tón barco, tón barco taSimón kúu nó. Saá ndukú taJesús ña sakuta'a lo'o ka ra nó ma'ño takuií. Ta x̄ikoo taJesús ini tón barco yó'o, ta kixá'á ra sáná'a ra n̄ivi na yíta yu'u takuií.

⁴ Tá ndi'i n̄ika'an ra xí'in nayó'o, ta n̄ika'an ra xí'in taSimón:

—Vitin va'a sakuta'a ún tón barco ñoḡ kónó va'a takuií yó'o, ta sakana ni'ni ndó ñono ña ná kako'on tiaká —káchí taJesús xí'in ra.

⁵ Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Tata Maestro, xa n̄ikisa chiño ndi niño ñoó, ta nda ñii tiaká on vása ní-tava ndi. Ta vitin tuku sakana ni'ni ndi ñono, chi saá xa'nda chiño ún ñoḡ ndi.

⁶ Ta sakana ni'ni na ñono ini takuií, ta kua'a ní tiaká n̄ikako'on. N̄ichútú ndaa rí ini ñono, t̄anda kixá'á ña tá'nda ña xí'in ña veé ní tiaká.

⁷ Ta xí'in nda'a na kana na natá'an na, na ñó'o ini ink̄a tón barco, ña kixi na chindeé ña'á na. Ta saá kixaa nayó'o, ta sakutú na ovi tón barco xí'in tiaká. Ta chútú ndaa tón barco, ta ña veé ní ndiso nó kixá'á nó kuḡ ketá nó ini takuií.

⁸ Tá x̄ini taSimón ña chútú ndaa tón barco, ta x̄ikuxítí ra ñoḡ taJesús, ta n̄ika'an ra xí'in ra:

---

* **5:1** Ink̄a kivi naní m̄ini Genesaret kúu m̄ini Galilea.

—Yi'i kúu ɬa ɬa kómí kuachi, ta yó'ó kúu ɬayii. Ñakán on vása kómí yichí kutá'aní xí'in ún —káchí ɬaSimón xí'in ɬaJesús.

⁹ Chi ɬaSimón yó'o xí'in natá'an ra, naka'nda ini na ta niyi'ví na ña xíto na chútú ndaɬa tón barco xí'in tiaká.

¹⁰ Ta ñii saá niyi'ví ovi sa'ya ɬaZebedeo, naní na Jacobo xí'in Juan, ta ñii káchí kisa chiño na xí'in ɬaSimón, ta uní ɬa yó'o kúu ɬa xí'in yiton tón barco. Ta nika'an ɬaJesús xí'in ɬaSimón:

—On kuyi'ví ún. Saá chi vitin kixá'á ún inka chiño, ña kúu ña nakaya ún niyi kundikon na yichí Ndios —káchí ɬaJesús xí'in ɬaSimón.

¹¹ Ta saá natava na tón barco nda noo yichí yu'u m̄ini, ta sandakoo na ndi'i ña kómí na, ta xikundikon na kuá'an na sata ɬaJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ɬaJesús kivi sanda'a ra
ñii ɬa ɬa ndeé ndó'o kue'e tá'yí*

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹² Ñii kivi yóo ɬaJesús ñii ñoo, ta kixaa ñii ɬa ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra. Tá xini ra ɬaJesús, ta kixaa ra noo ra, ta xikuxítí ra nda chindú'u ra ɬa'ya ra noo ño'o, ta xaku ndá'ví ra noo ɬaJesús, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e ña ndó'o i —káchí ra xí'in ɬaJesús.

¹³ Ta ɬaJesús chινόo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nika'an ra:

—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí ra xí'in ra.

Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra.

14 Ta taJesús xa'nda chiño ra ñoḡ ra, káchí ra saá:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii ñivi. Ta vitin ko'on ún ñoḡ tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaḡ ini ra xa ñinda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasóko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaḡ ini ñivi xa ñinda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

15 Ta ñixita ní'nó to'on xa'a ña ke'é taJesús, ta ku'a ní ñivi ku'a'an na nakutá'an na ñoḡ taJesús ña koni so'o na to'on ña ká'an ra, ta kóni na sanda'a ra na ñoḡ ndi'i kue'e ndó'o na.

16 Ta ku'a ní yichi taJesús xá'an ra ñii xiiña ñoḡ on koḡ ñivi, ña ka'an ra xí'in Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kivi kanda

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

17 Ñii kivi taJesús sáná'a ra ñivi, ta ndóo sava nafariseo xí'in inká na sáná'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á. Kixi sava nayó'o ku'a ñoo estado Galilea, ta sava na kixi ñoo Jerusalén xí'in inká ku'a ñoo estado Judea. Ta ndóo na xini so'o na ña ká'an taJesús, ta ndee Ndios yoo xí'in ra ña sanda'a ra ñivi.

18 Ta vaxi komi ta ñísokó na ñii xito ñoḡ kánoo ñii ta on kivi kanda, ta kixaa na ve'e ñoḡ yoo taJesús. Ndúkú na kivi na xí'in ta on kivi kanda ini ve'e yó'o, chi kóni na chindú'u na ra ñoḡ taJesús ña sanda'a ña'á ra.

19 Ta chútú ndaa ñivi, ta ñi-kuchiño kivi na xí'in xito ñoḡ kánoo ta on kivi kanda. Ta saá ndaa na sini ve'e, ndíso na xito ñoḡ kánoo ra,

ta k̄inda na sava chíyó ña n̄ixon̄a ñii yav̄i noo kúchiño sanoo na tayó'o noo taJesús.

²⁰ Tá taJesús x̄ini ra kom̄i tāa yó'o kándixa na ndí kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta n̄ika'an ra x̄i'in tāa ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa k̄isa ká'no ini j̄ xa'ā kuachi ún —káchí taJesús x̄i'in ra.

²¹ Ta nafariseo x̄i'in ink̄a na sáná'a ndayí Ndios x̄inj̄i so'o na ña n̄ika'an taJesús, ta k̄ixá'á na xáni s̄inj̄i na saá: “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ká'an ra saá? ¿Án xáni ini ra m̄ji ra kúu Ndios? Chi kúndāa ini yó ndí ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'ā kuachi n̄ivi”, xáni s̄inj̄i na.

²² Ta taJesús x̄inj̄i ra yukí̄a xáni s̄inj̄i nayó'o, ta n̄ika'an ra x̄i'in na:

—¿Ndachun xáni s̄inj̄i ndó ña on vá'a yó'o?

²³ ¿Yukí̄a yo'vī k̄a k̄a'an̄i x̄i'in tāa on k̄iví kanda? ¿Án yo'vī k̄a k̄a'an̄i x̄i'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vī k̄a k̄a'an̄i x̄i'in ra ña nakundichi ra ta ko'on̄ xá'á ra?

²⁴ Ta vitin sanda'āj̄ tayó'o, ta saá kundāa ini ndó'ó ndí ȳīj̄i kúu tāa kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakatāj̄ kuachi n̄ivi.

Ta saá n̄ika'an ra x̄i'in tāa ndeé ndó'o yó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún x̄ito ún, ta no'o ún vitin —káchí taJesús x̄i'in ra.

²⁵ Ta saá noo ndi'i n̄ivi na yíta yó'o, x̄and̄ikon̄ nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra x̄ito ra, ta n̄aki'in ra yich̄i kuano'o ra ve'e ra. Ta k̄isa ká'no ní ra Ndios chi nda'a ra.

²⁶ Ndi'i n̄ivi n̄aka'nda ní ini na, ta k̄isa ká'no na Ndios. Ta k̄ixá'á na yí'ví ní na, ká'an na:

—¿Ndachun ñava'a ní xini ndi kivi vitin!
—káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví
ña kundikon ra sata ra (inka kivi naní taLeví kúu
Mateo)*

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Ta saá taJesús kee ra kuá'an ra, ta xini ra ñii
taa naní ra Leví, yoo ra kisa chiño ra noo káya
ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta ñika'an
taJesús xí'in taLeví, káchí ra saá:

—Na'a kundikon ún sata i —káchí ra xí'in ra.

²⁸ Ta taLeví sandakoo ra ndi'i ña kómí ra, ta
nakundichi ra, ta kuá'an ra sata taJesús.

²⁹ Ta saá taLeví kisa ndivi ra ñii viko ká'no ve'e
ra xa'a taJesús. Ta kuá'a ní na káya si'ún xa'a
nagobierno xí'in kuá'a ní inka na kánoo to'on
ña on vá'a xa'a, ñixiyo na ve'e yó'o xíxi na xí'in
taJesús.

³⁰ Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, xini
na yu kúu ñivi ndoo xíxi xí'in taJesús. Ta saá
ñika'an na xí'in naxíka xí'in taJesús si'a:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi ndó
xí'in ñivi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in
inka na kánoo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí
na.

³¹ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—Ñivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini
ño'ó nayó'o na kasa tatan ña'á, ta ñivi na ndeé
ndó'o kúu na xini ñó'ó kutátán.

³² On sivi xa'a ñivi va'a kúu ña kixaa i ñoyivi
yó'o. Ta xa'a ñivi na on vá'a kúu ña kixaa i, ta
kana i na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi
Ndios —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xá'a ña yóo so'on nivi
(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)*

33 Ta nika'an nivi xí'in taJesús:

—Kua'a ní yichi na ndíkɔn sata taJuan yóo so'on na, ta ká'an na xí'in Ndios, ta ñii kiva saá yóo nafariseo. Ta naxíka xí'in mii ún, ¿ndachun nda ñii kivi ɔn vása yóo so'on na? —káchí na.

34 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ta tonda'a, ta ndi'i nivi na yóo viko tonda'a yó'o xíxi na, ta ɔn kivi koo so'on na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na.

35 Ta kivi ña vaxi, ɔn koo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

36 Ta saá ndato'on taJesús ɔvi cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi ɔn ka'nda na tikoto xaá ña sanda'a na noo tikoto yatá. Saá chi tikoto ña xaá ndi'i xa'a ña, ta ñii ñá'ño tikoto xaá ɔn vása va'a kuna'a ña ña nakutá'an ña xí'in ña yatá.

37 Ta nduta vino xaá, ta nda ñii nivi ɔn vása taan na rá ini ñii yatá. Saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kuita ndi'i tánduta vino, ta ndi'i xa'a ñii.

38 Xini ñó'ó taan na tánduta vino xaá ini ñii xaá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o ɔn ta'nda ña.

39 Ta nivi na kusi ini xí'i tánduta vino yatá ɔn xijn na ko'o na tánduta vino xaá, chi ká'an na: “Tánda vino yatá kúu tá va'a ka noo tánduta vino xaá”, káchí na —káchí taJesús xí'in na.

6

*TaJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra
xa'a kivi yii ña nákindée najudío
(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)*

¹ Nii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra, kuá'an na yá'a na ma'ño noo yoo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xá'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo.

² Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na:

—¿Ndachun yá'a ndoso ndó ndayí Ndios?, chi xa'nda ndó trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á —káchí nafariseo.

³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xij síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra kivi nixi'j na soko?

⁴ Saá chi kuyá xina'á niki'vi tarey David ini ve'e Ndios, ta xixi ra sita va'a ñayii, vará on sivi tasutu xikuu ra. Ta taxi ra sita va'a yó'o nda'a natá'an ra xixi na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a yii” —káchí taJesús xí'in na.

⁵ Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Yi'j, ta ta kixi noo Ndios, kómij ndayí ka'anj yukia va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

*TaJesús sanda'a ra ta ta yichí nda'a
(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)*

⁶ Ta inkā kivi yij ña nákindée najudío, ta Jesús niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta kixá'a ra sáná'a ra nivi. Ta yoo ñii taa, ña yichí kuu nda'a kua'a ra, ta on vása kánda ña.

⁷ Ta ndoo sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nándukú na ndasaá chikaá na kuachi sata ta Jesús. Ta xito naní na yukia ke'é ta Jesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yij ña nákindée na kuu ña.

⁸ Ta ta Jesús xini ra ña xani ini nayó'o, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i nivi yó'o.

Ta saá nakundichi ra ta kixaa ra.

⁹ Ta ta Jesús nindaqa to'on ra nivi:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios xa'a kivi yij ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a, ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa káchí ña sakaku yó nivi, ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

¹⁰ Ta ta Jesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña.

¹¹ Ta nafariseo nisaá ní ini na, ta kixá'a na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na ta Jesús.

Ta Jesús nakaxin ra uxu ovi taa ña kasa ndivi na chiño ra

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹² Ñii kivi kee ta Jesús ku'a'an ndaa ra ñii xiki ña ka'an ra xí'in Ndios. Niño ñoo nika'an ra xí'in Ndios.

13 Ta n̄ṭivi inka k̄ivi. Ta k̄ana ra na ndík̄on saṭa ra vaṭi na noo ra, ta naḱaxin ra uxu ovi ṭa, ta saḱunaní ra na apóstol.*

14 Ta ñii ñii ṭa uxu ovi apóstol yó'o nañi ra si'a: ñii ra nañi Simón, ta ṭaJesús saḱunaní ña'á ra Pedro; inka ra nañi Andrés, ñani ṭaSimón kúu ra; inka ra nañi Jacobo; inka ra nañi Juan; inka ra nañi Felipe; inka ra nañi Bartolomé;

15 inka ra nañi Mateo; inka ra nañi Tomás; inka ra nañi Jacobo, sa'ya ṭaAlfeo kúu ra; inka ra nañi Simón, ṭa ṭa ndík̄on partido nañi ña zelote kúu ra;

16 inka ra nañi Judas, sa'ya ṭaJacobo kúu ra; inka ra nañi Judas Iscariote, ṭayó'o x̄ikuu ṭa ṭa n̄ṭondaa n̄isikó kuí'ná ṭaJesús nda'a na sáa ini x̄ini ña'á.

ṭaJesús sanda'a ra ku'a ní n̄ivi
(Mt. 4:23-25)

17 Ta noo yuk̄u vaṭi noo ṭaJesús x̄i'in na naḱaxin ra kaka x̄i'in ra, ta k̄ixaṭ na ñii yoso. Ta naḱutá'an ku'a ní n̄ivi na ndík̄on saṭa ra x̄i'in inka na k̄ixaṭ noo ra. Sava nayó'o k̄ixi na ñoo Jerusalén x̄i'in ku'a k̄a ñoo estado Judea, inka na k̄ixi ñoo Tiro x̄i'in ñoo Sidón, ña ñó'o yatin yu'u takuii m̄ini. K̄ixaṭ na kon̄i so'o na ṭo'on ña ka'an ṭaJesús x̄i'in na, ta ndúkú na ña sanda'a ra n̄ivi na ndeé ndó'o kue'e.

18 Ta ṭaJesús ṭava ra ndi'i níma ndiva'a, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o.

19 Ndi'i nayó'o kóni na ṭondaa na ṭaJesús, saá chi ndeé Ndios kée ña ra, ta sánda'a ña na.

* **6:13** ṭo'on “apóstol” kóni kachí ña: N̄ivi na tí'ví ṭaká'no kasa ndivi na chiño ra.

*Ká'an taJesús yu kúu na náki'in ñava'a táxi
Ndios nda'a na, ta nákaa ñasii níma na
(Mt. 5:1-12)*

²⁰ Ta saá xító taJesús noo naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—Tá kúu ndó'ó nandá'ví, na kúnda'a ini ndí xíni ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi kúu ndó ñivi na ndíkõn yichi noo xá'nda chiño Ndios.

²¹ 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán ñivi na xí'i ní soko nándukú na ña kuxu na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.

'Tá kúchuchú ini ndó tãda xáku ndó xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi vaxi kivi Ndios sakutú ka ra ñasii ní níma ndó.

²² 'Tá yóo ñivi ta sáa ini na xíni na ndó'ó, ta õn xjin na kutá'an va'a na xí'in ndó, ta kãndiva'a na xí'in ndó ta chíkaa na ñato'ó ndó nda ñino chi ndíkõn ndó y'i, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó.

²³ Kivi ña kũndeé ndó xó'vi ndó si'a, ta ná kusii ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi ñino. Nanivi na xitaku xina'a saxo'vi ní na naprofeta, ta ñii kiva saá sa'ya ñani síkuá na saxo'vi na ndó'ó vitin, xa'a ña ndíkõn ndó y'i.

TaJesús ká'an yu kúu ñivi xo'vi kivi ña vaxi

²⁴ 'Ndá'ví ní ndó'ó nakuíká!, chi kúsii ní ini ndó xí'in ña yóo ñoyívi yó'o.

²⁵ 'Ndá'ví ní ndó'ó na chútú tixin vitin!, chi vaxi kivi ña õn kóo ka ña kuxu nda'a ndó, ta kivi ndó soko.

'iNdá'ví ní ndó'ó na siji ní xáku vitin!, chi vaxi kivi ña kuchuchú ní ini ndó tãnda kuaku ndó.

²⁶ 'iNdá'ví ní ndó'ó na va'a ní ká'an ndi'i nivi xa'a vitin! Saá chi xina'á xii síkuá ndó ñii kiva saá va'a ní nika'an na xa'a naprofeta vatá —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na sáq ini xini yó, xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó na

(Mt. 5:38-48; 7:12)

²⁷ Saá nika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Kóni i ka'an ka i xí'in ndó'ó na xini so'o ña ká'an i: Kuki'vi ini ndó koni ndó nivi na sáq ini xini ndó'ó, ta ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na on xin koni ndó'ó.

²⁸ Ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi na sátavi chi'ña ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in Ndios xa'a nivi na kãndiva'a xí'in ndó.

²⁹ Tá káni nivi xa'nda nda'a na noo ñii ndó, ta on kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná kani na inkã tá'ví noo ndó. Tá ñii nivi kíndaa na tikáchí ndó, ta va'a taxi ndó ña kíndaa na ndã kotó ndó.

³⁰ Tá yóo nivi na ndúkú ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo nivi na kíndaa ña kómí ndó nda'a ndó, ta on ndukú ndó nataxi na ña kãndaa na nda'a ndó.

³¹ Ta ñii kiva ndatán kóni ndó ke'é nivi ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na.

³² 'Saá chi tá kí'vi ini ndó xini ndó ndasaá kuiti nivi na kí'vi ini xini ndó'ó, ta on vása ká'no ñayó'o noo Ndios, chi inkã nivi, vará na on vá'a kúu na, ta saá ni, kí'vi ini nayó'o xini na nivi na kí'vi ini xini ña'á.

³³ Tá ké'é ndó ñava'a xí'in ndasaá kuiti na ké'é ñava'a xí'in ndó, ta ɔn vása ká'no ñayó'o ɔɔ Ndios, chi inká ñivi, vará na ɔn vá'a kúu na, ta saá ni, ké'é na ñava'a xí'in ñivi na ké'é ñava'a xí'in na.

³⁴ Tá sáatati ndó ña kómí ndó ndasaá kuiti nda'a ñivi na ndáti ndó nataxi ña nda'a ndó, ta ɔn vása ká'no ñayó'o ɔɔ Ndios, chi nda ñivi na ɔn vá'a sáatati na ña kómí na nda'a natá'an na, chi xáni sɔɔ ñi na ñii kɔɔ ñi naki'in tuku na ña sáatati na.

³⁵ Ta ndó'ó, xɔɔ ñi ndó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó ñivi na sáa ini xɔɔ ñi ndó'ó. Ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta satati ndó na ña kómí ndó, vará ɔn vása ndáti ndó naki'in tuku ndó ña sáatati ndó. Ta saá kuchiño naki'in ndó ñava'a taxi Ndios nda'a ndó. Chi ñava'a ke'é ndó saná'a ña ndixa kúu ndó sa'ya Ndios taKá'no. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ñivi na ɔn vá'a, ta xí'in ñivi na ɔn xɔɔ ñi nakoni ndi'i ñava'a va'xi ɔɔ Ndios.

³⁶ Kundá'ví ini ndó koni ndó inká ñivi, saá chi Yivá yó Ndios kúu ta kundá'ví ní ini xɔɔ ñi ndi'i ñivi.

*ɔn ka'an yó to'on ña ɔn vá'a xa'a inká ñivi
(Mt. 7:1-5)*

³⁷ Tá ɔn ka'an ndó ña ɔn vá'a xa'a inká ñivi, ta Ndios ɔn ka'an ra ña ɔn vá'a xa'a ndó'ó. Tá ɔn satavɔ ñi ña ndó inká ñivi, ta Ndios ɔn satavɔ ñi ña ra ndó'ó. Tá kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi inká ñivi, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó.

³⁸ Tá taxi ndó ñava'a nda'a inká ñivi, ta saá Ndios taxi ra ñava'a nda'a ndó. Ndatán yó kɔɔ va chútú ña sácutú ni'i na, tãnda kóyo ndaa mɔɔ ña, saá koo kɔɔ va ña taxi Ndios nda'a ndó. Ndatán

yóo kḷ'va ña taxi ndó nda'a inkḷ nḷvi, ta mḷi kḷ'va yó'o taxi Ndios nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na. Nḷka'an ra, káchí ra saá:

—¿An kúchiño ñii takuáá tiin ra nda'a inkḷ takuáá ña ko'on ra ñii yichí? On kúchiño, chí ovḷi ra saá koyo ta'vḷi.

⁴⁰ Tá yóo ñii ta sakuá'á, ta on kuchiño kuu ra ta ká'no ka noo tamaestro ra. Ta saá ni, tá ndi'i sakuá'á ní ra, ta kuchiño tondaa ra koo ra ndatan yóo tamaestro ra —káchí taJesús.

⁴¹ Ta ndato'on taJesús inkḷ cuento ña saná'a ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndatan yóo nḷvi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii mḷi'í lo'o nduchḷ noo ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton tón ká'no nduchḷ noo mḷi na, ta saá yóo ndó'ó, chí kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mḷi ndó.

⁴² Tá nákaa ñii yiton ká'no nduchḷ noo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: “Taxi ún ná tava ḷ mḷi'í lo'o nákaa nduchḷ noo ún”, kachí ndó. Tá ké'é ndó saá, ta, nḷvi na ovḷi yu'u kúu ndó'ó! Chí si'na xini ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchḷ noo ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó mḷi'í lo'o nákaa nduchḷ noo ñani ndó —káchí taJesús xí'in na.

*Ña ké'é nḷvi saná'a yukḷa yóo ini na
(Mt. 7:17-20; 12:33-35)*

43 —Nda ñii yiton tón va'a, on kivi koon ku'i tí on vá'a nda'a nó, ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kivi koon ku'i va'a nda'a nó.

44 Tá xito ndó ku'i nda'a yiton, ta saá kúnda ini ndó ndá yiton kúu nó. Yiton tón ñiño ta on vása koon tíhigo ni tíuva nda'a nó.

45 Tón yiton sáná'a saá: Nivi na kómí nima va'a, ká'an na to'on va'a. Ta nivi na kómí nima on vá'a, ká'an na to'on on vá'a. Saá chi ndatán yóo nima nivi, saá yóo to'on ña ká'an na —káchi taJesús xí'in na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi nivi ña ká'an taJesús xí'in na

(Mt. 7:24-27)

46 Ta saá ñika'an ka ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun ká'an ndó yi'i kúu taKá'no noo ndó, ta on xin ndó kasa ndivi ndó ña ká'an i xí'in ndó?

47 Ta vitin ndato'on i xí'in ndó ndasaá yóo nivi na xini so'o to'on i ta kisa ndivi na ña ká'an i xí'in na.

48 Ndatán yóo ñii ta ta ndíchi sinj, saá yóo na. Saá chi ta ta ndíchi sinj xáta kónó ra ta kisa va'a ra ve'e ra sata yuu chée kútu. Tá ndeé ní koon savj, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta ve'e ra on vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée.

49 Ta ndatán yóo ñii ta ta on vása ndíchi sinj, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra noo yóo yotí vitá, saá yóo nivi na xini so'o to'on ña ká'an i, ta on vása kisa ndivi na ña. Tá ndeé ní koon savj, ta xá'no ní yuta, tанда xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchi taJesús xí'in na.

7

*TaJesús sanda'a ra ñii taa tã kisa chiño
noo ñii tã ndiso chiño xí'in natropa
(Mt. 8:5-13)*

¹ Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta ndikó ra kuano'o ra ñoo Capernaum.

² Ta yoo ñii tañoo Roma tã ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa kuu ra, ta ndeé ní ndó'o ñii tã kisa chiño noo ra nda yoo ña kivi ra. Ta tapatrón ra kí'vi ní ini ra xini ña'á ra.

³ Ta xini so'o ra to'on ña nika'an nivi xa'a taJesús, ta tiví ra sava naxiku'a'a noo najudío ko'on na ndukú na noo taJesús kixi ra sanda'a ra tã kisa chiño noo ra.

⁴ Kivi nixa'a naxiku'a'a noo taJesús, ta kixá'á na xaku ndá'ví na noo ra, ká'an na xí'in ra:

—Tata, vaxi ndi ndukú ndi ñamaní noo ún sanda'a ún tã kisa chiño noo tã ndiso chiño xí'in natropa ñoo Roma. Taká'no yó'o kuu ñii taa tã va'a ní, ta xa'a ñayó'o va'a chindeé ún ra.

⁵ Saá chi kí'vi ní ini ra xini ra mji yó nañoo Israel, ta kisa va'a ra ve'e ño'o sinagoga ñoo yó —káchí na xí'in taJesús.

⁶ Ta saá kee taJesús ku'a'an ra xí'in na. Ta xa yatin xa'a na ve'e noo kándú'u tã ndeé ndó'o, ta tã ndiso chiño xí'in natropa tiví ra sava natá'an ra ku'a'an na ka'an na xí'in taJesús si'a:

—Tata, si'a káchí tatá'an ndi, tã ndiso chiño noo natropa ñoo Roma: On vá'a sandi'i ka ini ún ña kixi ún ve'e ra. Saá chi xani sini ra yó'ó kuu tã ká'no ní noo ra, ta tã ninó ní kuu ra noo ún. Ñakán on vá'a kí'vi ún ini ve'e ra,

⁷ ni ɔn vása kómí ra yichí kixaa ra ɲoɔ ún, xáni sɪnɪ ra. Ta kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún ɲoɔ kue'e, ta nduva'a tɔ ndeé ndó'o, káchí ra.

⁸ Kúndaɔ ini ra xa'a ndayí, chi yoo na xá'nda chiño ɲoɔ ra, ta kisa ndivi ra ña ká'an na xí'in ra; ta mɪi ra xá'nda chiño ra ɲoɔ inká natropa, ta kisa ndivi na ña ká'an ra. Tá ká'an ra xí'in ñii tɔtropa ña ko'on ra, ta saá kuá'an ra. Tá kána ra inká ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an ra xí'in tɔ xíka chiño ɲoɔ ra kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña, saá káchí tɔ ndiso chiño ɲoɔ natropa, ta tɪ'ví ra ndi'i ká'an ndi tɔ'on yó'o xí'in ún —káchí na xí'in taJesús.

⁹ Ta taJesús ɲaka'nda ini ra xɪnɪ so'o ra tɔ'on yó'o, ta ɲika'an ra xí'in ɲivi na ndoo xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'an nakutá'an i xí'in ñii tɔ tɔ kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni ɔn sivi tajudío kúu ra —káchí taJesús xí'in na.

¹⁰ Ta saá na kixi xí'in chiño ndikó na kuano'o na. Tá ɲaxaa na ve'e tɔ ndiso chiño xí'in natropa, ta xɪni na xa nduva'a tɔ tɔ kisa chiño ɲoɔ ra.

TaJesús sanatakú ra sa'ya ñii ña'a ñándá'ví

¹¹ Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taJesús kuá'an ra xí'in naxíka xí'in ra ñii ñoo ɲaní ña Naín. Ta kuá'a ní ɲivi kuá'an na sata ra.

¹² Ta ɲixaa na yatin ɲoɔ ñoo, ta ɲakutá'an na xí'in ɲivi ñísokó na xatɔn ɲoɔ nákaa ñii tɔ ɲixi'i kuá'an na sandúxun na ra. Tɔ ɲixi'i yó'o kúu tɔlo'o, ñii laá ra saá kúu sa'ya si'í ra, ta ɲixi'i ra, ta ɲindoo mató'ón si'í ra, chi ñá xa ɲixi'i yi kúu ñá. Ta kuá'a ní natá'an ñá kuá'an na xí'in ñá.

13 Ta x̄ini taJesús ñáyó'o, ta n̄ata'ví ní ini ra x̄ini ña'á ra, ta n̄ika'ān ra x̄í'in ñá:

—On kuaku ún —káchí ra x̄í'in ñá.

14 Ta n̄ixaa yatin ra, ta n̄itondaa nda'a ra x̄aton noo nákaa ta'lo'o n̄ixi'j. Ta n̄ivi na ñísokó x̄aton, x̄ikuita na, ta taJesús n̄ika'ān ra x̄í'in ta'lo'o n̄ixi'j, káchí ra saá:

—Ta'lo'o, ká'ān j̄ x̄í'in ún, j̄ndakoo ún! —káchí taJesús x̄í'in ra.

15 Ta n̄ataku ra, ta ndan̄i'i lo'o x̄í'in m̄ji ra, ta x̄ikoo ra, ta k̄ixá'á ra ká'ān ra. Ta taJesús n̄ataxi ra ta'lo'o yó'o nda'a si'í ra.

16 Ta ndi'i n̄ivi na yita yó'o k̄ixá'á na yí'ví na, ta ká'ān na ñava'a xa'a Ndios, káchí na saá:

—Ñii taprofeta ká'no xa k̄ixaa ra noo yó. Ndios xa k̄ixaa ra chindeé ra naño ra —káchí na.

17 Ta saá n̄ixita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo estado Judea, x̄í'in inka ñoo ñó'o yatin estado Judea.

TaJuan, ta sákuchu n̄ivi, ti'ví ra naxíka x̄í'in ra kuā'ān na ndakā to'on na taJesús

(Mt. 11:2-19)

18 Ta n̄ivi naxíka x̄í'in taJuan ta ta sákuchu n̄ivi, n̄ixā'ān na koto na ra, chi nákaa ra ini ve'e kaa, ta n̄ika'ān na x̄í'in ra xa'a ndi'i ña ké'é taJesús. Ta taJuan kana ra ovi naxíka x̄í'in ra,

19 ta ti'ví ra na kuā'ān na noo taJesús, ña ndakā to'on na ra si'a:

—¿Ān yó'ó kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati k̄a ndi inka ra?

20 Ta saá, n̄ixaa naxíka x̄í'in taJuan noo taJesús, ta n̄ika'ān na x̄í'in ra:

—TaJuan ta sákuchu ñivi, ti'ví ra ndi'i vaxi ndi ndaká to'on ndi yó'ó: “¿Án yó'ó kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'ó, án kundati ka ndi inka ra?” —káchí na xí'in ra.

21 Ta mii hora kixaa nayó'o ñoq taJesus, ta sanda'a ra kua'a ní ñivi na ndeé ndó'o ndi'i saá ñoq kue'e, ta tava ra nima ndiva'a kómí ñivi, ta sanda'a ra nduchú ñoq nakuáá ña koto va'a na.

22 Ta ndakuiin taJesus, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan:

—Ná ndikó ndó ñoq taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó, ta ña xini ndó yó'o. Chi xa xini ndó ñivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xito na vitin. Ta ñivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta ñivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra, ta vitin xa ndyndii na. Ta ñivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xini so'o na. Ta ñivi na nixi'i, natakú na. Ta vitin ñivi nandá'ví xini so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso'i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kisa ndivi i yó'o, saá kachí ndó ndato'on ndó xí'in taJuan.

23 Ta ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii nima tayó'o —káchí taJesus xí'in naxíka xí'in taJuan.

24 Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesus kixá'á ká'an ra xí'in ñivi na ndóo ñoq ra, káchí ra saá:

—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan ñoq yuku yichí, ¿yukia ndáti ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyóó tón kisin ní kisa tachi? Ó'on, on sivi saá.

25 ¿Án ká'án ndó koto ndó ñii t̄a t̄a v̄a'a ní tikoto ndíxin? Ó'on, chi ñivi na v̄a'a ní tikoto ndíxin ta kómí na ñakuíká, on v̄asa ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní.

26 ¿Án ñix̄a'án ndó x̄ito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní k̄a chiño k̄isa ndivi taJuan noo chiño k̄isa ndivi ink̄a naprofeta na ñik̄a'án ndoso to'on Ndios x̄ina'á.

27 Ta kuiȳa ñiya'a ñii taprofeta ñitaa ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá: Tayó'o kuu t̄a x̄ika chiño noo i, ta ti'víj ra ko'on si'na ra noo taKá'no t̄a ti'víj ñoyívi.

Ta ndasa v̄a'a ra yichí ña ko'on taKá'no t̄a ti'víj sakaku ñivi ñoyívi, saá ñik̄a'án Ndios xa'a taJuan x̄ina'á.

28 Ta ñik̄a'án tuku taJesús x̄i'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'anj x̄i'in ndó, on koó ink̄a taprofeta ká'no k̄a noo taJuan, t̄a sakuchu ñivi. Ta saá ni, t̄a t̄a ñino ní k̄a yóo noo ndi'i ink̄a ñivi na náki'in yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu t̄a ká'no k̄a noo taJuan —káchí taJesús x̄i'in na.

29 Ta nañoo yó'o x̄i'in na káya si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma x̄ini so'o na to'on yó'o, ta xáni s̄ini na ndí ña chitóni Ndios ñandaḡ kúu ña. Saá chi xa ñix̄a'án na noo taJuan ta sakuchu ra na.

30 Ta nafariseo x̄i'in ink̄a namaestro na x̄ini v̄a'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, ñi-xiin na naki'in na ñava'a ña chitóni Ndios xa'a na, chi ñi-xiin na taxi na sakuchu taJuan na.

31 Ta saá kixá'á ká'an taJesús xí'in nivi:

—¿Ndasaá yóo nivi na ndóo ñoyívi yó'o vitin?

32 Ndatán yóo naválí na sásiki noyá'vi, saá yóo na. Sava naválí ká'an na xí'in inká naválí tá'an na, káchí na saá: “Tá t̄ivi ndi música livi xa'a ndó, ta n̄i-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá x̄ita ndi yaa ndá'ya ní ña x̄ita na noo ndúxun na n̄ixi'í, ta n̄i-xiin ndó kuaku ndó”, káchí naválí.

33 Ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii k̄ivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: “Tayó'o kómí ra ním̄a ndiva'a.”

34 Ta ȳi'í, ta ta k̄ixi noo Ndios, k̄ixaā i ñoyívi yó'o, ta x̄ixi va'ā i, ta x̄i'í vino, ta káchí ndó saá xa'ā i: “Ta ndeé ní x̄ixi ra, ta ku'ā a ní x̄i'í ra. Ta kúsii ní ini ra x̄ika ra x̄i'in na káya s̄i'ún xa'ā nagobierno, x̄i'in inká n̄ivi na kánóo on vá'a to'on xa'ā”, saá káchí ndó xa'ā i.

35 Ta ndi'í n̄ivi na kómí ñandíchí Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchí Ndios kúu ñandāa —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús n̄ixaā ra kuxu ra ve'e tafariseo Simón

36 Ñii tafariseo naní Simón kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kee ra ku'ā an ra, ta n̄ixaā ra ve'e tafariseo yó'o, ta x̄ikoo ra kuxu ra.

37 Ta ñii ña'a, ñáño yó'o kúu ñá, ta kánóo on vá'a to'on xa'ā ñá, ta x̄ini so'o ñá ndí n̄ixaā taJesús ve'e taSimón. Ta kee ñá ku'ā an ñá x̄i'in ñii ȳȳȳ ña kuva'a x̄i'in ȳȳ naní alabastro, ta chútú ñayó'o x̄i'in nduta tá xá'an támi, tá yá'ví ní kúu rá.

³⁸ Ta n̄ixaa ñá, x̄ikuxítí ñá xa'a taJesús, ta xáku ñá, ta xí'in tánoo ñá, k̄ixá'á ñá nákata ñá xa'a ra, ta náyakón ñá xa'a ra xí'in yisi s̄injí ñá. Ta ch̄ikaa ñá ndi'i ndut̄a tá xá'an támi xa'a ra, ta chíto ñá xa'a ra.

³⁹ Ta x̄ito tafariseo ña ké'é ñá xí'in taJesús, ta k̄ixá'á ra xáni s̄injí ra saá: “Tá ndixa taprofeta ndino'o kúu tayó'o, níkúu, ta kundaa ini ra ndí ña'a yó'o ñá kánoo on vá'a to'on xa'a kúu ñá”, xáni ini tafariseo.

⁴⁰ Ta taJesús n̄ika'an ra saá xí'in ra:

—Tata Simón, yóo ña kónij̄ ka'an̄ij̄ xí'in ún —káchí ra.

Ta ndakuijn̄ taSimón, káchí ra saá:

—Va'a, ka'an̄ij̄ xí'in̄ij̄, Tata Maestro —káchí ra.

⁴¹ Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in ra, n̄ika'an̄ij̄ ra káchí ra saá:

—Saá ndo'o ovīi t̄aa t̄a níká s̄i'ún noo ñii t̄a s̄atati s̄i'ún. Ñii t̄aa níká ra o'on ciento s̄i'ún denario, ta ink̄a ra níká ovīi s̄iko uxu s̄i'ún denario. *

⁴² Ta nda ñii ra on vása kómí ra s̄i'ún cha'vi ra ña níká ra. Ta saá t̄a s̄atati s̄i'ún k̄isa ká'no ini ra xa'a ndiovīi nayó'o, on vása ka níká na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

Ta n̄indaqa to'on ra taSimón:

—¿Yukiā xáni s̄injí ún? ¿Yukú ñii t̄a ovīi yó'o kuki'vi ka ini ra koni ra t̄a s̄atati s̄i'ún ra?

⁴³ Ta ndakuijn̄ taSimón, káchí ra saá:

—Taa t̄a níká ku'a ní ka s̄i'ún kúu t̄aa t̄a kuki'vi ka ini koni ra t̄a s̄atati s̄i'ún ra —káchí ra.

---

* **7:41** Ñii denario kúu s̄i'ún ña kúu ya'vi ñii t̄aa t̄a k̄isa chiño ñii k̄ij̄ij̄.

Ta n̄ik̄a'ḅan taJesús x̄i'in taSimón:

—Ndixa ká'ḅan ún —káchí ra.

⁴⁴ Ta ndikó koo ra x̄ito ra noḡ ña'a, ta n̄ik̄a'ḅan ra x̄i'in taSimón:

—¿An x̄ito ún ñáyó'o? Chi ñáyó'o n̄akata ñá xa'a i x̄i'in tánḡḡ ñá, ta nayakón ñá xa'a i x̄i'in yisi sin̄i ñá. Ta yó'ó, tá n̄ik̄i'vi i ve'e ún, ta ḡn vása ní-taxi ún takuií nakata i xa'a i,

⁴⁵ ta ḡn vása ní-chindeé ún yi' i x̄i'in ña chíto ún noḡ i. Ta ñáyó'o chíto ñá xa'a i, nda n̄ik̄i'vi i ve'e ún t̄and̄a vitin ḡn vása sándakoo ñá chíto ñá xa'a i.

⁴⁶ Ta yó'ó, ḡn vása ní-chikaa ún aceite sin̄i i ña kasa to'ó ún yi' i. Ta ñáyó'o ch̄ikaa ñá nduta tá xa'an támi xa'a i.

⁴⁷ Ta vitin kóni i ka'ḅan i x̄i'in ún: Vará ku'a a ní kuachi x̄ikomí ñáyó'o, ta k̄isa ká'no ini i xa'a ndi' i ña. Kí'vi ní ini ñá x̄ini ñá yi' i, saá chi x̄ini ñá ku'a a ní kuachi ñá k̄isa ká'no ini i xa'a. Ta ink̄a n̄ivi, na kómí lo'o kuachi, ta kasa ká'no ini i xa'a ña, nayó'o lo'o kuiti kuki'vi ini na koni na yi' i —káchí ra x̄i'in taSimón.

⁴⁸ Ta n̄ik̄a'ḅan taJesús x̄i'in ñáyó'o:

—Xa k̄isa ká'no ini i xa'a kuachi ún, nana —káchí ra x̄i'in ñá.

⁴⁹ Ta ink̄a na ndóo noḡ mesa, k̄ixá'á na ká'ḅan tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu tayó'o, ta k̄isa ká'no ini ra xa'a kuachi? Chi ñii laá Ndios kómí ra yichi ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi n̄ivi —káchí na.

⁵⁰ Ta taJesús n̄ik̄a'ḅan ra x̄i'in ña'a:

—Xa'a ña kándixa ún yi' i, Ndios sak̄aku ra yó'ó. Ta vitin ná koo va'a ini ún ta kuano'o ún ve'e ún —káchí ra x̄i'in ñá.

8

Ñayó'o ká'ḅn yu kúu násí'í ná chíndeé taJesús

¹ Ta saá kee taJesús, kuḅ'ḅn ra kuḅ'a ní ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ká'ḅn ndoso ra noo ñivi to'on ñava'a xa'a yichí noo xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ra kuḅ'ḅn uxu ovi naapóstol,

² xí'in násí'í ná ndíkḅn sata ra. Sava násí'í yó'o ndeé xindo'o ná kue'e, ta taJesús sanda'a ra ná. Ta tava ra nima ndiva'a xikomí inká ná, ta nduva'a ná. Nii ñaña'a yó'o naní ña María Magdalena, ta xikomí ña uxá nima ndiva'a, ta taJesús tava ra ndi'i ña, ta nduva'a ña.

³ Inká ña naní Juana, ña kúu ñásí'í taChuza, ta ta ndiso chiño xí'in ve'e ká'no tarey Herodes. Inká ña naní Susana, ta kuḅ'a ní ka násí'í ndíkḅn sata taJesús, ta chíndeé ná ra xí'in ña xini ñó'ó ra nda'a ra.

TaJesús ndátḅ'on ra cuento xa'a ta ta chí'i ndikḅn trigo

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴ Ta nakutá'an kuḅ'a ní ñivi na kee ñii ñii ñoo, kuḅ'ḅn na koni so'o na ña ka'ḅn taJesús, ta ñika'ḅn ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

⁵ —Saá ndo'o ñii ta ta chí'i ndikḅn trigo. Ta kixá'á ra xíta ní'no ra ndikḅn trigo ña chí'i ra noo ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichí, ta ñivi xindoso na ña, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña.

⁶ Sava ndikḅn ñikoyo noo yásín ní noo ño'o sata yuu, ta ndikḅn yó'o kama ní ñindutá ña, ta ñiyichí ña, ta ndi'i xa'a ña, chí on vása yóo ko'yo noo ño'o yó'o.

7 Ta sava ña ñikoyo ma'ño tón ñiño, ta ñinduta ña, ta ñi-kuchiño kua'no ña, saá chi xa'no tón ñiño yó'o, ta xa'ni nduta nó ña.

8 Ta sava ndikin ñikoyo noo ño'o va'a ña kuikon. Ta ñinduta ña, ta xa'no ña, ta kua'a ní ñixiyo ndikin yita yó'o, nda sava yita taxi ñii ciento ndikin —káchí taJesús xí'in na.

Tá ndi'i cuento yó'o, ta saá xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in na:

—Ndi'i ndó'ó ñivi na yoo so'o, xini ñó'ó chika so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun taJesús saná'a ra ñivi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17, 18-23; Mr. 4:10-12, 13-20)

9 Ta saá naxika xí'in taJesús ñindaqa to'on na ra:

—¿Yukia kóni kachí cuento yó'o? —káchí na.

10 Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, Ndios taxi ra ña kúndaq ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichj noo xá'nda chiño ra. Ta inká ñivi kuiti xini so'o na cuento ña ndátoto'ni xí'in na, ta on vása kúndaq va'a ini na yukia káchí ña. Ta saá kundiivi to'on Ndios ña káchí saá: “Vará xito na, ta on vása xini na ñandaq. Vará xini so'o na, ta on vása chika so'o na, ni on vása kúndaq ini na ña ndátoto'ni”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús.

11 Ta saá ñika'an ka ra xí'in naxika xí'in ra:

—Vitin ká'an i xí'in ndó yukia káchí cuento yó'o xa'a ta chí'i ndikin trigo. Ndikin ña chí'i ta ndátoto'ni ña xa'a to'on Ndios.

¹² Ndik̄in ña ñik̄oyo yich̄i ndát̄o'on ña xa'a ñivi na x̄in̄i so'o to'on Ndios, ta saá vaxi ñandiva'a ká'no, ta táva ña to'on Ndios ña x̄in̄i so'o na, koto kandixa na Ndios ta sakaku ra na.

¹³ Ta ndik̄in ña ñik̄oyo noo yuu ndát̄o'on ña xa'a ñivi na x̄in̄i so'o to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsij ní ini na. Ta yá'a ñii kán̄i lo'o, tá kixá'á vaxi ña xó'vi na án ña xito ndoso ña'á, ta nayó'o sándakoo na yich̄i Ndios, ta on x̄in̄i ka na kandixa na, saá chi on ta'án chikaã va'a ini na to'on Ndios.

¹⁴ Ta ndik̄in ña ñik̄oyo noo tón ñiño ndát̄o'on ña xa'a ñivi na x̄in̄i so'o to'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyivi yó'o sándi'i ní ña ini na, ta kixá'á na kisa chiño na ña kukomí na ku'a'a ní ñakuiká ñoyivi yó'o, ta chikaã ní ini na kasa ndivi na ña kúsij ini m̄i na, ta saá on x̄in̄i ka na kutaku na ndatán ká'an to'on Ndios.

¹⁵ Ta ndik̄in ña ñik̄oyo ño'o va'a ña kuikon ndát̄o'on ña xa'a ñivi na kúu na ndino'o ini náki'in to'on Ndios. Saá chi ñivi yó'o x̄in̄i so'o na to'on Ndios, ta kándixa na ña. Ta nayó'o on vása sándakoo na yich̄i Ndios, ta kúndeé na nduu na ñivi na va'a ini, na ke'é ku'a'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yóo yita trigo ña táxi ku'a'a ní ndik̄in, saá yóo ñivi na va'a yó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

TaJesús ndát̄o'on ra cuento ña sáná'a ndasaá yóo ño'o tóon

(Mr. 4:21-25)

¹⁶ Ta saá ñika'an ka taJesús, káchí ra saá:

—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta on chikaã se'é yó ña t̄ixin ñii yax̄in án t̄ixin x̄ito. On vása ké'é yó

saá, ta va'a ka chinóo yó ña ño sikon ña va'a naye'e ña, ta ndi'i ñivi na kivi ve'e kuchiño koto na ña.

¹⁷ Kúndaḡ ini yó ndi'ndi'i ña yó se'é vitin, ñii kivi ña va'xi nativi ndi'i ña, ña koni ndi'i ñivi ña, ta kúndaḡ ini na xa'a ña.

¹⁸ 'Ta xini ñó'ó kúndaḡ xí'in mii ndó ña koni so'o va'a ndó. Saá chi ñivi na kúndaḡ ini ñandaḡ vitin, ta kivi ña va'xi kúndaḡ ka ini na. Ta ñivi na on xii kúndaḡ ini ñandaḡ vitin, ta kivi ña va'xi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kúndaḡ ini na.

*Ta Jesús ká'an yu kúu si'i ra xí'in ñani ra
(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)*

¹⁹ Ñii kivi kixaa si'i ta Jesús xí'in nañani ra, ta ñi-kuchiño na tondaḡ na ño ra, chi chutú ní ñivi ve'e yó'o.

²⁰ Ta ñii ta ndato'on ra xí'in ta Jesús, káchí ra saá:

—Tata, si'i ún xí'in nañani ún yita na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.

²¹ Ta ndakuiin ta Jesús, ñika'an ra:

—Ñivi na xini so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña, nayó'o kúu nañani i xí'in si'i i —káchí ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús
kivi sayaa ra tachí xí'in takuii mini
(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)*

²² Ñii kivi ta Jesús ñiki'vi ra ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—Ná ko'yo inka xiiña ño mini —káchí ra.

Ta kee na ku'a'an na.

²³ Ta ku'a'an tón barco ño takuii, ta ta Jesús xikandú'u ra ñikisin ra. Ta kixá'á ndeé ní káni tachí na'á ño takuii, ta takuii kixá'á rá nákutú

rá ini tón barco, ta tón yó'o kóni ketá nó ini takuíí.

²⁴ Saá nataa naxíka xí'in taJesús sanakáxín na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuíí m̄ini! —káchí na xí'in ra.

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tach̄i na'á xí'in takuíí m̄ini. Ta saá kutásin tach̄i na'á xí'in takuíí m̄ini, ñii yaa yaa kuu.

²⁵ Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra yó? —káchí ra.

Ta nayó'o yí'ví ní na, ta naka'nda ní ini na ndóo na, ta n̄indakā to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? Chi xá'nda chiño ra noo tach̄i na'á xí'in takuíí m̄ini, ta xín̄i so'o ña to'on ká'an ra —káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ñii taa
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)*

²⁶ Nixaa barco inkā tá'ví yu'u m̄ini noo ndóo naño Gadara.

²⁷ Tá noo taJesús tón barco, ta nakutá'an ra xí'in ñii taño Gadara, ta tayó'o kómí ra níma ndiva'a. Xa ku'a ní kuyā xíka yálá ra, ta on x̄iin ra koo ra ve'e ra, ta táku ra kavua noo ndúxun na n̄ixi'í.

²⁸ Tá x̄ini ra taJesús, ta nixaa ra x̄ikuxítí ra noo taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in í? Chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios taKá'no. Ta xáku ndá'ví í noo ún ndí on saxo'ví ún yí'í —káchí ra xí'in taJesús.

29 Nika'an ra si'a, saá chi taJesús xa kixá'á ra táva ra nímā ndiva'a, káchí ra saá:

—¡Nímā ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o!
—káchí taJesús.

Kivi niya'a, nímā ndiva'a kuá'a ní yichi tiin ña tayó'o. Vará inkā nivi xindaa na ra, ta xí'in cadena kaa kuá'a ní yichi chikatón na nda'a ra, chikatón na xa'a ra, ta ni-kuchiño ña, ta ña nakundeé ra kama chachi cadena kaa yó'o, xí'in ndee ñanímā ndiva'a xikomí tayó'o. Ta ñandiva'a kisa nduxa ña xí'in ra kuá'an ra yóo ra ño yuku yichí.

30 Ta saá taJesús nindaqa to'on ra tayó'o, nika'an ra saá:

—¿Ndasaá naní ún?

Ta ndakuijn ra:

—Naní ndi Legión.

Nika'an ra saá chi kuá'a ní kúu nímā ndiva'a kómí ra.

31 Ta xáku ndá'ví nímā ndiva'a ño taJesús, ña on ti'ví ra ndi'i ña ko'on ña yavi ña kónó ní ña on vása ndi'i kónó.

32 Ta yatin yóo ñii yuku, xíka kuá'a ní kiní xíxa'an rí. Ta ndi'i nímā ndiva'a xaku ndá'ví ña ño taJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi ki'vi ndi ini ndi'i tíkiní kaa —káchí ña.

Ta taJesús taxi ra ña ndukú nímā ndiva'a.

33 Ta saá kee ndi'i nímā ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta niki'vi ña ini ndi'i tíkiní. Ta ndi'i tíkiní xíno rí kuá'an rí, ta sakoyo xí'in mji rí ta'vi, ño ñikoyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

34 Ta n̄ivi na ndáa kin̄i x̄ini na ñayó'o, ta x̄ino na kuá'an na ndato'on na x̄i'in na ndóo ñoo x̄i'in na ndóo yuku, ña ndo'o kin̄i sana na.

35 Ta saá k̄ixaa n̄ivi x̄ito na yukia ndo'o t̄ikin̄i ta yukia ndo'o ta ta x̄ikomí n̄ima ndiva'a. Ta k̄ixaa n̄ivi yó'o noo yóo ta Jesús, ta x̄ini na ta x̄ikomí kuá'a ní n̄ima ndiva'a, yóo ra yatin xa'a ta Jesús, ta xa ndixin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sin̄i ra. Ta nan̄ivi yó'o n̄iyi'ví ní na.

36 Ta ink̄a n̄ivi na x̄ini ndasaá nduva'a ta x̄ikomí n̄ima ndiva'a ndato'on na xa'a ña ke'é ta Jesús.

37 Ta ndi'i na ndóo ñoo Gadara yó'o k̄ixá'a na xáku ndá'ví na noo ta Jesús ña kee ra ko'on ra ink̄a ñoo. Saá chi yí'ví ní na. Ta ndaa ta Jesús ini tón barco x̄i'in naxika x̄i'in ra ta kuá'an na.

38 Ta k̄ivi ndaa ta Jesús ini tón barco, ta ta x̄ikomí n̄ima ndiva'a xaku ndá'ví ra noo ra:

—Taxi ún ná ko'on̄i x̄i'in ún —káchí ra.

Ta ta Jesús n̄i-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in tayó'o:

39 —No'o ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún x̄i'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios x̄i'in ún —káchí ta Jesús.

Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta k̄ixá'a ra ndato'on ra x̄i'in ndi'i nañoo ra yu kúu ñava'a ke'é ta Jesús x̄i'in ra.

*Ta Jesús sanatakū ra ñii ñálo'o ñá n̄ixi'i,
ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá n̄itondaa nda'a tikoto
ra*

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Tá tuku ndikó ta Jesús x̄i'in tón barco, ta naxaa ra nda yu'u m̄ini noo kee ra kuá'an ra,

ta kuḗ'a ní n̄vi kúsij ní ini na naḗutá'an na xí'in ra, chí ndáti na ndikó ra.

⁴¹ Ta kixaā ñii ta xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, naní ra Jairo. Tá x̄ini ra taJesús, ta x̄ikuxítí ra ñoḡ ra, ta ndeé ní x̄aku ndá'ví ra ñoḡ ra ña ko'on ra xí'in ra ve'e ra.

⁴² Saá chí ñii laá kuiti ñálo'o kúu sa'ya taJairo, ta kómí ñá uxu ov̄i kūiya, ta ndeé ní ndó'o ñá, xa ña yóo kiv̄i kúu ñá. Ta kee taJesús kuḗ'an ra xí'in taJairo ve'e ra. Ta kuḗ'a ní n̄vi ndik̄on na saṭa ra ndā ñii chínda'á na ra.

⁴³ Ta yóo ñii ña'a kuḗ'an ñá xí'in n̄vi na kuḗ'an saṭa taJesús, ta xa uxu ov̄i kūiya ndeé ní ndó'o ñá ku'e'e xíta n̄ji. Ta xa n̄ixa'an ñá ñoḡ kuḗ'a ní ndotor, ta sandi'i ñá s̄i'ún ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduva'a ñá.

⁴⁴ Ta vitin vaxi ñá saṭa taJesús, ta n̄itondaa nda'a ñá yu'u tikoto ra, ta saá x̄andik̄on n̄iyaa xíta n̄ji ñá, ta nda'a ñá.

⁴⁵ Ta n̄ika'an taJesús:

—¿Yukú ndó n̄itondaa nda'a ȳi'j? —káchí ra.

Ta ndi'i n̄vi ká'an na:

—On s̄iví ȳi'j n̄itondaa nda'a yó'ó —káchí na.

Ta taPedro xí'in ink̄a naxíka xí'in taJesús n̄ika'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, yóo kuḗ'a ní n̄vi ta ñii chínda'á tá'an na, ta chínda'á na yó'ó, ta ndáka to'on ún: ¿Yukú ndó n̄itondaa nda'a tikoto j?, káchí ún —káchí na xí'in ra.

⁴⁶ Ta ndakuiin taJesús, ká'an ra:

—Xínij ndí ñii n̄vi n̄itondaa ȳi'j, chí kúndaa ini j kee lo'o ndeē j —káchí ra.

⁴⁷ Ta saá kúndaa ini ñáña'a yó'o ndí on kúchiño koo se'é ka ñá, ta kixá'á yí'ví ñá nda

kísin ñá, ta kixaa ñá xikuxítí ñá noo taJesús. Ta noo ndi'i nivi, kixá'á ñá ndato'on ñá ndachun nitondaa nda'a ñá tikoto ra, ta xandikon nduva'a ñá.

⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'o ún, ta ná koo va'a ini ún.

⁴⁹ Tá ká'an ka taJesús xí'in ñáyó'o, ta saá kixaa nivi na kee ve'e taJairo, ta nika'an na xí'in taJairo:

—Sa'ya ún xa nixi'i ñá. ¿Ndachun sándi'i ka ún taMaestro yó'o?

⁵⁰ Ta xinj so'o taJesús ña nika'an na, ta nika'an ra xí'in taJairo:

—On kuyi'ví ún. Kunda va'a ini ún yi'i, ta nduva'a sa'ya ún —káchí ra.

⁵¹ Ta nixaa taJesús ve'e taJairo, ta ni-xiin ra kundikon nivi sata ra, kuiti taxi ra ko'on unj naxíka xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo, xí'in taJuan. Ta taxi ra ndayí ña ki'vi yivá ñálo'o xí'in sí'í ñá ini ve'e xí'in ra.

⁵² Ta ndóo ku'a ní nivi xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá nixi'i. Ta nika'an taJesús xí'in na:

—On kuaku ndó, chi ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

⁵³ Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra, chi xinj na ndí nixi'i va'a ñá.

⁵⁴ Ta taJesús tjin ra nda'a ñálo'o, ta nika'an ra xí'in ñá:

—Ñálo'o, ká'an i xí'in ún, ¡ndakoo ún! —káchí ra.

⁵⁵ Ta saá natakú ñá, ta xandikon ndakoo ñá. Ta nika'an taJesús:

—Taxi ndó ña'a ná kuxu ñá —káchí ra.

⁵⁶ Ta yivá ñá xí'in si'í ñá ñaka'nda ini na ndóo na, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii ñivi xa'a ña ñatakü sa'ya ndó —káchí taJesús xí'in na.

9

*TaJesús ti'ví ra uxu ovi naxíka xí'in ra
ko'on na ka'an ndoso na to'on ra
(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)*

¹ Ñii kivi taJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña tava na nímā ndiva'a ña sáxo'vi inka ñivi, ta taxi ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña sanda'a na ndi'i noo kue'e.

² Ta ti'ví ra na ko'on na ka'an ndoso na xa'a yichi ña xa'nda chiño Ndios, ta sanda'a na ñivi na ndeé ndó'o.

³ Nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Tá ku'a'an ndó chiño yó'o, ta nda ñii ña'a on kuni'i ndó ko'on ndó: on kuni'i ndó yiton,* ni leká ndó, ni ña kuxu ndó, ni si'ún ndó, ni inka tikoto ndó.

⁴ Tá ñixaa ndó inka ñoo, ta ve'e noo naki'in va'a na ndó'ó, kundoo ndó nda tonda kivi kee ndó ñoo nayó'o.

⁵ Tá yoo ñii ñoo noo on xjin ñivi naki'in va'a na ndó'ó, ta saá kee ndó ñoo yó'o ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo ya. Saá saná'a kaxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kuachi noo

* **9:3** Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

Ndios, chi ɔn x̄in na kon̄i sɔ'o na tɔ'on ra —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

⁶ Ta saá kee naxíka x̄i'in t̄aJesús, ta kuá'an na ndi'i ñoo, ta ká'an na x̄i'in n̄ivi tɔ'on ñava'a x̄a'a yich̄i Ndios, ta s̄anda'a na n̄ivi na ndeé ndó'o.

*T̄arey Herodes x̄ika ini ra x̄a'a t̄aJesús
(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)*

⁷ Ta t̄arey Herodes, x̄in̄i sɔ'o ra x̄a'a ndi'i ñava'a ña ke'é t̄aJesús, ta ɔn vása x̄in̄i ra yukía kúu tɔ'on ña ndixa x̄a'a t̄aJesús. Saá chí sava n̄ivi ká'an na si'a:

—T̄aJesús kúu t̄aJuan, t̄a s̄akuchu n̄ivi, ta n̄ixi'i ra ta vitin n̄atak̄u ra —káchí na.

⁸ Ta ink̄a na ká'an:

—T̄ap̄rofeta Elías, t̄a t̄a n̄ika'an ndoso tɔ'on Ndios x̄ina'á, vitin k̄ixaa tuku ra ñoyivi yó'o —káchí na.

Ta ink̄a na ká'an:

—T̄aJesús kúu ink̄a t̄ap̄rofeta t̄a x̄itaku x̄ina'á, ta vitin n̄atak̄u ra —káchí na.

⁹ Ta t̄arey Herodes n̄ika'an ra:

—Yi'i kúu t̄a x̄a'nda chiño ña kandoso na s̄ikon t̄aJuan. ¿Ta yu kúu t̄ayó'o t̄a ká'an na x̄a'a vitin? —káchí ra.

Ta k̄ixá'á ra ndúkú ra ndasaá kuchiño koni ra t̄aJesús.

*T̄aJesús t̄axi ra x̄ixi o'on mil t̄a
(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)*

¹⁰ Ta nd̄ikó ux̄u ɔvi naapóstol na t̄i'ví t̄aJesús, ta n̄axaa na n̄oɔ ra, ta nd̄ato'on na x̄i'in ra ndi'i ña ke'é na. Ta saá t̄aJesús kana ra nayó'o ña kɔ'on na x̄i'in ra ink̄a x̄i'ña n̄oɔ ɔn kɔó n̄ivi, ta n̄ixaa na yatin ñoo Betsaida.

11 Ta saá n̄ivi x̄inj̄i so' o na míchí kuá' an ta Jesús, ta kee na kuá' an na sata ra. Ta k̄ixaá na noo ra, ta ta Jesús na k̄i' in va' a ra na. Sána' a ra na xa' a yich̄i ña xa' nda chiño Ndios, ta sanda' a ra n̄ivi na ndeé ndó' o.

12 Ta xa n̄ikuaa ní kúu ña, ta saá n̄itondaa yatin na uxu ovi x̄ika x̄i' in ta Jesús, ta n̄ika' an na x̄i' in ra:

—Tata, va' a ti' ví ún ndi' i n̄ivi yó' o ná ko' on na rancho án ñoo válí ña yoo yatin, ta nandukú na noo kusun na ñoo vitin, ta sata na ña kuxu na, chí noo ndoo yó v̄ichí ní yó' o.

13 Ta ndakuijn ta Jesús, n̄ika' an ra x̄i' in naxíka x̄i' in ra:

—M̄ii ndó taxi kuxu na —káchí ra.

Ta n̄ika' an na saá:

—On koó kuá' a ñaxíxi. Yoo kuiti o' on s̄ita va' a ta ovi kúu tiaká. ¿An kóni ún ko' on ndi ñoo sata ndi ña kuxu ndi' i n̄ivi yó' o? —káchí na x̄i' in ra.

14 Chi yoo kuá' a ní n̄ivi, nda o' on mil ta ndoo. Ta n̄ika' an ta Jesús x̄i' in naxíka x̄i' in ra:

—Nata' ví ndó n̄ivi ñii ti' vi ñii ti' vi kundoo na, ta ovi s̄iko uxu n̄ivi kúu ñii ñii ti' vi —káchí ra.

15 Ta n̄ika' an na x̄i' in n̄ivi, ta x̄ikundoo ndi' i na.

16 Ta saá k̄i' in ta Jesús o' on s̄ita va' a x̄i' in ovi tiaká, ta x̄ito ndaa ra ñoyívi n̄ino, ta n̄ika' an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa' vi ña' á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta' ví ra s̄ita va' a, ta taxi ra ña nda' a naxíka x̄i' in ra, ta nayó' o n̄ataxi na ña nda' a ndi' i n̄ivi na ndoo yó' o. Ta ta' ví ra ovi tiaká ta n̄ataxi na rí nda' a ndi' i n̄ivi.

17 Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sítá va'a xí'in tiaká ña kındoo ndoso, chí ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na ña.

*TaPedro ká'an ra taJesús kúu Cristo,
ta ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o
(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)*

18 Ta saá ñii kivi taJesús ká'an mató'on ra xí'in Ndios, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra yóo na xí'in ra. Tá ndi'i nika'an taJesús, ta nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía káchí nivi xa'a i yu kúu i? —káchí ra.

19 Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—Sava nivi ká'an yó'o kúu ún taJuan, ta sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'o kúu ún ta profeta Elías, ta inka na ká'an yó'o kúu ún inka ta profeta ta xitaku xina'á.

20 Ta taJesús nindaqa to'on ra na:

—Ta mi ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?

Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:

—Yó'o kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o.

21 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi yu kúu i.

TaJesús ndátoto'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31-9:1)

22 Ta taJesús nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra si'a:

—Yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kivi vaxi naxikua'a noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na yi'i ta saxo'vi ní na yi'i. Ta ka'ni na yi'i, ta kivi uni nataku i, saá ke'é Ndios.

²³ Tá ndi'i nika'an ra ñayó'o, ta nika'an ra xí'in ndi'i nivi na ndóo yatin:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xini ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mji na, ta ñii ñii kivi kusokó na tón cruz mji na† ta kundikon na sata i.

²⁴ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xin na xv'i na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i.

²⁵ Tá kómí nivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda maní kúu ña.

²⁶ Ta nivi na kúka'an noo xa'a yi'i, ta kúka'an noo na xa'a to'on i noo inka nivi, ta saá yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kuka'an noo i xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá i Ndios xí'in naángel yi, na kixaa xí'in i.

²⁷ Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ñava'a ká'no noo xá'nda chiño Ndios.

*Kivi nátaxa taJesús, xini uní taxíka xí'in ra
(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)*

²⁸ Niya'a yatin ona kivi, ta nakaxin taJesús uní taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan, ta ku'a'an na xí'in ra ñii yuku síkón, ña ka'an ra xí'in Ndios.

---

† 9:23 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xini ñó'ó koo ti'va nivi ña xv'i na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesús.

29 Tá mií ká'an ra xí'in Ndios, ta naşama noo taJesús, ta nátaxa tikoto ra, nduyaa ní ña.

30 Ta saá niṭivi taMoisés xí'in taElías, ndátõ'on na xí'in taJesús.

31 Ta ñii ká'no ña náye'e, ta xino nduu ndi'i ña noo yíta na ká'an xí'in taJesús. Niḱa'an na ndasaá koo kee ra ñoyívi yó'o, chi xa yatin toṇḁa kiṽi ña nakuita nanivi ñoo Jerusalén ta ka'ni na ra.

32 Vará taPedro xí'in inka oṽi natá'an ra kóni ní na kusun na, ta saá ni, kuchiño na xindito na, ta xini na ñaká'no náye'e, ta xino nduu ña taJesús xí'in oṽi ta na yoo xí'in ra.

33 Tá xa yatin ko'on na oṽi yó'o, ta niḱa'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata Maestro, va'a ní ndoo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi unṽi tia'va, ñii ña koo mji ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo taElías.

Niḱa'an taPedro saá chi on vása kúndaḁ ini ra yukia ká'an ra.

34 Tá ká'an ka taPedro, ta noo ñii viḱo chée nda noo ñindichi ra xí'in nataa yó'o, ta nişa'vi ndi'i na tiḱin viḱo, ta niyi'vi ní na.

35 Ta tiḱin viḱo yó'o kixi to'on ña niḱa'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

36 Tá xini so'o na to'on yó'o, ta ni-xini ka na oṽi ta ta niḱa'an xí'in taJesús, nda ñii laá kuiti taJesús ñindichi noo na. Ta naxika xí'in taJesús on vása ní-ndatõ'on yaḱi na xí'in nda ñii niṽi xa'a ña xini nayó'o.

*Ñayó'o ká'an tajesús sanda'a ra
ñii talo'o ta kómí nímā ndiva'a
(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)*

³⁷ Ta ñitivi inkā kivi, ta ndikó tajesús vaxi noo ra yukū xí'in taPedro, taJuan, xí'in taJacobo, ta ñakutá'an na xí'in kuá'a ní ñivi na kixaa ñoo na.

³⁸ Ta ñii tatá'an nanivi yó'o, xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in tajesús:

—Tata maestro, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'ya i. On koó ka inkā sa'ya i,

³⁹ ta kuá'a ní yichi ñanímā ndiva'a tীন ña ra, ta ndá'yi ní ra, ta ndeé ní sákinin ña ra, tанда kée chikiño yu'u ra. Sátakué'e ní ña ra, ta on xiiin ña saña ña ra.

⁴⁰ Ta xa xaku ndá'ví i ñoo naxíka xí'in ún tava na nímā ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

⁴¹ Ta ndakuiin tajesús, ñika'an ra xí'in na:

—Ñivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xiiin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka kivi xini ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama kundedé ini i xí'in ndó? —káchí ra.

Ta saá ñika'an tajesús xí'in yivá talo'o ta kómí nímā ndiva'a:

—Na'a xí'in sa'ya ún —káchí ra.

⁴² Ta kixaa talo'o yatin ñoo tajesús, ta nímā ndiva'a tuku tiiin ña ra, ta sakana ña ra ñoo ño'o, ta kini ní sákinin ña ra nda kée nda'a ra xí'in xa'a ra. Ta tajesús xa'nda chiño ra ñoo nímā ndiva'a ña kee ña. Ta ñanímā ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a talo'o, ta tajesús ñataxi ra talo'o yó'o nda'a yivá ra.

⁴³ Ta ndi'i ñivi ñaka'nda ní ini na, chi xini na ñandee ká'no kómí Ndios.

Yichi ovi taJesús ká'an ra xá'a ña xo'vi ra ta kivi ra

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta na ndóo yó'o naka'nda ini na xá'a ñava'a ke'é taJesús, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

⁴⁴ —Chikaá va'a so'o ndó to'on ña ká'an i xí'in ndó vitin. Nii kivi ña vaxi ñii ta nataxi ra yi'i, ta kúu ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi —káchí taJesús.

⁴⁵ Ta naxíka xí'in ra on vása ní-kundaá ini na yukía káchí to'on ña nika'an ra xí'in na, saá chi on vása ní-taxi yachi Ndios ña kundaá ini na. Ta yí'ví ní na ndaka to'on na ra yukía kóni kachí ña ká'an ra.

Naxíka xí'in taJesús náa na xá'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶ Nii kivi naxíka xí'in taJesús kixá'á na náa na xí'in tá'an na xá'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na.

⁴⁷ Ta xini ndi'i taJesús yukía xáni ini na, ta kana ra ñii talo'o, ta kixaá ra xikundichi ra siin taJesús.

⁴⁸ Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i nivi xá'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naváli, kóni kachí ña saá: ndí yi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, káchí ña saá: ndí náki'in va'a na Ndios, ta ta t'ví yi'i vaxi. Saá chi ta ta kúu ta nino ka noo ndó, tayó'o kúu ta ká'no ka noo ndi'i ndó —káchí taJesús xí'in na.

*N̄ivi na ɔn vása sáa ini xíni taJesús,
nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in ra*

(Mr. 9:38-40)

⁴⁹ Ta n̄ika'an taJuan xí'in taJesús:

—Tata Maestro, x̄ini nd̄i ñii t̄aa táva ra n̄ima ndiva'a. Xá'nda chiño ra noo n̄ima ndiva'a xí'in ndayí ún, káchí ra. Ta n̄ika'an nd̄i xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi ɔn s̄iví t̄a nd̄ikon s̄ata ún xí'in nd̄i kúu ra —káchí ra xí'in taJesús.

⁵⁰ Ta nd̄akuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—On kasi ndó noo ra, chi yóo yu'ú t̄akán xí'in m̄ji yó. Saá chi n̄ivi na ɔn vása sáa ini xíni m̄ji yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in m̄ji yó —káchí taJesús xí'in ra.

*TaJesús ká'an ra ndí taJacobo xí'in taJuan
ɔn vása x̄ini na mí vaxi t̄o'on ña ká'an na*

⁵¹ Ta xa vaxi k̄iv̄i ndikó taJesús ko'on ra ñoyívi n̄ino, ta ch̄ikaá ini ra ko'on ra ñoo Jerusalén.

⁵² Ta saá t̄i'ví ra sava na x̄ika chiño noo ra, ná ko'on na ñii ñoo estado Samaria ña kasa ndivi na ña xaá ra.

⁵³ Ta ñaño kán n̄i-xiin na naki'in na taJesús, chi x̄ini na ndí kóni ra ko'on ra ñoo Jerusalén.‡

⁵⁴ Ta ɔv̄i t̄aa t̄axíka xí'in taJesús, taJacobo xí'in taJuan, x̄ini na ndí n̄i-xiin n̄ivi ñaño Samaria yó'o naki'in va'a na taJesús, ta n̄ika'an nataa yó'o xí'in taJesús:

—Tata, ¿án kóni ún ndukú nd̄i noo Ndios chikaá ra ño'o ta ka'mi ña ndi'i n̄ivi ñaño yó'o?, chi saá k̄isa t̄aprofeta Elías kuiȳa x̄ina'á —káchí na xí'in taJesús.

‡ 9:53 N̄ivi naSamaria ɔn x̄ijn na koni na n̄ivi naIsrael na ndóo ñoo Jerusalén.

55 Ta ndikó koo taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndó'ó, on vása va'a ká'an ndó saá,

56 chi on sivi xa'a ña sandi'i i xa'a nivi kúu ña kixaa i ñoyivi yó'o, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta vaxi sakaku nivi kúu i —káchí ra.

Ta saá kee na kua'an na inká ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na kóni kundikon sata taJesús

(Mt. 8:19-22)

57 Kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichí, ta nakutá'an na xí'in ñii taa, ta nika'an ra xí'in taJesús si'a:

—Tata, kundikon i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i xí'in ún —káchí ra.

58 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—Tíñokuii kómí rí kavua noo kisin rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yiton noo kisin rí, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, on koó ve'e i noo kusun i —káchí taJesús xí'in ra.

59 Ta saá nika'an taJesús xí'in inká taa:

—Na'a kundikon ún sata i —káchí ra.

Ta ndakuiin tayó'o, nika'an ra:

—Va'a Tata, ta si'na taxi ún ña kundati i nda ná kivi yivá i, ta sandúxun i ra, ta saá kundikon i yichí ún —káchí ra.

60 Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Nivi na on vása ndino'o táku noo Ndios, va'a sandúxun na natá'an na nandií. Ta yó'ó, yóo inká chiño ña xini ñó'ó ní ka kasa ndivi ún: Va'a ko'on ún ka'an ndoso ún to'on xa'a yichí noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

61 Ta nika'an inká taa, káchí ra saá xí'in taJesús:

—Kóni kundikōn j̄ yó'ó, Tata, ta si'na taxi ún ná kō'on j̄ ndaȳi j̄ nave'e j̄ —káchí ra.

⁶² Ta saá ndakuijn̄ t̄Jesús, káchí ra:

—Tá yóo ñii t̄ tá'ví nōō ño'o, ta tiin ra xa'a yata, ta ndikó koo ra nakoto ra chí sata ra, ta on vása va'a kasa chiño ra. Ndatán yóo tayó'o, saá yóo n̄ivi na kixá'á kuā'an yich̄i Ndios, ta on x̄ijn̄ na sandakoo na yich̄i yatá. Ta nayó'o on vása va'a kasa chiño na yich̄i Ndios —káchí t̄Jesús xí'in ra.

10

T̄Jesús t̄'ví ra un̄i s̄ikō uxu t̄aa kuā'an na ka'an na xí'in n̄ivi x̄a'a yich̄i Ndios

¹ Ta ndi'i ñayó'o, ta t̄Jesús n̄akaxin ra un̄i s̄ikō uxu t̄aa, ta t̄'ví ra na, ovi ovi na kuā'an si'na na ndi'i saá ñoo, ta saá xaā m̄i t̄Jesús.

² Ta t̄án̄ k̄a kō'on na ta n̄ika'an t̄Jesús xí'in na:

—Ndatán yóo kuj̄i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo n̄ivi na xa yóo ti'va kundikōn ȳi'j̄, ta on kōó n̄ivi kasa chiño na nōō j̄ nakaya na nayó'o. Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó nōō Ndios ña t̄'ví ra ink̄a n̄ivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o.

³ Ta vitin kuā'an ndó kasa ndivi ndó chiño xa'a Ndios. Ta ndó'ó, ndatán yóo ndikachi válí mā'ño t̄indiv̄a'yí, saá koo ndó, chi yóo kuā'a ní n̄ivi na on vá'a ini nōō kō'on ndó.

⁴ Tá kuā'an ndó, ta on kuni'i ndó s̄i'ún, ni leká ndó, ni ink̄a ndux̄an ndó. Ta on kuita ndó ndato'on ndó xí'in n̄ivi yich̄i.

⁵ Tá n̄ixaa ndó n̄ōo kūa'ān ndó, ta ve'e n̄ōo xaa ndó, ka'ān ndó xí'in n̄ivi: “Ná koo va'a ini ndó'ó na ndóo ve'e yó'o”, kachí ndó xí'in na.

⁶ Tá yóo n̄ivi na va'a ini ve'e yó'o, ta ndixa ná koo va'a ini na. Tá ɔn koó n̄ivi na va'a ini ve'e yó'o, ta saá ñava'a n̄ika'ān ndó xa'a nayó'o, ɔn ndoo ña xí'in na, ta ndikó ña xí'in m̄ii ndó.

⁷ Ta n̄ōo n̄aki'in va'a n̄ivi ndó'ó, ta kundoo ndó ve'e nayó'o. Ta va'a kuxu ndó ta ko'o ndó nda ndá ña taxi na nda'a ndó. Ndó'ó kisa ndivi ndó chiño ña chindeé nayó'o, ta saá yóo ndayí xa'a ña taxi na ña kuxu ndó. Saá chi ndi'i n̄ivi na kisa chiño kómí na ndayí naki'in na ya'vi na.

⁸ Tá xaa ndó ñii ñoo, ta n̄ivi naki'in va'a na ndó'ó, ta va'a kuxu ndó ña taxi na nda'a ndó,

⁹ ta sanda'a ndó n̄ivi na ndeé ndó'o, ta ka'ān ndó saá xí'in na: “Xa yóo yatin yich̄i n̄ōo xá'nda chiño Ndios”, kachí ndó xí'in na.

¹⁰ Tá xaa ndó ñii ñoo, tá ɔn vása náki'in va'a n̄ivi ndó'ó, ta kee ndó kūa'ān ndó yich̄i ñoo yó'o, ta ka'ān ndó si'a:

¹¹ “Ná sakisin nd̄i xa'a nd̄i ña nakoyo yaa ñoo ndó. Xí'in ñayó'o kundaa ini ndó ndí m̄ii ndó kúu na ndíso kūachi, chí n̄i-xiin ndó kon̄i s̄o'o ndó to'on Ndios. Ta kundaa ini ndó ndí xa yóo yatin yich̄i n̄ōo xá'nda chiño Ndios”, kachí ndó xí'in na.

¹² Ta ká'ān i xí'in ndó, tondaa ñii k̄ivi ña kasa nani Ndios xa'a kūachi ndi'i n̄ivi ñoyivi yó'o. Ta k̄ivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios naño yó'o n̄ōo n̄ivi na ɔn vá'a na x̄indoo ñoo Sodoma kuiya x̄ina'á —káchí taJesus xí'in na.

Ñayó'o ka'ān xa'a naño na ɔn x̄iin kon̄i s̄o'o

ña ká'an taJesús

(Mt. 11:20-24)

¹³ TaJesús ká'an ka ra, káchí ra saá:

—¡Ndá'ví ní ndó, nivi naño Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, nivi naño Betsaida! Chi vaxi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi kuja xina'á tá xini ví nivi naño Tiro xí'in naño Sidón milagro ña ké'éj xí'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta nakundixin na tikoto ndayí noo, ta chika na ya no'o sijn na ña kúchuchú ní ini na xa'a kuachi na.

¹⁴ Nakán kía, tá tonda ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ¡ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, naño Corazín xí'in naño Betsaida! Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on vá'a na xindo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón.

¹⁵ Ta ndó'ó, nivi naño Capernaum ¿án xani sijn ndó kanóo va'a ní to'on ndó nda ñoyívi nino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó nino, nda ndaya —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta saá nika'an ka taJesús xí'in unj siko uxu ta, káchí ra:

—Ndó'ó kómí ndó ndayíj ndato'on ndó xí'in nivi. Ta ndi'i nivi na naki'in va'a to'on ña ká'an ndó, to'on yí'j kúu ña naki'in na. Ndi'i nivi na on xijn naki'in ndó'ó, ta yí'j kúu ta on xijn na naki'in na. Ta ndi'i na on xijn naki'in yí'j, Ndios kúu ta on xijn na naki'in na, chi Ndios kúu ta ta ti'ví yí'j vaxi j —káchí taJesús.

¹⁷ Ta saá nixa'an na unj siko uxu ta, ta nitonda kivi ndikó na, ta kúsij ní ini na, ta kixaa na noo taJesús, ta nika'an na si'a:

—Tata, nda nímā ndiva'a kisa ndivi ña ña xa'nda chiño ndi noo ña xí'in ndayí ún.

18 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:

—Xini i ñandiva'a ká'no Satanás kee ña ñoyívi nino, ta nakava ña nda noo ño'ó. Ndatán káa ñii taxa, saá káa ña nakava ña nda noo ño'ó.

19 Xa taxi ndeei nda'a ndó ña kuchiño kundoso ndó satá tikoó xí'in títisi'ma, ta kündeé ndó noo ndi'i ndee ñandiva'a, ta nda lo'o on kuchiño ña satakué'e ña ndó'ó.

20 Ndó'ó, kúsi ní ini ndó vitin, xa'a ña kuchiño ndó xá'nda chiño ndó noo nímā ndiva'a. Ta va'a ná kusii ní ka ini ndó chi Ndios xa nika'yi ra kivi ndó noo tutu ña yoo ñoyívi nino —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús kúsi ní ini ra

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Ta mji hora yó'o, ta Nímā Ndios sakutú ña nímā taJesús xí'in ñasii, ta nika'an ra xí'in Ndios si'a:

—Tata Yivá i, ¡kisa ká'no i yó'ó! Yó'ó kúu Taa taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yoo ñoyívi yó'o xí'in ña yoo ñoyívi nino. Kisa ká'no i yó'ó, chi xa saná'a ún nayó'o, na nino ini kúu na, ta kúnda ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noo inká nivi na naní nandichí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yoo ñoyívi yó'o, chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i nivi, Tata —káchí taJesús xí'in Ndios.

22 Ta nika'an ka ra saá:

—Yivá i Ndios xa taxi ra ndi'i ñava'a nda'a i. Nda ñii nivi on vása xini na ini yi'i, taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mji Ndios kúu ta xini va'a

ini yí'í. Ta nda ñii ñivi on vása xíní na ini Yivá í Ndios, ta ñii laá yí'í, ta ta kúu Sa'ya ra, kúu ta xíní ini ra, ta ñivi na ñakaxiní taxií koní na ini ra —káchí taJesús.

²³ Ta saá ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Nákaa ñasíj nímā ndó chi xító ndó ñava'a ké'éj ñoyívi yó'o.

²⁴ Ta kuiya xina'á ñixiyo kuá'a ní naprofeta xí'in kuá'a ní narey, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xító ndó vitin, ta ñi-kuchiño na. Ta kutoo na koní so'o na ña xíní so'o ndó vitin, ta ñi-kuchiño na —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús ndato'on ra cuento
xa'a ñii ta ta va'a taño Samaria*

²⁵ Ta saá kixaa ñii tamaestro ta xíní va'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á, ta ñindaqa to'on ra taJesús, chi kóni ra koto ndoso ña'á ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, ¿yukía ke'éj, ta taxi Ndios koo í xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi? —káchí ra.

²⁶ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á? ¿Yukía ká'vi ún noo ndayí yó'o? —káchí ra.

²⁷ Ta ndakuijn tayó'o, ñika'an ra saá:

—Saá káchí ña: “Ná kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i nímā yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndeē yó, xí'in ndi'i sijní yó. Ñii kiva ndatán kí'vi ini yó xíní yó xí'in mji yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó”, káchí ndayí Ndios —káchí ra xí'in taJesús.

²⁸ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún. Tá kasa ndivi ún ndayí yó'o, ta Ndios taxi ra ña kutaku ún xí'in ra —káchí tãJesús xí'in tayó'o.

²⁹ Ta kóni tãmaestro yó'o kasa ndaa ra xa'a mji ra noo tãJesús, ta ñakán tuku nĩndakã to'on ra tãJesús, nĩka'an ra saá:

—¿Yu kúu natá'an yó?

³⁰ Ta ndakuijn tãJesús, ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ña'á ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii tãa kee ra ñoo Jerusalén, ta kuã'an ra yichĩ ña kuã'an ñoo Jericó. Tá kuã'an noo ra, ta kãna koyo sava nakuí'ná yichĩ yó'o, ta sasi na ra, kisa kuí'ná na ndi'i ña kómí ra, kĩndaa na tikoto ra, kãni ní na ra, sãtakué'e ní na ra ndã salo'o kivi ra. Ta sandakoo na ra, ta kuã'an na.

³¹ Ta saá vaxi ñii sutu, ta nĩxaa ra noo kándú'u tã tã takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta nĩya'a xiyó ra, ta kuã'an ra.

³² Ta saá vaxi inkã tãa, tatá'an naLeví, na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no. Kĩxaa ra noo kándú'u tã takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta nĩya'a xiyó ra, ta kuã'an ra.

³³ Ta saá vaxi inkã tãa taño Samaria, ta kĩxaa ra noo kándú'u tã takué'e. Tá xini ña'á ra, ta kundá'ví ní ini ra xini ra tã takué'e yó'o.

³⁴ Ta nĩxaa yatin ra noo ra, ta kixá'á ra chíkaa ra aceite xí'in vino noo takué'e tayó'o ña kasa tãtan ña'á ra. Ta chikatón ra tikoto ndi'i saá noo takué'e ra. Ta ndani'i ña'á ra, ta sandaa ña'á ra sãtã tĩburro sanã ra, ta nãki'in ra kuã'an ra xí'in ra ñii ve'e noo kisin na xika yichĩ, ta saá xĩndaa ña'á ra.

35 Tá n̄ṭivi ink̄a k̄ivi, ta t̄axi t̄aa t̄aSamaria yó'o ov̄i s̄i'ún denario* nda'a t̄a x̄i'in ve'e yó'o, ta n̄ika'an ra x̄i'in ra: “Kundaa lo'o ún t̄a t̄akue'e yó'o ná ndo'o lo'o ra ve'e ún. Tá n̄i-nani s̄i'ún yó'o kutátan ra, ta chinóo ún s̄i'ún m̄i ún, ta saá cha'vi i yó'o k̄ivi ndikó i”, káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí t̄aJesús x̄i'in t̄amaestro t̄a sáná'a ndayí Ndios.

36 Ta n̄ika'an t̄aJesús x̄i'in ra:

—Un̄i t̄aa n̄iya'a noo kándú'u t̄aa t̄a t̄akue'e yó'o. ¿Yukú t̄aa ke'é ñava'a ndatán ké'é t̄atá'an ra x̄i'in ra? —káchí t̄aJesús.

37 Ta ndakuiin ra, n̄ika'an ra:

—Taa t̄a ke'é ñava'a x̄i'in ra kúu t̄atá'an ra —káchí ra x̄i'in t̄aJesús.

Ta n̄ika'an t̄aJesús x̄i'in ra:

—Kua'an ún, ta ndatán ke'é t̄a kundá'vi ini x̄ini t̄a t̄akue'e yó'o, saá ke'é ún x̄i'in ink̄a n̄ivi —káchí t̄aJesús x̄i'in ra.

T̄aJesús n̄ixaa ra ve'e ñáMarta x̄i'in ñáMaría

38 Kua'an t̄aJesús x̄i'in naxíka x̄i'in ra, ta n̄ixaa na ñii ñoo lo'o. Ta ñii ña'a naní ñá Marta n̄aki'in ñá na, ta n̄ik̄i'vi na ini ve'e ñá.

39 Ta ñáMarta yóo k̄i'vi ñá naní María, ta k̄ixaa ñáMaría x̄ikoo ñá yatin xa'a t̄aJesús, ta x̄ini so'o ñá yukia ndát'o'on ra.

40 Ta ñáMarta ndí'i ní ini ñá chi yóo kua'a ní chiño kasa ndivi ñá. Ta k̄ixaa ñá noo t̄aJesús, ta n̄ika'an ñá x̄i'in ra:

—Tata, ¿án on vása ndí'i ini ún, chi ñii laá m̄i i kisa chiño i? Chi k̄i'vi i sandakoo ñá ndi'i chiño,

* **10:35** Ñii denario kúu s̄i'ún ña kúu ya'vi ñii t̄aa t̄a kisa chiño ñii k̄ivi.

ta kóni j ña ka'an ún xí'in ñá ná chindeé ñá yí j
—káchí ñá xí'in ta Jesús.

⁴¹ Ta ndakuijn ra:

—Nana, ndí'i ní ini ún chi yóo kua'a ní chiño.

⁴² Ta ñii chiño kúu ña xínj ñó'ó ka noo ndi'i
inka ña kisa ndivi ún. Kí'vi ún ñá María xa
nakaxin ñá kasa ndivi ñá chiño ña xínj ñó'ó ka,
chi yóo ñá, xínj so'o ñá to'on ña ká'an j. Ta nda
ñii nivi, on vá'a kindaa na chiño yó'o nda'a ñá
—káchí ta Jesús xí'in ñá Marta.

11

*Ta Jesús saná'a ra ndasaá va'a ka'an nivi xí'in
Ndios*
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

¹ Ñii kivi njaka'an ta Jesús xí'in Ndios, ta ñii
taxíka xí'in ra kixaa ra noo ra, ta njaka'an ra xí'in
ra:

—Tata, kóni ndi ña saná'a ún ndi'j ndasaá
ka'an ndi xí'in Ndios, saá chi ta Juan ta sakuchu
nivi saná'a ra naxíka xí'in ra ndasaá koo ka'an
na xí'in Ndios.

² Ta ndakuijn ta Jesús, njaka'an ra:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:
Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi nino,
ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.

Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún noo ndi'i
nivi.

Ndatán yóo ñoyívi nino kisa ndivi ndi'i na ña
kóni ún, ñii kí'va saá ñoyívi yó'o ná kasa
ndivi ndi'i nivi ña kóni ún.

³ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xínj ñó'ó kuxu ndi.

4 Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, chi saá kisa ká'no ini mji ndi xa'a nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.

Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on kí'vi ndi kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo ndi'i ña on vá'a,

saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

5 Ta saá ndato'on ra xí'in na inka cuento ña saná'a ra na, ñika'an ra si'a:

—Ñii ma'ño ñoo, ta ñii ndó'ó ko'on ndó ve'e tamigo ndó, ta ka'an ndó xí'in ra: “Ñani, ¿án kúchiño ún taxi ún unj sija va'a nda'a i?,

6 chi ñii tamigo i xika ra viaje, ta sakan kixaa ra ve'e i, ta on koó ña'a noo i taxi i kuxu ra”, kachí ndó.

7 Ta tamigo ndó yó'o on keta ra ve'e ra, ta ndakuiin ra, kachí ra saá: “On sandi'i ún yi'i. Xa ndási kútu yé'é i, ta xa kándú'u i xí'in sa'ya i, ñakan on kivi ndakoo i taxi i sija va'a nda'a ún”, kachí ra xí'in ndó.

8 Vará tamigo ndó kúu ra, ta on kua'a ra ndakoo ra taxi ra ña kuxu ndó. Ta xa'a ña on xjin ndó sandakoo ndó sándi'i ndó ra, ta ndixa ndakoo ra taxi ra ndi'i ña xini ñó'ó nda'a ndó.

9 Cuento lo'o yó'o saná'a ña si'a: On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xini ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kana ndó yé'é yichi Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña ki'vi ndó yichi ra.

10 Chi ndi'i nivi na ndúkú noo Ndios ña xini ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i nivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i nivi na

kána Ndios, ta nakuiná ra yé' é ra ña k̄i'vi na yich̄i ra.

¹¹ 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra s̄iṭa va'a noḡ ndó, ta on k̄iví taxi ndó yuḡ nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. Tá ndúkú ra ñii tiaká noḡ ndó kuxu ra, ta on k̄iví taxi ndó ñii koḡ nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.

¹² Tá ndúkú ra ñii nd̄iv̄i noḡ ndó, ta on k̄iví taxi ndó tis̄i'ma nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.

¹³ Vará ndó'ó kúu ndó ñ̄ivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñav̄a' a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñ̄ino, kúu ra ta va'a ní ka noḡ ñ̄ivi, ta ndixa taxi ra Níma ra nda'a ndi'i ñ̄ivi na ndukú ña noḡ ra —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñ̄ivi na ñ̄ika'an xa'a taJesús kómí ra ndee ñaním̄a ndiv̄a'a (Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

¹⁴ Inka k̄iví taJesús táva ra ñii níma ndiv̄a'a ña kómí ñii ta tañí'í. Tá kee níma ndiv̄a'a, ta saá va'a na'ka'an ra. Ta na'ka'nda ini ñ̄ivi na x̄ini ñayó'o.

¹⁵ Ta sava na ñ̄ika'an na xa'a taJesús:

—Xí'in ndee ñaBeelzebú,* ña kúu ñaká'no noḡ ndi'i níma ndiv̄a'a, táva tayó'o níma ndiv̄a'a —káchí na.

¹⁶ Ta inka ñ̄ivi kóni koto ndoso na taJesús, ta ndukú na noḡ ra ña ke' é ra ñii milagro ña saná'a ra noḡ na ña ndixa kómí ra ndee Ndios.

¹⁷ Ta taJesús x̄ini ra ña x̄ani ini na, ta ñ̄ika'an ra xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú ñ̄ivi, ta naṭa'v̄i tá'an na, ta k̄ixá'a na káni tá'an na xí'in

* **11:15** Inka k̄iví ñani Satanás kúu Beelzebú.

natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e noo nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a ñivi ve'e yó'o.

18 Ta ñanímá ndiva'a ká'no Satanás, táná tava ña ini ñivi níma ndiva'a tá'an ña, níkúu, ta saá nata'vi tá'an ñandiva'a ta kani tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichi ña. Ndát'onj t'on yó'o xí'in ndó, chi káchí ndó xí'in ndee ñandiva'a ká'no táva j níma ndiva'a.

19 Ta yi'i, tá xí'in ndee ñanímá ndiva'a ká'no táva j níma ndiva'a, níkúu, ta ñivi na ndíkon sata ndó, ¿míchí vaxi ndee na táva na níma ndiva'a? Na ndíkon sata ndó káchí na on sivi ndee níma ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na níma ndiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi ñivi na ndíkon sata mji ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndíso ndó, chi ñavata ká'an ndó xa'a j.

20 Ta yi'i, kómí j ndee Ndios ña tava j níma ndiva'a, ta ña ké'é j yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kixá'á xá'nda chiño Ndios noo ñivi ñoyívi yó'o.

21 'Tá yóo ñii taa, ta ndeé ní ndaku ra, ta kómí ra espada ná'no xí'in inká ña xini ñó'ó kundaa ra ve'e ra xí'in ndi'i ñakuíká ra, ta saá ñivi nakuí'ná on kuchiño na kivi na ini ve'e ra.

22 Tá ñii kivi kixaa inká taa ta ndaku ka noo taa ta xí'in ve'e yó'o, ta kundee ra noo ta xí'in ve'e yó'o, ta kindaa ra ndi'i ñakuíká kómí tayó'o, ta nata'vi ra ña xí'in natá'an ra. Ndátán yóo ta ndeé ní ndaku, saá yóo ñanímá ndiva'a ká'no. Ta ndátán yóo ta ndeé ka noo ra, saá yóo yi'i —káchí ta Jesús xí'in na.

23 Ta ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i n̄ivi na ɔn vása yóo yu'ú xí'in̄i, nayó'o kúu na ɔn xiin koni na yi'i. Ta ndi'i n̄ivi na ɔn vása chindeé yi'i nakaya na n̄ivi xa'a ña kundikɔn na yich̄i Ndios, nayó'o kúu na sákuita ní'nó n̄ivi ña ɔn kundikɔn na yich̄i Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a ním̄a ndiva'a
(Mt. 12:43-45)

²⁴ Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Tá ñii ním̄a ndiva'a sáña ña ñii ta, ta saá ku'a'an ña yuk̄u yich̄i ña nandukú ña noo nakindée ña. Tá ɔn vása nání'i ña noo nakindée ña, ta xáni ini ña saá: “Ndikó yó ndi'vi yó ini ta noo kee yó vaxi yó”, káchí ña.

²⁵ Ta ndíkó ña, náxa a ña noo yóo ta noo kee ña. Ta nákoto ña, ndatán yóo ñii ve'e n̄iti'vi ta ndasa livi na, saá yóo ini tayó'o.

²⁶ Ta ndíkó ním̄a ndiva'a ku'a'an ña, ta nándukú ña ink̄a ním̄a ndiva'a. Ta nání'i ña ux̄a ním̄a ña ndiva'a ní k̄a noo m̄ji ña. Ta ndíkó koo ña ta ku'a'an ux̄a ním̄a ndiva'a yó'o xí'in ña ta kixa a ndi'i ña nakoo ña ini tayó'o. Ta saá xó'vi ní k̄a ra vitin noo ña si'na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an yu kúu n̄ivi na kómí ñasij̄i ini táxi Ndios

²⁷ Tá ká'an k̄a ra xí'in n̄ivi, ta ñii ña'a ñá ñíndichi ma'ño ndi'i n̄ivi, xí'in ndi'i ndeé ñá n̄ika'an ñá xí'in ra saá:

—iNdachun náka a ñasij̄i ní ini si'íún, chi s̄akaku ñá yó'o ta s̄akua'no ñá yó'o! —káchí ñá.

²⁸ Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—iTa ví'í ká ñasii nákaa ini nivi na xini so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña! —káchí ra xí'in ñá.

Ñayó'o ká'an xá'a nivi na ndúkú ñii milagro noo taJesús

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

²⁹ Tá kuá'a ní nivi nakutá'an na ta kixaa yatin na, ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na táku ñoyívi yó'o vitin kúu na na ndiva'a ní ini. Saá chi ndúkú na ñii milagro noo i ña kandixa na ndí taa ta kixi noo Ndios kúu i. Ta on ke'é i inká milagro ña koto na, chi va'a ká xini ñó'ó kundaa ini na ña nindo'o taprofeta Jonás kuia xina'á.

³⁰ Saá chi nañoo Nínive kundaa ini na ndasaá nindo'o taJonás, ta nandikó ini na. Ta ñii kiva saá nivi na táku vitin koni na ña kundo'o i, ta nivi na kundaa ini xa'a ñayó'o nandikó ini na.

³¹ Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta ñii ñareina, ñá nixa'nda chiño noo ñoo naní Sabá xina'á, chikaa ñá kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñareina yó'o xiká ní nixa'an ñá xini so'o ñá to'on ña nika'an tarey Salomón, chi ta ndíchí ní sini xikuu ra. Ta yi'i, ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ká noo taSalomón, ta on xin ndó koni so'o ndó ña ká'an i.

³² Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a na ñoyívi yó'o, ta saá tuku nañoo Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kandixa na Ndios. Ta yi'i, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ká noo taJonás, ta on

x̄iin ndó kon̄i s̄o'o ndó to'on ña ká'an̄i —káchí taJesús x̄i'in na.

TaJesús saná'a ra x̄a'a ño'o yé'e ini ñivi
(Mt. 5:15; 6:22-23)

³³ Ta ñika'an̄ taJesús x̄i'in na, káchí ra saá:

—Ta ñivi, tá nátoon na ño'o, ta on vása chíkaa se'é na ña, ta chínóo na ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i ñivi na ki'vi ve'e kuchiño koto na.

³⁴ Ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo nduchū noo yó. Tá va'a yóo nduchū noo ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kúndaā ini ndó ñandaā. Tá on vása va'a yóo nduchū noo ndó, ta naa ní ini ndó.

³⁵ Ñakán kía x̄in̄i ñó'ó koto va'a x̄i'in̄ m̄ii ndó án ndixa x̄ika ndó noo yé'e. Tá x̄ani s̄in̄i ndó x̄ika ndó x̄i'in̄ ño'o yé'e, ta on s̄iví ñandaā kúu ña, ta saá, j̄ndachun naa ní ini ndó!

³⁶ Tá ndixa yé'e ño'o ini ndó, ta nda lo'o on vása naa ini ndó, ta saá ño'o ña yé'e ini ndó ndatán yóo ñii ño'o ká'no yé'e noo x̄ika ndó, saá koo ña.

TaJesús chíkaa ra kuachi
sata nafariseo x̄i'in na saná'a ndayí Ndios
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Ta ndi'i ñika'an̄ taJesús x̄i'in na, ta ñii tafariseo kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kuā'an̄ ra x̄i'in̄ tafariseo ve'e ra, ta ñixaa ra, ta x̄ikoo ra kuxu ra.

³⁸ Ta ñaka'nda ini tafariseo x̄ito ra on vása ní-nda'á taJesús, ndatán ki'va yóo ndayí m̄ii na.

³⁹ Ta taJesús ñika'an̄ ra x̄i'in ra:

—Ndó'ó nafariseo nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'ó. Ta ini m̄i ndó chútú ní ñaku'ná xí'in ña on v̄'a.

40 ¡Ndachun kí'ví ní ndó! ¿An on vása xini ndó m̄i Ndios, ta ta kisa va'a ña kúu sata yó, m̄i ra kúu ta kisa va'a ini yó?

41 Tá ndino'o ini ndó taxi ndó ñava'a ndó ña chindeé ndó nandá'ví, ta saá ndundii ini ndó.

42 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Vará táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii ño yuku válí ña xixi yó,† ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xini ñó'ó ní ño Ndios. Chi ño Ndios ña xini ñó'ó ní kúu ña ke'é yó ñandaá xí'in inká n̄vi, ta kuki'vi ini yó koni yó Ndios. Xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o ño Ndios, ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inká chiño válí ño ra.

43 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Kútoo ní ndó kundoo ndó táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Saá tá xika ndó noyá'vi, ta kóni ndó ña kasa to'ó ní n̄vi ndó'ó.

44 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in natá'an ndó! Saá chi ndatan yóo ño'o ño n̄induxun na n̄ixi'i, ta on vása tívi ña tá'yí ñó'o tixin ño'o, saá yóo ndó'ó —káchí ta Jesús xí'in na.

45 Ta ñii t̄amaestro ta xini va'a ndayí Ndios n̄ka'an ra xí'in ta Jesús:

—Tá chíkaá ún kuachi sata nafariseo yó'o, ta ñii ki'va saá chíkaá ún kuachi sata ndi —káchí ra.

46 Ta ndakuiin ta Jesús, n̄ka'an ra saá:

† 11:42 Yuku válí yó'o kúu m̄ino castila xí'in yuku yoḃa.

—¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Chi sákuiso ndó nivi chiño veé ní, ta yo'vi ní kuiso na. Ta mii ndó, nda lo'o on xin ndó tindaa ndó chiño veé ta yo'vi ní yó'o.

⁴⁷ '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e noo ninduxun naprofeta xina'á. Ta naxii síkuá mii ndó kúu na xa'ni naprofeta yó'o.

⁴⁸ Xí'in ñayó'o kúndaq ini yó ñii kúu ini ndó xí'in ini naxii síkuá ndó. Chi naxii síkuá ndó kúu na xa'ni naprofeta xina'á, ta ndó'ó kúu na kisa va'a ve'e noo ninduxun na.

⁴⁹ 'Ñakán kía Ndios nika'an ra to'on ndichí xa'a ndó saá: "Ti'ví naprofeta ña ka'an ndoso na to'oní xí'in naño Israel, ta ti'ví naapóstol ña kasa ndivi na chiño j, ta naño yó'o, on kua'a na naki'in va'a na nda ñii na ti'ví, ta ka'ni na sava na, ta saxo'vi na inka na", kachí Ndios.

⁵⁰ Ta sata mii ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i naprofeta, tá nda kixá'á kivi noo tанда vitin.

⁵¹ Saá chi kixá'á ña xí'in ña nixi'i taAbel,‡ ta ndi'i ña xí'in ña nixi'i taZacarías. Ta naxii síkuá ndó xa'ni na taZacarías kivi xindichi ra ma'ño ña kúu yé'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yji noo sóko na ña'a noo Ndios. Ta ndixa ká'aní xí'in ndó, sata mii ndó na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i navá'a yó'o.

⁵² '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Ndatán ké'é ñii ta ta chika se'é llave, saá ké'é ndó. Saá chi sási ndó noo nivi na kóni

‡ **11:51** TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in ñaEva, ta tayó'o nixi'i ra, ké'é ñani ra taCaín.

kǐ'vi yichǐ Ndios, ta ni mǐi ndó xǐin ndó kǐ'vi ndó yichǐ ra —káchí taJesús xǐ'in na.

⁵³ Tá ká'an taJesús xǐ'in na, ta nafariseo xǐ'in inká na sáná'a ndayí Ndios, nǐsaá ní na, ta kǐxá'á na sándi'i ní na ra xǐ'in to'on,

⁵⁴ chí kóni na ña nakava ra ká'an ra to'on ña on vá'a, ta saá kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo nachiño.

12

*TaJesús sáná'a ra naxíka xǐ'in ra
ña on ke'é na ndatán ké'é nafariseo na ovi yu'u*

¹ Kuá'a ní mil nǐvi nakutá'an na noo taJesús, ñii chútú ndaa na tanda xíndoso na xa'a tá'an na. Ta taJesús kǐxá'á ra ká'an ra xǐ'in naxíka xǐ'in ra, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó on ko'on ndó yichǐ nafariseo, chí na ovi yu'u kúu na. Ndatán yóo levadura ña kisa chiño se'é xǐ'in yuxan, saá yóo yichǐ nafariseo.

² Ta nda ñii ña nákaa se'é on kivi koo se'é ña ndi'i saá kǐvi, chí ñii kǐvi nativi ña. Ndi'i ña ndási noo nǐvi, ta vaxi kǐvi konǐ ndi'i na ñayó'o.

³ Ñii kǐvi ndi'i to'on ña nika'an se'é ndó noo naa, konǐ so'o ndi'i nǐvi ñayó'o kǐvi ndivi yé'e ño'o. Ta to'on ña nika'an yaa ndó xǐ'in natá'an ndó ini ve'e ndó, ta vaxi kǐvi ndaa nǐvi sǐnj ve'e na, ta ká'an ndoso na to'on yó'o ña konǐ so'o ndi'i inká nǐvi —káchí taJesús xǐ'in naxíka xǐ'in ra.

*Ñayó'o ká'an ña on kuyí'ví yó nǐvi
(Mt. 10:28-31)*

⁴ Saá nika'an ka taJesús:

—On kuyi'ví ndó ñoḡ ñivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kúchiño na sandi'i na xa'a níma ndó.

⁵ Va'a ka kuyi'ví ndó ñoḡ Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yíkí koñu ndó, ta kómí ra ndee sakana ra ndó'ó ndaya. Ñakán kía, va'a ka kuyi'ví ndó ñoḡ Ndios.

⁶ 'Koto ndó tísaa válí: oví s'i'ún válí kúu ya'vi o'on rí. Ta Ndios on vása nándoso ra xa'a nda ñii tísaa lo'o yó'o, ta ndáa ra ndi'i rí.

⁷ Ta ndó'ó, Ndios maní ní ka ra ndó'ó, chi xíní ndi'i ra ndasaá kúu yisí s'íní ndó. Ta ndixa ndáa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví ndó, chi ku'a ní ka ndáya'ví ndó ñoḡ tísaa válí —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña xa'a ñivi na ndakuiin xa'a taJesús

ñoḡ inka ñivi ñoyívi yó'o

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ta saá ñika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñivi na ndakuiin xa'a i ñoḡ ñivi ñoyívi yó'o, ta yí'i, ñii kí'va saá ndakuiin i xa'a na ñoḡ naángel xí'in Ndios.

⁹ Ta ñivi na on xiin ndakuiin xa'a i, ta yí'i on ndakuiin i xa'a nayó'o ñoḡ naángel xí'in Ndios.

¹⁰ 'Ta ndi'i ñivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in yí'i, ta ta kixi ñoḡ Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta ndi'i ñivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in Níma Ndios,* ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a ñivi yó'o —káchí taJesús.

* **12:10** Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an ñivi ndí ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi ñoḡ níma ndiva'a ká'no.

11 Ta n̄ik̄a'ḅn ka ra x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Tá tiin na ndó'ó k̄o'on ndó x̄i'in na, ta taxi na kuachi xa'a ndó noḡ nachiño án noḡ naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuḡin ndó.

12 Saá chi m̄i k̄iv̄i ña kundo'o ndó ñayó'o, Níma Ndios taxi ña to'on ña ka'ḅn ndó —káchí taJesús.

TaJesús ndát̄o'on ra ñii cuento ña saná'a ra na xa'a ñakuíká

13 Ñii tāa tāa yóo x̄i'in ndi'i n̄ivi na ndóo x̄ini so'o ña ká'ḅn taJesús, k̄ixaa ra noḡ ra ta n̄ik̄a'ḅn ra x̄i'in ra saá:

—Tata maestro, ka'ḅn ún x̄i'in ñanī ndí x̄ini ñó'ó nata'ví ra ñakuíká ña k̄ind̄o k̄iv̄i n̄ixi'j̄i yivá ndi, ta taxi ra lo'o ñakuíká yó'o nda'āj̄i —káchí ra x̄i'in taJesús.

14 Ta ndakuḡin taJesús, n̄ik̄a'ḅn ra saá:

—Tata, ¿ndachun xáni ini ún ȳi'j̄i kúu tāchiño án juez tā tá'ví ñakuíká x̄i'in ndó? —káchí taJesús x̄i'in ra.

15 Ta n̄ik̄a'ḅn taJesús x̄i'in ndi'i n̄ivi na ndóo yó'o:

—Kasa kuenda x̄i'in m̄i ndó ña on vása kútoo ndó koo ku'ā ní ñakuíká nda'ā ndó. Saá chi tá kómí ndó ví'í ní ñakuíká, ta on vása chíndeé ñakuíká ndó'ó ña kutakū va'a ndó noḡ Ndios —káchí taJesús x̄i'in na.

16 Ta saá n̄ik̄a'ḅn ra ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii tāa tākuíká, tā kómí ku'ā ní ño'o. Ta va'a ní keta ra x̄i'in ña chí'i ra, ta chútú ve'e ra x̄i'in ña kuxu ra.

17 Ta kixá'á ra xáni ini ra: “¿Yukíā ke'é yó vitin? On vása yóo ka míchí taxi va'a yó ña kómí yó”, káchí ra.

18 Ta saá ñika'an ra: “¡Áan! Xíní va yó mí taxi va'a yó ña. Sandi'i yó xa'a ve'e yatá, ta kasa va'a yó inka ve'e xaá ña ká'no ka ñoq kunani ko'on ndi'i ndikin trigo mji yó, xí'in ndi'i ka ña kómí yó.

19 Ta ndi'i ñakoo va'a ña kómí yó, ta ka'an yó xí'in mji yó, kachí yó saá: Vitin yóo ku'a ní ña kómí yó, ta nání ñayó'o kuxu yó ku'a ní kujya. Ta va'a ní kuiti nakindée yó, kuxu va'a yó, ko'o va'a yó, ña kusij ní ini yó chi yóo ví'í ní ña kómí yó”, xáni ini takuíká yó'o.

20 Ta ñika'an Ndios xí'in ra: “¡Yó'ó kúu ta ta kí'ví!, saá chi ñoó vitin kivi ún. Ta ndi'i ña kómí ún, ñava'a inka ñivi nduu ña”, kachí Ndios xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o.

21 Ndatán ndo'o takuíká yó'o, saá kundo'o ndi'i ñivi na kómí ñakuíká ñoyívi yó'o, tá on vása kómí na ñakuíká ndino'o ñoyívi ñino xí'in Ndios —káchí ra.

Ndios táxi ra ña xíní ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra (Mt. 6:25-34)

22 Ta saá ñika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ta ká'an i xí'in ndó, on kundi'i ini ndó xa'a ña xíní ñó'ó kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ni on kundi'i ini ndó xa'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o.

23 Saá chi níma yó ndáya'ví ní ka ña ñoq ña xíxi yó. Ta yíkí koñu yó ndáya'ví ní ka ña ñoq tikoto yó.

24 Koto ndó ndasaá táku títikaka, ni ɔn vása chí'i rí, ni ɔn vása nákaya rí ña xáxi rí, ta ɔn koó ve'e rí noo táan va'a rí ña xáxi rí. Ta Ndios táxi ra ña xáxi títikaka yó'o. Ta ndó'ó, ndáya'ví ní ka ndó noo títikaka yó'o.

25 Ta ndó'ó, ɔn sivi xí'in ña ndí'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ka ndó xí'in mji ndó, chi ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá kiva síkón koo ndó.

26 ɔn vása kúchiño ndó ke'é ndó ñayó'o, vará lo'o ní chiño kúu ña. Ta saá, ¿ndachun ndí'i ní ka ini ndó xa'a inká ña'a?

27 'Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yoo yuku; yita yó'o ɔn vása kisa chiño ña, ni ɔn vása kisa va'a ña tikoto ña. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuíká ní xikuu ra, ta xikomí ní ra kuá'a ní tikoto va'a, ta yita ña yoo yuku, livi ní ka ña noo tikoto va'a ña xindixin tayó'o.

28 Vará nda lo'o kivi táku yita válí yuku, chi ñii kivi ndáxaa ña, ta inká kivi ndá'va ña, ta saá táan na ña ini xiton koko ña, ta Ndios ndaa ra ña, ta livi ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndaa va'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáya'ví ní ka ndó noo yita válí. ¡Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó!

29 ɔn kundi'i ini ndó xa'a mí kixi ña kuxu ndó, án mí kixi ña ko'o ndó, án mí kixi inká ña xini ñó'ó ndó.

30 Chi nivi na ɔn vása ndíkon Ndios kúu nivi na ndí'i ní ini xa'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xini va'a ra yu kúu ndí'i ña xini ñó'ó noo ndó.

31 Ta mji ndó, ndino'o ini ndó ná kundikon ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ndixa Ndios taxi

ndi'i ra ña xínì ñó'ó nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xínì ñó'ó kukomí yó ñakuíká ñoyívi ñino
(Mt. 6:19-21)

³² Ta ñiká'an ká taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii ti'vi ndikachi saña ñ, saá yóo ndó'ó. Ta on kuyí'ví ndó, chi kúsijì ini Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a kómí ra noo xá'nda chiño ra.

³³ Sijó ndó ña kómí ndó, ta taxi ndó s'ún nda'a ñivi nandá'ví. Ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi ñino xí'in Ndios. Ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñakuíká yó'o, chi ñoyívi ñino on koó tikisin, ni on kuxé'é ña'a, ni nakuí'ná on kivi kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi ñino.

³⁴ Saá chi noo ñó'o ñakuíká kómí ndó, kán yóo nímá ndó xí'in sijnì ndó.

Xínì ñó'ó koo ti'va yó ña ndikó taJesús

³⁵ 'Ndi'i saá kivi namozo ndixin na tikoto ta ní'i na ño'o náye'e, saá yóo ti'va na naki'in na taká'no noo na. Ta ndatán ndóo ti'va namozo yó'o, saá koo ti'va ndó'ó.

³⁶ Ndáti namozo yó'o ña ndikó taká'no noo na, chi kuá'an ra viko tonda'a. Ta ndatán ndáti nayó'o saá kundati ndó'ó ña ndikó ñ. Saá chi nda ndá hora ndikó taká'no ta kani ra yé'é, ta ndóo ti'va namozo ra ña xandikon nakuiná na yé'é noo ra, ta naki'in va'a na ra.

³⁷ Ta kunakaá ñasijì nímá namozo tá on vása kisin na, ta yóo ti'va na nakuiná na yé'é ña kivi taká'no noo na. Ndixa ká'an ñ xí'in ndó, taká'no

yó'o katón ra toalla t̄ixin ra, ta chinóo ra ñaxíxi nõõ mesa ña kuxu namozo ra.

³⁸ Ta kunakaḡ ñasij níma namozo tá kundoo ti'va na ndḡ ndá hora ndikó taká'no, án ma'ño nõó, án xa vaxi t̄ivi.†

³⁹ Ta kundḡḡ va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii tḡa yóo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixaḡ takuí'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra k̄ivi takuí'ná yó'o kasa kuí'ná ra ña yóo ve'e ra.

⁴⁰ Saá tuku ndó'ó, xini ñó'ó kundoo ti'va ndó, chi ndikó i ñoyivi yó'o ñii k̄ivi ña on vása ndáti ndó —káchí tḡJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xḡ'a n̄ivi na kisa chiño xí'in ndino'o ini

(Mt. 24:45-51)

⁴¹ Ta tḡPedro n̄indaḡḡ to'on ra tḡJesús, n̄ika'an ra saá:

—Tata, ¿án ndasaá xí'in m̄ii nd̄i naxíka xí'in ún ndḡto'on cuento yó'o, án ndḡto'on ún ña xḡ'a ña saná'a ún inkḡ n̄ivi? —káchí ra xí'in tḡJesús.

⁴² Ta ndḡkuiin tḡJesús, n̄ika'an ra:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii tḡa tḡ kisa chiño xí'in ndino'o ini nõõ ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tḡyó'o ña taxi tḡyó'o kuxu n̄ivi na yóo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o.

⁴³ Ta saá kunakaḡ ñasij níma tḡ kisa chiño xí'in ndino'o ini k̄ivi ndikó taká'no nõõ ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño.

⁴⁴ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a tḡ kisa chiño ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o.

† 12:38 Ña segunda vigilia xí'in ña tercera vigilia ñó'o ña t̄ixin kḡa jin nõó xí'in kḡa un̄i xitaḡn.

45 Tá yóo ñii taa ta ɔn vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xáni sɔni ra saá: “Xa na'á ní kuáchì taká'no noo yó, ɔn vása xini yó ndá kivi ndikó ra”, xáni sɔni ra. Ta saá kixá'á ra ndi'i saá kivi káni ra nataa xí'in náña'a na kisa chiño xí'in ra, ta ñii kiva saá kixá'á ra ndi'i saá kivi xixi ní ra, ta xí'i ní ra, nina taxíini kuu ra.

46 Ta ñii kivi ɔn vása ndati ra, ni hora ña ɔn vása yóo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra. Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'á ra, ta ti'vi ña'á ra ko'ɔn ra noo ndoo nivi na ɔn vá'a, na ɔn vása kisa ndivi ña xá'nda chiño taká'no noo na.

47 'Tá yóo ñii tamozo, ta xa xini ra yukia kóni taká'no noo ra, ta ɔn vása ní-xiin ra kasa ndivi ra ña, ni ɔn vása ní-xiyo ti'va ra kivi ndikó taká'no noo ra, ta saá ndeé ní xo'vi tayó'o.

48 Ta inka tamozo, vará ké'é ra ña ɔn vá'a, chi ɔn vása xini ra yukia kóni taká'no noo ra, ta lo'o xo'vi ra. Saá chi tá Ndios táxi ra kuá'a ní ñava'a nda'a nivi, ta ndati ra nayó'o kasa ndivi na kuá'a ní chiño va'a. Tá Ndios sákuiso ví'í ní ka chiño nivi, ta ndati ra nayó'o kasa ndivi na kuá'a ní ka chiño va'a —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an ña nata'vi tá'an nivi xa'a taJesús
(Mt. 10:34-36)*

49 Ta nika'an taJesús saá:

—Ndatán yóo ño'o ña xá'mi mi'í, saá koo chiño ña kasa ndivi ñoyivi yó'o. ¡Kóni kama ní tondaa kivi ña kasa ndivi chiño yó'o!

50 Xini ñó'ó xo'vi ní, ta ndi'i ní ini nda kixaa kivi ña xo'vi ní.

51 On kani sinj ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu ña kixaa j ñoyivi yó'o, chi xa'a ña nata'ví j ñivi kúu ña kixaa j.

52 Chi ndi'i kivi ña vaxi ñii ve'e on vása koo yu'ú ndi'i na xa'a j. Tá ndóo o'on ñivi ñii ve'e, ta unj na kundikon yi'j, ta ovi na on vása kándixa na yi'j. Tá ovi na ko'on yichi j, ta unj na on vása kándixa na yi'j.

53 Vará nave'e kúu na, on kivi koo yu'ú na: ñii ta ko'on ra yichi j, ta sa'ya ra talo'o ko'on ra inká yichi; ñii talo'o ko'on ra yichi j, ta yivá ra ko'on ra inká yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi j, ta sa'ya ñá ñalo'o ko'on ñá inká yichi; ñii ñalo'o ko'on ñá yichi j, ta si'í ñá ko'on ñá inká yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi j, ta xano ñá ko'on inká yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi j, ta siso ñá ko'on inká yichi. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása kivi koo yu'ú ñivi xa'a j —káchí taJesús.

*Nanivi xini ñó'ó kundaa ini na
ña kóni kachí ña ké'é taJesús
(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)*

54 Ta saá ñika'an taJesús xí'in kua'a ní ñivi na ndóo xí'in ra:

—Tá xító ndó vaxi viko noo kuan ketá ño'o, ta xini ndó yukia koo, chi kachí ndó yachi ní koon savj, ta ñandaa kia.

55 Tá xító ndó vaxi tachi chí sur, ta saá kachí ndó ñi'ní ní koo kivi vitin, ta ñandaa kia.

56 jÑivi na ovi yu'u kúu ndó!, chi xini ndó yukia koo tá xika tachi, ta xini ndó yukia koo tá xító ndó vaxi viko. ¿Ndachun on vása kundaa ini ndó yukia kóni kachí ña xító ndó xí'in ña xini so'o ndó ké'é j vitin? —káchí taJesús xí'in na.

Kama xínì ñó'ó ká'an ndó xí'in na táxi kuächì xá'a ndó ña kindoo manì ndó xí'in na (Mt. 5:25-26)

⁵⁷ —¿Ndachun on vása kasa nani mji ndó kuächì xí'in ñava'a ñandaa?

⁵⁸ Tá ñii ñivi kóni na taxi na kuächì xá'a ndó noo nachíño, tá tá'án ká xaa ndó ve'e chíño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó kuächì xí'in na. Saá chí tá on kasa nani ndó kuächì xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa.

⁵⁹ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kee yächì ndó ve'e kaa chí on tava na ndó'ó andá ná cha'vi ndó ndi'i s'i'ún ña níká ndó —káchì tajesús xí'in ñivi.

13

Xínì ñó'ó yó nandikó ini yó ta ko'on yó yichì Ndios

¹ Mji kivi yó'o, sava ñivi kee na kuá'an na, ta ñixaa na noo tajesús. Ta saá kixá'á na ká'an na xí'in ra:

—Sava na estado Galilea na ñó'o yé'é ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, xa'ni na kitì tí sóko na nda'a Ndios. Ta tagobernador Pilato xa'nda chíño ra noo natropa ka'ni na ndi'i ñivi yó'o. Ta saá ñii ñivi na ñixi'i yó'o xí'in ñii kitì tí xa'ni na ñasaka ña —káchì na xí'in tajesús.

² Ta ndakuiin tajesús, ká'an ra xí'in na:

—¿Án xáni ini ndó ñivi na estado Galilea yó'o xikuu ñivi na on vá'a ní ká noo inká ñivi, ñakán ñixi'i na saá?

³ Ó'on, ɔn sɪvɪ na ɔn v́'a ní ká nɪ-xikuu na nɔɔ inká nɪvɪ. Ta mɪi ndó, tá ɔn xɪin ndó nandikó inɪ ndó ta sandakoo ndó ña ɔn v́'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xá'a ndó'ó.

⁴ ¿Yukíá xáni sɪnɪ ndó xá'a xá'on ɔnɪ nɪvɪ na nɪxi'ɪ chi nəkava torre ñoo Siloé sata na? ¿Án xáni inɪ ndó na nɪxi'ɪ yó'o xikuu na nɪvɪ ɔn v́'a ní ká nɔɔ inká nañoo Jerusalén?

⁵ Ó'on, ɔn sɪvɪ saá. Ta ndó'ó, tá ɔn xɪin ndó nandikó inɪ ndó, ta sandakoo ndó ña ɔn v́'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xá'a ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento ña saná'a ndasaá ke'é Ndios xí'in nɪvɪ na ɔn vása kisa ndivi to'on ra

⁶ Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in na xá'a ña saná'a ra na, ta nɪkə'an ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta xí'in yiton tón higo, tón ñíndichi nɔɔ ño'o ra. Ñii kɪvɪ kɪxaa ra nándukú ra kuɪ'i nda'a tón yiton yó'o, ta nda ñii rí, ɔn vása ní-naní'i ra nda'a nó.

⁷ Ta saá ta ta xí'in yiton nɪkə'an ra xí'in ta ta ndáa ño'o ra: “Xa ɔnɪ kuɪya vaxi ɪ nándukú ɪ kuɪ'i nda'a tón yó'o, ta ɔn koo rí. ¿Ndachun kundichi ká nó?, chi sándi'ɪ xá'a ño'o ɪ xí'in nó. Va'a ka'nda ún yiton yó'o”, káchí ta ta xí'in yiton yó'o.

⁸ Ta ndakuijn ta ndáa ño'o ra, nɪkə'an ra: “Tata, taxi ún ña kundichi nó inká kuɪya, ta kata tíkuɪta ɪ xá'a nó, ta taan ɪ si'ví kitɪ xá'a nó, ta saá koto yó án ɔn koo kuɪ'i nda'a nó.

⁹ Tá ɔn koo kuɪ'i koon nda'a nó, ta saá va'a ka'nda yó nó”, káchí ra xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra ñii ña'a ñá toso sata

10 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, yóo taJesús ini ve'e ño'o sinagoga ta sáná'a ra ñivi.

11 Ta yóo ñii ña'a, ta xa'on uní kuiya ndeé ndó'o ñá kue'e. Saá chi nímā ndiva'a tীন ña'á, ta on vása táxi ña nduu ndakú sata ñá, ta xí'in ñanduxa xíka toso ñá.

12 Tá xini taJesús ñáña'a ndeé ndó'o yó'o, ta ñika'an ra xí'in ñá kixi ñá noo ra, ta káchí ra sí'a:

—Nana, vitin xa nduva'a ún, on vása ndeé ndó'o ka ún —káchí ra xí'in ñá.

13 Ta saá chínóo ra nda'a ra sata ñá, ta xandikon nduu ndakú sata ñá, ta kixá'á ñá kisa ká'no ñá Ndios.

14 Ta taká'no noo na ve'e ño'o sinagoga yó'o, sáa ní ini ra xa'a ña sánda'a taJesús ñáyó'o, chi kivi yii ña nákindée najudío kúu ña, ta on vá'a kasa chiño ñivi kivi yó'o. Ta ñika'an ra saá:

—Yóo iño kivi kasa chiño yó ñii ñii semana. Ñakán va'a kixi ndó iño kivi yó'o nduva'a ndó, ta kivi yii ña nákindée yó on vá'a kixi ndó ña nduva'a ndó —káchí taká'no xí'in ñivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga.

15 Ta saá ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó!, chi ká'an ndó on vá'a sánda'a ñivi kivi yii ña nákindée yó. Ta mii ndó, vará kivi yii nákindée yó kúu ña, ta maní ní ndó kití sana ndó. Chi tá yóo sindiki án burro sana ndó ta yíchi ní rí takuií, ta saá ndaxin ndó rí ko'on rí ko'o rí takuií.

16 Ta ña'a yó'o, ñii ki'va kúu ñá sa'ya ñani síkuá taAbraham ndatán kúu mii yó, ta xa xa'on

un̄i kuiya ndeé ndó'o ñá xí'in kue'e ña ké'é ñandiva'a Satanás xí'in ñá. Ta saá, ¿án on vá'a ndaxin̄i ñá, ta saña kue'e ñá, vará kivī yij̄i ña nákindée yó kúu ña? —káchí taJesús xí'in na.

¹⁷ Tá x̄inj̄i so'o nayó'o ña n̄ika'an̄ taJesús, ta saá kúka'an̄ noo ndi'i na, ta ndeé ka sáa ini na x̄ini na taJesús. Ta ink̄a naño yó'o, kúsiij̄i ní ini na xa'a ñava'a ña ná'no ke'é taJesús xí'in na.

TaJesús ndat̄o'on ra ñii cuento xa'a ndik̄in mostaza

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸ Ta n̄ika'an̄ ka taJesús xí'in̄ n̄ivi, káchí ra saá: —¿Ndasaá yóo yich̄i noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndat̄o'on yó ña nandaxin̄ yó xa'a ña?

¹⁹ Ndatán yóo ñii ndik̄in lo'o mostaza, ña ch̄i'i ñii ta ño'o ra, ta ndúta yiton̄ ká'no, tandā vaxi tísaa kisa va'a rí tak̄a rí nda'a nó, saá yóo yich̄i noo xá'nda chiño Ndios —káchí ra xí'in na.

TaJesús ndat̄o'on ra ñii cuento xa'a levadura

(Mt. 13:33)

²⁰ Saá tuku n̄ika'an̄ ra:

—¿Ndasaá yóo yich̄i noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndat̄o'on yó ña nandaxin̄ yó xa'a ña?

²¹ Ndatán yóo levadura ña nasaka n̄ivi xí'in yuxan̄ s̄ita va'a, saá yóo yich̄i ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura nasaka n̄ivi xí'in un̄i ko'ndo ná'no yuxan̄ harina, ta k̄undeé ña sanaño ña ndi'i yuxan̄ yó'o —káchí ra xí'in na.

Yé'é ña k̄i'vi n̄ivi yich̄i Ndios kúu yé'é táño

(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ta kuḗ'an taJesús yichì ñoo Jerusalén, ta yá'a ra ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta sáná'a ra ñivi na ñii ñii ñoo ñoo kuḗ'an ra.

23 Ta saá ñii ṭaa ñindaḗa ṭo'on ra taJesús, káchí ra si'a:

—Tata, ¿án sakaku Ndios lo'o ní ñivi, án kuḗ'a ní ñivi sakaku ra?

Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

24 —Yé'é ñoo kivi ñivi yichì Ndios táño ní ña, ñakán xini ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña kivi ndó. Saá chi kivi ña vaxi kuḗ'a ní ñivi ndukú na kivi na, ta on kuchiño ka kivi na.

25 Ñii kivi taká'no nakasi ra yé'é, ta on kuchiño ka kivi ndó. Tá kindoo ndó ke'e kivi kán, ta kani ní ndó yé'é, ta kuaku ndá'ví ndó ñoo ra ña nakuiná ra yé'é kivi ndó, ta saá ndakuijn ra: “On vása xini ndó'ó, ni on vása xini mí kixi ndó”, kachí ra xí'in ndó.

26 Ta saá ka'an ndó xí'in ra: “Xini ún ndi'i, tata, chi xixi ndi, ta xi'i ndi xí'in ún, ta ñixika ún ñoo ndi saná'a ún ndi”, kachí ndó xí'in ra.

27 Ta ka'an ra xí'in ndó: “Xa ñika'an xí'in ndó ña on vása xini míchí kixi ndó. On sivi na ndikon yi'i kúu ndó, kuta'a ndó ñoo, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, kachí ra xí'in ndó.

28 Ta saá ko'on ndó ñoo kuaku ní ndó, ñoo ndee ní xo'vi ndó, chi koni ndó taAbraham xí'in taIsaac, xí'in taJacob, xí'in ndi'i naprofeta na ñika'an ndoso ṭo'on Ndios xina'á, koto ndó ndóo na ñoo yoo Ndios. Ta ndó'ó, on kivi kivi ndó ñoo yoo ra, ta ndoo ndó ke'e.

29 Ta kixi ñivi na kee ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o nakutá'an na kuxu na vikoo Ndios.

³⁰ Ta kuḗ'a ní n̄ivi na kúu nasondí'í nduu na nanóó, ta kuḗ'a ní n̄ivi na kúu nanóó nduu na nasondí'í —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús xáku ra xq'a nañoo Jerusalén
(Mt. 23:37-39)

³¹ Ta m̄ii kivi yó'o, kixaa sava nafariseo noo taJesús, ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Va'a ka kee ún ta ko'on ún inká xiiña, chi tarey Herodes kóni ra ka'ni ra yó'ó —káchí na.

³² Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—Kua'an ndó noo ñokuii Herodes, ta ka'an ndó xí'in ra: “Kivi vitin xí'in kivi taan tava i nima ndiva'a ña t̄in sava n̄ivi, ta sanda'aj inká na ndeé ndó'o, t̄anda kivi un̄i sandi'ij chiñoj”, saá kachí ndó xí'in taHerodes.

³³ Xini ñó'ó ko'on i kivi vitin xí'in kivi taan xí'in kivi yisa, ta saá xaaj ñoo Jerusalén. Saá chi nda ñii naprofeta, on vá'a kivi na inká ñoo —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Saá kixá'á ra ká'an ka ra:

—iNañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na koon yuu n̄ivi na t̄iví Ndios ña chindeé na ndó'ó! iKua'a ní yichí kachí ini i nakaya i ndó'ó, ndatan ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí t̄ixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó!

³⁵ Nakán vitin Ndios sandakoo ra ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'j nda t̄onda kivi ka'an ndó to'on yó'o: “Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, t̄a ta kixaa xí'in ndayí Ndios”, kachí ndó xa'aj —káchí taJesús xí'in na.

14

TaJesús sanda'a ra ñii t̄a t̄a ndeé ndó'o xí'in kuiño

¹ Ñii k̄iv̄i ȳii ña nákindée najudío, kūa'an taJesús ve'e ñii t̄aká'no noo nafariseo kuxu ra xí'in na. Ta ve'e yó'o ndóo ink̄a nafariseo, xito naní na taJesús.

² Saá chí yóo ñii t̄a t̄a ndeé ndó'o xí'in kue'e kuiño.

³ Ta taJesús n̄indaḡa t̄o'on ra nafariseo xí'in sava namaestro na x̄in̄i va'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—¿Yuk̄iḡa káchí ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés? ¿Án káchí ña va'a sanda'a yó n̄ivi k̄iv̄i ȳii ña nákindée yó, án káchí ña on vá'a sanda'a yó na? —káchí ra xí'in na.

⁴ Ta on vása ní-ndakūijn na yu'u ra. Ta taJesús, ch̄inóo ra nda'a ra saḡa t̄a ndeé ndó'o, ta sanda'a ña'a ra. Ta saá t̄i'ví ña'a ra kuano'o ra ve'e ra.

⁵ Ta tuku n̄indaḡa t̄o'on taJesús nafariseo, n̄ika'an ra saá:

—Ta ndó'ó, ¿án on ndixa k̄isa chiño ndó k̄iv̄i ȳii ña nákindée yó? Saá chí tá ñii k̄iv̄i ȳii ñii burro saḡa ndó, án ñii s̄ind̄ik̄i saḡa ndó nakava rí ini takūii noo kónó, ta, ¿án on kama ko'on ndó tava ndó rí? —káchí ra xí'in na.

⁶ Ta on vása ní-naní'i na t̄o'on ña ndakūijn na.

TaJesús sáná'a ra n̄ivi ña on kasa ká'no xí'in m̄ii na

⁷ Tá k̄ixaḡa n̄ivi kuxu na, ta x̄ini taJesús kútoo na koo na noo táȳi tón t̄o'ó ní k̄a. Ta saá ndaḡo'on taJesús xí'in na, káchí ra saá:

8 —Tá kọ'ọn ndó ñii vikọ tonda'a, ta ọn ndukú ndó koo ndó táyì tón to'ó ní, chí kivi kixaa inka nivi na ná'no ka ọọ ndó'ó.

9 Ta saá ọa ọa ká'ạn vikọ tonda'a ká'ạn ra xí'in ndó: “Taxi ndó táyì ndó ná koo inka naná'no yó'o”, kachí ra xí'in ndó. Ta saá kuka'an ọọ ndó chí nduxa kọ'ọn ndó koo ndó inka táyì tón yóo sata.

10 Ñayó'o kúu ñava'a ke'é ndó tá kuạ'ạn ndó vikọ tonda'a: koo ndó ọọ táyì tón yóo sata. Ta saá ọa ọa ká'ạn vikọ kixaa ra ká'ạn ra xí'in ndó: “Ñani yó, na'a ndó koo ndó ọọ táyì tón to'ó yó'o”, kachí ra xí'in ndó. Ta saá kanóo va'a ní ñato'ó ndó ọọ ndi'i inka na xixi ọọ mesa xí'in ndó.

11 Saá chí ndi'i nivi na kisa ká'no xí'in mji, ñii kivi kuka'an ọọ na. Ta nivi na kisa ñino xí'in mji nduu na naná'no na to'ó —káchí taJesus xí'in na.

12 Ta saá ñika'ạn ra xí'in ọa xí'in ve'e yó'o:

—Tá xákin ún ñii vikọ ve'e ún, ta ọn nakana ún natá'an ún, ni ñani ún, ni nakuíká tá'an ún, chí nayó'o nakana tuku na yó'ó, ta saá taxa'vi na yó'ó.

13 Tá xákin ún vikọ ve'e ún, ta va'a ka kana ún nivi nandá'ví, na ọn kọó ña kómí, xí'in nivi na ọn kivi kaka, xí'in nivi na ñichi'ña, xí'in inka nivi nakuáá.

14 Ná kọ'ọn nayó'o kuxu na xí'in ún, ta saá kunakaa ñasij ini ún. Saá chí nayó'o ọn kuchiño na taxa'vi na yó'ó xí'in inka vikọ. Ta Ndiós taxa'vi ra yó'ó kivi natakụ na ñixi'i na xikuu na va'a ini —káchí taJesus xí'in ra.

*TaJesús ndátò'on ra cuento ña saná'a ra
yu kúu ñivi na kuxu vikò ká'no xí'in Ndios
(Mt. 22:1-10)*

¹⁵ Tá xini so'o ñii taa ta yoo noo mesa xí'in taJesús ña ñika'an ra, ta ñika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Ñákaa ñasii ní ini ñivi na kuxu vikò ñino noo xá'nda chiño Ndios! —káchí ra.

¹⁶ Ta ndátò'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndò'o ñii taa xakin ra ñii vikò ká'no, ta kana ra kuá'a ní ñivi.

¹⁷ Tá kixaa hora kuxu na, ta tiví ra ñii mozo ra ka'an ra xí'in ñivi kixi na vikò, chi xa kisa ndivi ndi'i ra ña kuxu na.

¹⁸ Saá kee tamozo, kuá'an ra ka'an ra xí'in ñii ñii ñivi ná ko'on kuxu vikò yó'o. Ta nanivi yó'o kixá'á na ndúkú na noo ra ña kasa ká'no ini ra xa'a na, chi on kúchiño ko'on na vikò. Ñii ra ñika'an: “Sakán sata i lo'o ño'o ta nduxa ko'on i koto i ña. Ta saá xáku ndá'ví i noo ún ña kasa ká'no ini ún, on kuna'a i ko'on i xí'in ún vikò”, káchí ra.

¹⁹ Ta inka ra ñika'an: “Sakán sata i o'on yunta sindiki, ta kóni ko'on lo'o i koto ndoso i rí. Xáku ndá'ví i noo ún ña kasa ká'no ini ún, chi on kuna'a i ko'on i xí'in ún”, káchí ra.

²⁰ Ta inka ra ñika'an: “Sakán tonda'a i, ta saá on kivi ko'on i vikò ve'e taká'no noo ún”, káchí ra.

²¹ Ta saá ndikó tamozo, ta naxaa ra noo taká'no noo ra, ta ndátò'on ra xí'in ra: “Nda ñii na kana ún ni-xiin kixi”, káchí ra. Ta taká'no yó'o nisaa ní ini ra, ta xa'nda chiño ra noo tamozo ra: “Kuá'an ún ndi'i saá yichi ná'no, ndi'i saá

yichì v́alí ñoo yó'o, ta nakaya ún ñivi nandá'ví, na ɔn koó ña kómí, xí'in ñivi na ɔn kivi kaka, xí'in ñivi na ñichi'ña, xí'in ñivi nakuáá, ta kixi na xí'in ún ña kuxu na viko yó'o", káchí taká'no xí'in tamozo ra.

22 Ta saá kee tamozo ñixa'an ra nakaya ra ñivi yó'o. Tá ndikó ra naxaa ra, ta ndato'on ra xí'in taká'no noo ra: "Xa ñikisa ndivi ñi' ña ñika'an ún xí'in ñi, ta saá ni, yóo ka noo kundoo ñivi na kivi kuxu viko yó'o", káchí ra.

23 Ta ndakuin taká'no, ñika'an ra saá: "Tuku ko'on ún yichì ná'no xí'in yichì v́alí kasa nduxa ún xí'in ñivi ná kixi ndi'i na, tãnda chútú ndaa na ve'e ñi.

24 Chi ndixa ká'an ñi xí'in ún, ndi'i nanoo na kana ñi kuxu ve'e ñi, ñi-xiin na kixi na. Ta nda ñii nayó'o ɔn vása kuxu ka na viko ñi", káchí taká'no xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndí xo'vi ní ñivi na kundikon yichì ra

(Mt. 10:37-38)

25 Ñii kivi kua'an ñii ti'vi ñivi xí'in taJesús yichì, ta ñika'an ra xí'in na:

26 —Ndi'i ñivi na kóni ko'on yichì ñini ñó'ó kuki'vi ní ka ini na koni na yi' ñoo yivá na, án noo si'í na, án noo sa'ya na, án noo ñásí'í na, án noo ñani na xí'in ki'va na. Ta saá tuku xini ñó'ó kuki'vi ka ini na koni na yi' ñoo mii na. Tá ɔn xiin na kasa ndivi na saá, ta ɔn kúchiño na kundikon na yi'.

27 Ndi'i n̄ivi na ɔn x̄jin kusokó tón cruz m̄ji na,* ta ɔn x̄jin na kasa ndivi na to'on̄i, ta nayó'o ɔn kúchiño na kundikɔn na satāi —káchí taJesús.

28 Ta ndato'on ra xí'in na ɔvi cuento válí ña saná'a ra na, n̄ika'an ra saá:

—Tá ñii ndó'ó kóni ndó kasa va'a ndó ñii ve'e, ta, ¿án ɔn si'na kani va'a s̄inj̄i ndó án nani s̄i'ún kuvá'a ña t̄anda x̄j̄no ve'e ndó?

29 Saá chí tá kixá'á ndó lo'o kuiti x̄a'a ve'e, ta ndi'i s̄i'ún ndó, ta ndi'i nan̄ivi kuaku ndaa na ndó'ó, ta ka'an na saá x̄a'a ndó:

30 “Nakí'ví kúu n̄ivi yó'o, kixá'á na kisa va'a na ve'e, ta ni-kundeé na x̄j̄no ña”, kachí na x̄a'a ndó. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

31 Ta taJesús n̄ika'an ra ink̄a cuento xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii t̄arey kóni kani tá'an ra xí'in ink̄a t̄arey, ta saá si'na kani va'a s̄inj̄i ra án kundeé ux̄u mil natropa kómí ra kani tá'an na xí'in ɔko mil natropa kómí ink̄a t̄arey.

32 Tá xáni s̄inj̄i ra ɔn vása kúndeé natropa kómí ra, tá xíká ka lo'o vaxi ink̄a t̄arey ta kani tá'an xí'in ra, ta saá va'a ka ti'ví ra na xíká chiño noo ra ko'on na noo t̄arey yó'o ña kasa nani na kuachi xí'in ra. Ta saá kuchiño va'a kutaku ndi'i na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

33 Ta n̄ika'an ka ra:

—Ta saá ndi'i ndó'ó na kóni ko'on yichīi, x̄inj̄i ñó'ó kani s̄inj̄i ndó án kundeé ini ndó ndaño'ó ndó ndi'i ña kómí ndó x̄a'āi. Tá x̄ito ndó ɔn

* 14:27 To'on kusokó tón cruz m̄ji na kóni kachí ña: X̄inj̄i ñó'ó koo ti'va n̄ivi ña x̄o'vi na ta ndákuiti kivi na x̄a'a ña ndikɔn na taJesús.

kuchiño ndó, ta ɔn kivi kuu ndó nivi na ndikɔn yi'i —káchí taJesús xí'in na.

*Nivi na sándakoo yichí taJesús,
tá yóo ñii ña ɔn vása yɔ'vɔ kɔ, saá yóo nayó'o
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)*

³⁴ Saá ndato'on taJesús inkɔ cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ña vɔ'a kúu ñii yɔ'vɔ. Tá yóo ñii ña ɔn vása yɔ'vɔ, ta ɔn kuchiño kɔ nduvɔ'a ña.

³⁵ Ñii ña ɔn vása yɔ'vɔ kɔ, ɔn vása vɔ'a kɔ ña nasakɔ ña xí'in ño'o, ni ɔn vása vɔ'a nasaka yó ña xí'in abono. Ta ɔn vása ndáyɔ'ví kɔ ñii ña ɔn vá'a yó'o, ta vɔ'a kɔ ná kuitɔ ña. Ndi'i ndó'ó nivi na yóo sɔ'o, xini ñó'ó chikaa sɔ'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

15

*Cuento yó'o ndato'on ña xɔ'a ñii tɔndikachi
ndaño'ó
(Mt. 18:10-14)*

¹ Ñii kivi sava tɔa tɔ káya si'ún kɔ'ɔn nda'a nagobierno, ta inkɔ nivi na kánóo ɔn vá'a tɔ'on xɔ'a, kixaa ndi'i na koni sɔ'o na ña ká'an taJesús.

² Ta saá nafariseo xí'in sava na saná'a ndayí Ndios, kixá'á ká'an kue'e na xɔ'a taJesús, ta ñiká'an na saá:

—ɔn vá'a tɔa kúu tayó'o, chi náki'in vɔ'a ra nivi na ɔn vá'a, tandɔ xixi ra xí'in na —káchí na.

³ Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

⁴ —Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ciento ndikachi sanɔ ndó, ta ñii rí ndaño'ó, ta saá, ¿án ɔn

sandakoo ndó tǐ komǐ sǐko xa'on komǐ kundoo mǐi rǐ yukū, ta ko'on ndó nandukú ndó tǐ ndaño'ó nda mí naní'i ndó rǐ?

⁵ Tá naní'i ndó rǐ, ta kusij ini ndó, ta tiin ndó rǐ chinóo ndó rǐ soko ndó, ta kuān ndixi ndó xí'in rǐ.

⁶ Tá naxaa ndó ve'e ndó, ta nakana ndó ndi'i nave'e ndó xí'in natá'an ndó, ta ka'an ndó xí'in na: “Ná kusij ní ini ndó xí'in ǐ chí naní'i ǐ tǐndikachi sana ǐ tǐ ndaño'ó”, kachí ndó xí'in na.

⁷ Ta ndixa ká'an ǐ xí'in ndó, ndatán kusij ní ini ndó xa'a tǐndikachi yó'o, saá kusij ní ini Ndios koni ra ñii ta án ñii ña'a na nandikó ndino'o ini, ta naki'in na kuā'an na yichi ra. Kúsi ǐ ká ini Ndios xini ra ñii nayó'o noo ña kúsi ǐ ini ra xini ra kuā'a ní inkā nivi na va'a, na on vása xini ñó'ó nandikó ká ini —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndato'on xa'a ñii sǐ'ún ña ndaño'ó

⁸ Ta taJesús ndato'on ra inkā cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ña'a kómí ñá uxu sǐ'ún ñaplata,* ta ndaño'ó ñii sǐ'ún yó'o, ta saá, zan on ndixa natoon ña ño'o, ta kixá'a ña ti'ví ña ve'e ña, ta nandukú va'a ña anda naní'i ña sǐ'ún ña ndaño'ó?

⁹ Tá naní'i ña sǐ'ún, ta kana ña natá'an ña xí'in na ndóo yatin ve'e ña, ta ndato'on ña xí'in na: “Ná kusij ini ndó xí'in ǐ chí naní'i ǐ sǐ'ún ǐ ña ndaño'ó”, kachí ña xí'in na.

¹⁰ Ndixa ká'an ǐ xí'in ndó, ndatán kúsi ǐ ini ñáyó'o, saá kúsi ǐ ini naángel na yóo xí'in Ndios

* **15:8** Sǐ'ún ñaplata yó'o naní ña to'on griego “dracma.”

xíni na n̄ivi na n̄andikó ndino'o ini, ta n̄aki'in na kuá'ān na yich̄i Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndátō'on xā'a ndasaá ke'é ñii taa xí'in ovi s̄a'ya ra

11 Ta taJesús saná'a ra n̄ivi xí'in ink̄a cuento xā'a Ndios, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa, kómí ra ovi s̄a'ya ra.

12 S̄a'ya ra t̄a kúu t̄alo'o n̄ik̄a'ān ra xí'in yivá ra: “Tata, ñakuíká ña naki'in̄i tá n̄ixi'j̄ ún, vitin taxi ún ña nda'ā j̄”, káchí ra xí'in yivá ra. Ta saá yivá ra t̄a'ví ra ndi'i ñakuíká, ta n̄ataxi ra ña nda'ā ndiovi s̄a'ya ra.

13 Ta n̄iya'a lo'o kuiti k̄ivi, ta s̄a'ya ra t̄a kúu lo'o n̄is̄ikó ra ndi'i ña n̄aki'in ra, ta n̄akuiso ra ndi'i s̄i'ún, ta kee ra kuá'ān ra ink̄a ñoo xíká. Ta ñoo kán sandi'i ndi'i ra s̄i'ún ra, chi nd̄a lo'o n̄i-nasita xí'in m̄ji ra, ta ke'é ra ndi'i noo ña on vá'a ña káchí ním̄a m̄ji ra.

14 Ta n̄itond̄aa k̄ivi sandi'i ndaa ra s̄i'ún ra, ta saá k̄ixaa k̄ivi káni soko ndi'i ñoo kán. Ta t̄alo'o yó'o, on vása ní'i k̄a ra ña kuxu ra.

15 Ta saá kee ra kuá'ān ra, ta naní'i ra chiño noo ñii taa ñoo kán. Ta tayó'o x̄a'nda chiño ra noo t̄alo'o yó'o kundaa ra t̄ikini.

16 Ta xí'j̄ ní t̄alo'o yó'o soko, nd̄a kóni ra kuxu ra ña xáxi t̄ikini, ta on vása táxi na ña nda'ā ra kuxu ra.

17 Ta saá k̄ixaa ñii k̄ivi n̄aki'in s̄inj̄ ra ñava'a, ta xáni ini ra saá: “Ndi'i namozo ve'e yivá j̄ xíxi v̄a'a na, ta yí'j̄, on koó ña kuxu j̄, xa yatin yóo ña kivi j̄ xí'in soko.

18 Ta vitin ndikó i no'oi noo yivá i, ta ka'an i xí'in ra si'a: Tata, niki'vi i kuachi noo Ndios ta niki'vi i kuachi noo mii ún.

19 Ñakán on vása kómí kaj ndayí kuu i sa'ya ún, ta va'a ñii ki'va tá ké'é ún xí'in namozo ún, saá ke'é ún xí'in i vitin", xáni ini talo'o yó'o.

20 Ta naki'in ra kuano'o ra ñoo ra noo yoo yivá ra.

'Ta nda noo xiká tívi vaxi talo'o, ta nakoto yivá ra, ta kundá'ví ní ini yivá ra xini ña'á ra, ta kee yivá ra xino ra kuachan ra nakutá'an ra. Tá nixaa ra, ta nomi ra sa'ya ra, ta nichito ra noo tayó'o.

21 Ta saá kixá'á sa'ya ra ká'an ra xí'in yivá ra: "Tata, niki'vi i kuachi noo Ndios, ta niki'vi i kuachi noo mii ún. Ñakán on vása kómí kaj ndayí kuu i sa'ya ún", káchí ra xí'in yivá ra.

22 Ta yivá ra nika'an ra xí'in namozo ra: "Kama ko'on ndó ki'in ndó tikoto ña va'a ní ka ña kundixin sa'yaj yó'o, ta taxi ndó nduxan ña ko'on xa'a ra, ta taxi ndó se'e ña kunakaa nda'a ra.

23 Ta ko'on ndó tiin ndó ñii sindiki lo'o tí kúu tí ndu'u sana i, ta ka'ni ndó rí ña koo viko xa'a sa'yaj ta ndikó.

24 Chi ndeé ní kúchuchú ini i xa'a sa'yaj, ndatan nixiyo ta nixi'i saá nixiyo ra noo i, ta vitin kúsi i ní ini i, chi táku ra ndikó ra ndixaa ra. Taa ta ndañ'ó xikuu ra noo i, ta vitin naní'i i ra", káchí yivá talo'o xí'in namozo ra. Ta saá kixá'á na ká'an na viko ve'e ra, ta kúsi i ní ini ndi' i na.

25 'Ta inka sa'ya ra tanoo kisa chiño ra yuku, ta kuán ndixi ra ve'e ra, ta kixaa yatin ra sata ve'e,

ta x̄inj̄i s̄o'o ra música ña tívi na x̄í'in ña sáká'a na, ta x̄inj̄i s̄o'o ra ña káta xá'á na.

²⁶ Ta saá k̄ana ra ñii tamozo, ta n̄indaḡa t̄o'on ña'á ra: “¿Yuk̄iá kúu ni?”, káchí ra.

²⁷ Ta nd̄akuijn̄ tamozo, n̄ika'an̄ ra: “Ta ñani ún nd̄ikó nd̄ixaḡ, ta yivá ún xa'ni ñii s̄ind̄iki lo'o tí ndu'u ña ka'an̄ ra viko, chi kúsii ní ini ra ña nd̄ixaḡ va'a ñani ún”, káchí ra.

²⁸ Ta saá n̄isaḡ ní ñani ra taṅoó yó'o, ta n̄-xiin ra nd̄i'vi ra ve'e noḡ yoo viko. Ta k̄eta yivá ra xaḡu ndá'ví ra noḡ ra nd̄i'vi ra ve'e.

²⁹ Ta nd̄akuijn̄ ra, káchí ra saá: “Xa kuḡ'a ní kuiya k̄isa chiño i noḡ ún, ta ndi'i saá k̄ivi k̄isa ndivi i ña ká'an̄ ún. Ta saá ni, nd̄a ñii t̄isú'u lo'o on vása ní-taxi ún nda'a i ña kasa ndivi i viko x̄í'in na náta'an̄ x̄í'in i.

³⁰ Ta sa'ya ún ta nd̄ikó nd̄ixaḡ vitin, sandi'i ra ndi'i s̄i'ún m̄i ún x̄í'in náña'a taṅi ra, ta xa'a taḡo'o xa'ni ún s̄ind̄iki lo'o tí ndu'u ña yoo viko”, káchí ra x̄í'in yivá ra.

³¹ Ta nd̄akuijn̄ yivá ra, n̄ika'an̄ ra: “Sa'ya i, ndi'i saá k̄ivi yoo ún x̄í'in i, ta ndi'i ña kómí i, ña'a m̄i ún kúu ndi'i ña.

³² Ta x̄inj̄i ñó'ó koo viko ña kúsii ní ini yó, chi nd̄atán n̄ixiyo ta n̄ixi'i saá n̄ixiyo ñani ún noḡ i, ta vitin nd̄atán yoo ta n̄ataḡu saá yoo ra. Ta nd̄añó'ó noḡ i x̄ikuu ra, ta vitin naní'i i ra”, káchí yivá ra. Saá nd̄i' i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús x̄í'in na.

16

Ta Jesús nd̄at̄o'on ra cuento xa'a ñii ta nd̄iso chiño

1 Ta ta Jesús ndato'on ra inkā cuento xí'in naxíka xí'in ra ña saná'a ña'á ra:

—Saá ndo'o ñii takuíká xí'in ta ndíso chiño xí'in ñakuíká ra. Ta inkā ta nixaa ra noo takuíká ndato'on ra xí'in ra: “Tata, ta ndíso chiño xí'in ñakuíká ún sándá'ví ra yó'ó, chi on vá'a kisa chiño ra xí'in ñakuíká ún”, káchí ra.

2 Ta saá takuíká kana ra ta ndíso chiño xí'in ñakuíká ra, ta nindaqa to'on ña'á ra: “¿Án ñandaqa kúu to'on ña ndato'on na xí'in i xa'a ún? Ta vitin taxi ún ndi'i tutu kuenda nda'a i, ta on vása kasa chiño ka ún xí'in i”, káchí takuíká xí'in ra.

3 Ta ta ndíso chiño yó'o kixá'á xáni ini ra saá: “¿Yukía koo vitin? Ta taká'no noo yó on xiin ka ra kasa chiño yó xí'in ra, ta on vása kúndeé yó kata yó xí'in pico, ta ná ko'yo ndaka chi'ña yó, ta kuka'an ní noo yó.

4 ¡Áan! ¡Vitin kixaa sinj yó ndá chiño ke'é yó! Ke'é yó ñava'a xí'in ñivi na níka noo tapatrón yó, ta saá nayó'o naki'in va'a na mii yó koo yó ve'e na”, xáni ini ra.

5 Ta saá kixá'á ra kána ra ñii ñii na níka noo tapatrón ra. Ta nindaqa to'on ra tanoo: “¿Ndasaá níka ún noo tapatrón i?”, káchí ra.

6 Ta ndakuijn tayó'o, káchí ra saá: “Komi mil litro aceite ña xixi kúu ña níka i.” Ta nika'an ta ndíso chiño xí'in ra: “Va'a naki'in ún tutu ña káchí komi mil litro níka ún, ta nasama yó ndá ovi mil litro kuu ña níka ún vitin”, káchí ra.*

7 Ta kana ra inkā ta, ta nindaqa to'on ña'á ra: “¿Ndasaá níka ún noo tapatrón i?”, káchí ra.

* **16:6** Komi mil litro nduta kúu ñii ciento barril, ta ovi mil litro kúu ovi siko uxu barril.

Ta ndakuijn ta níká, nika'an ra: “Ñii mil chikiva trigo kúu ña níká i”, káchí ra. Ta nika'an ta ndiso chiño xí'in ra: “Naki'in ún tutu, ta nasama yó ña káchí tutu ndá oná ciento chikiva kuníká ún”, káchí ra.†

⁸ Tá xini so'o takuíká yukia ke'é ta ndiso chiño yó'o, ta nika'an takuíká yó'o xí'in ra: “Taa ta ndichí ní sijní kúu ún, chi xini va'a ún ndasaá kasa ndivi ún ña keta va'a xí'in mji ún”, káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús.

Ta tuku nika'an ra:

—Cuento yó'o káchí ña ndí nandichí ní kúu nivi na ndikon yichi on vá'a ñoyívi yó'o, chi xini va'a na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na ña keta va'a xí'in mji na. Ta nivi na ndikon yichi Ndios lo'o kuiti xini na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na, ña keta va'a xí'in mji na noo Ndios.

⁹ Ñakán ká'an i xí'in ndó, si'un ndó ña yóo ñoyívi on vá'a yó'o, va'a ka chindeé ndó inka nivi xí'in ña, ta nivi na naki'in si'un yó'o nduu na migo ndó. Ta saá, tá tondaa kivi ña on vása ndáyá'ví ka si'un ñoyívi yó'o, ta koo na naki'in va'a ndó'ó koo ndó ñoyívi nino.

¹⁰ 'Taa ta va'a ini, tá va'a kisa ndivi ra chiño válí, ta saá tayó'o va'a kasa ndivi ra chiño ná'no. Ta ta ta on vá'a ini, tá on vá'a kisa ndivi ra chiño válí, ta tayó'o on vá'a kasa ndivi ra chiño ná'no.

¹¹ Ta ndó'ó, tá on vá'a kisa ndivi ndó xí'in ñakuíká ñoyívi on vá'a yó'o, ta saá, ¿án xani sijní ndó taxi Ndios ñakuíká ndino'o nda'a ndó ñoyívi nino?

† 16:7 Ñii mil chikiva trigo kúu ñii ciento medida trigo, ta oná ciento chikiva kúu komi siko medida trigo.

12 Chi ndi'i ña kómí ndó ñoyívi yó'o ɔn sɪví ñakuíká mji ndó kúu ña, ta kúu ña kuiti ña sətati Ndios ndó'ó. Ta saá tá ɔn vása kúchiño vá'a kasa ndivi ndó xí'in ñakuíká sətati Ndios ndó'ó ñoyívi yó'o, ta saá, ¿án xáni sɪnɪ ndó taxi ra ñakuíká ndino'o kukomí ndó ñoyívi nɪno?

13 'Nda ñii taa ɔn kɪví kasa chiño ra noo ɔvi patrón. Tá yóo ɔvi patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaɔ ini ra koni ra tɔ inka. Ta kivi kusɪ ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta ɔn kua'a ra kasa chiño ra xí'in tɔ inka. Tɔ'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu tɔ xá'nda chiño noo yó, ta ɔn kɪví taxi yó ka'nda chiño sɪ'ún noo yó —káchí tɔJesús.

14 Tá xɪnɪ so'o nafariseo tɔ'on yó'o, ta nɪxaku ndaa na tɔJesús, chi kútoo ní na sɪ'ún.

15 Ta nɪka'an tɔJesús xí'in na:

—Ndó'ó, na ɔn vása ndino'o ini kúu ndó, chi kuiti ké'é ndó chiño ña ká'an nanɪvi ndí nava'a kúu ndó, ta Ndios xɪnɪ va'a ra ini ndó. Yóo chiño ña xáni sɪnɪ nɪvi kúu ña ñava'a ní noo na, ta ɔn sɪví ñava'a kúu ña noo Ndios, ta ñakán sáɔ ini ra xɪni ra chiño yó'o —káchí tɔJesús xí'in na.

Tɔ'on yó'o ká'an xa'a ndayí Ndios ña nɪtaa tɔMoisés xɪna'á

16 Ta nɪka'an ka tɔJesús, káchí ra saá:

—Kɪví kɪxaɔ tɔJuan tɔ sákuchu nɪvi, xa yóo ndayí Ndios ña nɪtaa tɔMoisés xɪna'á, xa yóo tɔ'on Ndios ña nɪtaa naprofeta. Ta saá kɪxá'á ká'an ndosoɪ tɔ'on ñava'a xa'a yichɪ ña xá'nda chiño Ndios, ta ndi'i nɪvi chíkaɔ na ndee ña kuan kɪ'vi na yichɪ yó'o.

17 'Vará yō'vī ní yóo ña ndasaá koo ndi'i xā'a ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino, ta yō'vī ní ká yóo ña ndasaá ndi'i xā'a ña ká'an ndayí Ndios. Ta nda ñii lo'o chíin on sama ndayí Ndios, ta ndixa ndi'i ndayí yó'o kundivi ndi'i ndaa ña —káchí taJesús.

TaJesús saná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a ta ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 Ta ñikā'an taJesús, káchí ra saá:

—Tá ñii ta sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kī'vi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovī. Ta ta tonda'a xí'in ñáña'a ña ñindo, kisa yī ñá, ta tayó'o kī'vi ra kuachi xí'in ñá, chí ñásí'í tanó kúu ña no Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento xā'a ta kuíká xí'in taLázaro

19 Ñii kīvi ndato'on taJesús ñii cuento xí'in ñivi ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta kuíká, ta ndixin ra tikoto ña yá'ví, tikoto ñalino va'a color ndí'í ndixin ra, ta va'a ní xíxi ra ndi'i saá kīvi.

20 Ta ñixiyo inka ta tandá'ví naní ra Lázaro, ndeé ní ndó'o ra, yóo kue'e ndi'i tá'yí yíkí koñu ra, ta kándú'u ra yé'é ve'e ta kuíká yó'o.

21 Ta taLázaro kóni ra kuxu ra ña kóyo xā'a tón mesa ta kuíká. Tānda tí ina kixaa rí ti'vi ndaa rí no tá'yí yíkí koñu ra.

22 Saá ñitondaa ñii kīvi ta ñixi'í taLázaro, ta naángel ñaki'in na ra, ta kuā'an ra xí'in na ña kutaku ra ñoyívi ñino, no yóo xii síkuá yó

t̄aAbraham. Ta saá k̄ixaā k̄iv̄i n̄ixi'̄i t̄akuíká ta n̄indux̄un ra.

23 Ta t̄akuíká yó'o xó'v̄i ní ra n̄ōo yóo ra x̄i'in inkā na n̄ixi'̄i, ta n̄akoto ndaa ra, ta x̄ini ra nda x̄iká yóo t̄aAbraham, ta siin ra yóo t̄aLázaro.

24 Ta t̄akuíká x̄i'in ndi'i ndee ra n̄ika'̄an ra x̄i'in t̄aAbraham, káchí ra saá: “Tata yivá̄i Abraham, kundá'v̄i ini ún koni ún ȳi'̄i, ta ti'v̄i ún t̄aLázaro ko'on ra saketá nduku nda'ā ra takuii, ta chikaā ra lo'o takuii n̄ōo yáāi ña ná nd̄iko lo'o ña, chi xó'v̄i ní yó'o n̄ōo x̄ixi ño'o”, káchí t̄akuíká.

25 Ta ndakuin̄ t̄aAbraham, n̄ika'̄an ra: “Sa'yāi, naká'án ún k̄iv̄i x̄itakū ún ñoyívi, va'a ní n̄ixiyo ún. N̄ixiyo ndi'i ña káchí ini ún, ta t̄aLázaro yó'o nina ña on vása va'a x̄ikomí ra. Ta vitin t̄aLázaro va'a ní yóo ra yó'o, ta yó'ó xó'v̄i ní ún.

26 Ta on k̄iv̄i ya'a t̄aLázaro ko'on ra chindeé ra yó'ó, chi yóo ñii ta'v̄i ká'no, ta nda ñii ndi on k̄iv̄i ya'a ndi xaā ndi n̄ōo yóo ndó, ni ndó'ó, on k̄iv̄i ya'a ndó kixi ndó yó'o”, káchí t̄aAbraham x̄i'in t̄akuíká.

27 Saá ká'an tuku t̄akuíká: “Tata Abraham, xáku ndá'v̄i'̄i n̄ōo ún ka'̄an ún x̄i'in t̄aLázaro ná ko'on ra ve'e yivá̄i,

28 n̄ōo ndóo o'on ñanīi. Saá chi kónīi ña va'a ndato'on ra x̄i'in ndi'i ñanīi ña nandikó ini na, kōto kixi na n̄ōo yóōi, n̄ōo xó'v̄i ní'̄i”, káchí ra.

29 Ta n̄ika'̄an t̄aAbraham x̄i'in ra: “Ñani ún xa kómí na to'on Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés x̄ina'á, ta xa kómí na to'on Ndios ña n̄itaa inkā naprofeta. Va'a ná chikaā so'o na to'on yó'o”, káchí ra.

30 “Ó'on, tata”, káchí t̄akuíká. “On chikaā so'o

na to'on ña ñitaa nakán. Ta saá tá ñii ta ñixi'i nandikó ra ñoyívi, ta ndato'on ra xí'in na, ta ndixa nandikó ini na", káchí ra.

³¹ Ta ñika'an ta Abraham: "Ó'on, on sivi saá. Tá on xiin na koni so'o na to'on Ndios ña ñitaa ta Moisés xí'in inka naprofeta xina'á, ta ni on kandixa na ña ka'an ta ñixi'i, táná nandikó ra ka'an ra xí'in na", káchí ta Abraham xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

17

Ndá'ví ní ñivi na chinda'á inka ñivi kivi na kuachi

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

¹ Ñii kivi ñika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra: —Ndi'i saá kivi ku'a ní ña on vá'a yóo ña chinda'á ñivi kivi na kuachi. Ta, ndá'ví ní ka ñivi na chinda'á inka ñivi kivi na kuachi!

² Ta va'a ka si'na inka ñivi ná katón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'á na noo kónó va'a ini takuií, ña on chinda'á na nakuáli kivi na kuachi.

³ Koto va'a xí'in mji ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a. Tá yóo ñii tatá'an ndó, ta ké'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta saá ka'an ndó xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ndó. Tá tayó'o nandikó ini ra, ta xini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a ra.

⁴ Tá yóo ñii ta uxá yichí ña ñii kivi ke'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta uxá yichí saá nandikó ini ra ta xaku ndá'ví ra noo ndó, ta xini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a tayó'o —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñivi na kándixa Ndios kómí na ndee ká'no

⁵ Ta saá n̄ika'ḅan naxíka xí'in taJesús xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, chindeé ún ndi'i ña kandixa va'a ní ka ndi Ndios —káchí na.

⁶ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Ñii ndikin mostaza, lo'o ní ña. Ta ndó'ó, tá kandixa ndó Ndios, vará nda lo'o kuiti, ndatán yóo ndikin mostaza, ta xa'a ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndee ka'nda chiño ndó noo yiton ká'no tón sicómoro yó'o, ta kasa ndivi nó to'on ndó. Tá ka'ḅan ndó xí'in yiton yó'o: “Kuta'a ún, ta kuḅ'ḅan ún kunakaḅ ún ini takuí”, ta kasa ndivi yiton yó'o ña ka'ḅan ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi va'a yó chiño xa'a taká'no noo yó

⁷ Ta ndato'on taJesús inkḅ cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tamozo ndó, ta kisa chiño ra ño'o ndó, án ndáa ra kitj sanḅ ndó, ta vaxi ra ve'e ndó, ¿yukía ka'ḅan ndó xí'in ra? ¿Án ka'ḅan ndó xí'in ra ña kuiti nakindée ra ta kuxu ra?

⁸ On ka'ḅan ndó saá, chi ndixa ka'nda chiño ndó noo ra ña si'na kasa va'a ra ñaxíxi, ta taxi ra ña kuxu ndó. Tá ndi'i xixi ndó'ó, ta ka'ḅan ndó xí'in ra va'a ná kuxu ra.

⁹ Ta on kundati ra ka'ḅan ndó xí'in ra: “Táxa'vi ún”, chi kuiti kisa ndivi ra chiño noo mji ra.

¹⁰ Ndatán yóo tamozo yó'o, saá yóo ndó'ó noo Ndios. Tá kisa ndivi ndó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios noo ndó, ta va'a ka'ḅan ndó: “On sivi namozo ti'va ní kúu ndi, ta on vása ní-kisa ndivi ndi ñii chiño ká'no ní, ta kuiti kisa ndivi ndi

chiño ña xínj ñó'ó kasa ndivi ndi", kachí ndó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra uxu taá xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra

¹¹ Tá kuá'an taJesús ñoo Jerusalén, ta n̄ya'a ra yichj noo nákutá'an ño'o naSamaria xí'in ño'o naGalilea.

¹² Saá n̄xaa ra yatin noo ñoo lo'o, ta nákutá'an ra xí'in uxu taá, ta ndi'i nayó'o ndeé ní ndó'o na xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta xiká lo'o yíta na.

¹³ Ta saá kixá'á na xí'in ndi'i ndeé na, ká'an na xí'in taJesús:

—¡Tata Maestro, kundá'ví ini ún koni ún ndi'j!

¹⁴ Tá xini taJesús na ndeé ndó'o yó'o, ta n̄ka'an ra xí'in na:

—Kuá'an ndó noo sutu ná koto ra ndó'ó án xa n̄inda'a ndó —káchí ra xí'in na.

Saá kee na kuá'an na yichj, ta on vása ka ndeé ndó'o na, xa nduva'a ndi'i na.

¹⁵ Nii taá nakoto ra xa nduva'a ra, ta ndikó ra kuá'an ra, ta ndeé ní kisa ká'no ra Ndios.

¹⁶ Tá n̄xaa ra noo taJesús, ta xikuxítí ra, tãnda noo ño'o n̄tondaa ta'ya ra, ta n̄ka'an ra, káchí ra saá:

—Táxa'vi ún sãnda'a ún yi'j —káchí ra.

Ta tayó'o on sivi taIsrael kúu ra, kixi ra ñoo estado Samaria.

¹⁷ Ta taJesús n̄inda'ka to'on ra n̄ivi na ndóo xí'in ra:

—¿Án on sivi uxu kúu taá ta nduva'a? ¿Ndachun ñii laá tayó'o ndikó? ¿Mikía yoo inka nataa tá'an tayó'o?

18 Chi ñii laá tayó'o, ta ɔn sivi taIsrael kúu ra, ta ndikó ra ta kisa ká'no ra Ndios —káchí taJesús xí'in na.

19 Ta saá ñika'an taJesús xí'in ta nduva'a:

—Nakundichi ún, ta kuano'o ún. Xa nduva'a ún chi kandixa ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

Nafariseo ñindaqa to'on na taJesús ama tondaa kivi

ña ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o

(Mt. 24:23-28, 36-41)

20 Ñii kivi nafariseo kixaa na ɔo taJesús, ta ñindaqa to'on ña'a na, káchí na saá:

—¿Ama kixaa kivi kixá'a Ndios ka'nda chiño ra ñoyivi yó'o? —káchí na.

Ta ndakuin taJesús, ká'an ra:

—Yichi ɔo xá'nda chiño Ndios, ɔn sivi ñii ña kúchiño koni yó kúu ña.

21 Ñakán kía nda ñii ñivi ɔn kivi ka'an na: “Yó'o yóo ña”, ni ɔn kivi ka'an na: “Kaá yóo ña.” Saá chi yichi ɔo xá'nda chiño Ndios xa kixaa ña, yóo ña ma'ño ndó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

22 Ta taJesús ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi ña kachí ní ini ndó koto ndó yi'i, ta ta kixi ɔo Ndios. Kachí ini ndó koo i xí'in ndó, vará ñii kivi, ta ɔn kúchiño ka.

23 Ta saá ka'an ñivi xí'in ndó: “¡Koto ndó! Yó'o yóo ra”, án “Kaá yóo ra”, kachí na, ta ɔn kandixa ndó na.

24 Ndatán yóo taxa ña náye'e ñoyívi, kixá'á ña náye'e ña nda noo kána ño'o tанда noo ndétá ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó i ñoyívi yó'o.

25 Ta si'na xini ñó'ó xo'vi ní i, ta nivi na táku ñoyívi yó'o vitin on kua'a na kandixa na yi'i.

26 Ñii ki'va xitaku nivi kivi nixiyo taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó i ñoyívi yó'o.

27 Saá chi kivi xitaku taNoé xina'á ndi'i nivi xixi na, xí'i na, ta tonda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yóo na nda nitonda kivi niki'vi taNoé ini tón barco. Ta saá kixá'á ñikoon sa'vi na'á, ta tani ndi'i nivi ta nika'a na xí'in takui, ta nixi'i ndi'i nivi yó'o.

28 Ñii ki'va ndatán xitaku nivi kivi xitaku taNoé, saá xitaku nivi kivi xitaku taLot xina'á. Saá chi xixi na, xí'i na, sáta na, síkó na, chí'i na, ta kisa va'a na ve'e na.

29 Ta kivi ña kee taLot xí'in nave'e ra ñoo Sodoma, Ndios sakoyo ra ño'o xixi xí'in ño'o ká'ndi naní ña azufre kixi ña ñoyívi nino, ta ndi'i nivi ñoo yó'o nixixi na ta ndi'i xa'a na.

30 Ñii ki'va ndatán nixiyo nivi na xitaku xina'á xí'in taNoé án xí'in taLot, saá kutaku na kivi ndikó i ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndi'i nivi nakoní na ndí yi'i kúu ta kixi noo Ndios.

31 'Ta kivi ña ndikó i, tá nivi nándoso na siní ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. Tá nivi ñó'o na yukú, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na ña kómí na.

32 Naká'án ndó yukía ndo'o ñásí'í taLot kivi kee

ñá ñoo Sodoma.*

³³ Ndi'i ñivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta ñivi na on vása ndí'i ní ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu ñivi na kutaku xí'in i.

³⁴ Kivi ndikó i ñoyívi yó'o, ta naki'in i sava ñivi ko'on na xí'in i, ta sava na ndoo. Tá ovi ñivi kisin na ñii noo xito, ta naki'in i ñii na, ta inká na ndoo.

³⁵ Tá ñii ve'e yoo ovi násí'i ndíko ná, ta naki'in i ñii ñá, ta inká ñá ndoo.

³⁶ Tá ovi taa kisa chiño ra yuku, ta naki'in i ñii tayó'o, ta inká ra ndoo —káchí taJesús.

³⁷ Ta naxíka xí'in taJesús ñindaqa to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Míkía kundivi ñayó'o?, Tata —káchí na.

Ta ndakuin taJesús ñika'an ra:

—Tá xito ndó míkía ndáchí kua'a ní tioko chée,† ta saá kúndaq ini ndó míchí kándú'u ñii kití tí ñixi'i. Ta kivi ña ndikó i, ndi'i ñivi kúndaq ini na xa'a ñayó'o —káchí taJesús.

18

On sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios

¹ Ñii kivi ndato'on taJesús ñii cuento xí'in naxíka xí'in ra. Xí'in cuento yó'o sáná'a ra na ña on nakava ini na ka'an na xí'in Ndios, ta xini ñó'ó ka'an na xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

² Ta káchí taJesús saá:

* **17:32** Násí'i taLot ñandikó ña ñakoto ña sata ñá, ta yiki koñu ñá nduu ña ñii, ta ñixi'i ñá. † **17:37** To'on griego ña káchí "tioko chée" ta tuku káchí ña "taşin yá'a."

—Saá ndo'o ñii tajuez yóo ra ñii ñoo, ta on vása kisa to'ó ra Ndios, ni on vása kisa to'ó ra nda ñii ñivi.

³ Ta ñoo yó'o, yóo ñii ña'a, ñá ñixi'i yi kúu ñá, ta ñáyó'o ku'a'an ñá ndi'i saá kivi noo tajuez ña kasa nani ra kuachi xa'a ñá. Nika'an ñá saá xí'in ra: “Ná kasa nani ún ñandaá xí'in i, chi yóo ñii ta, ta saá ini ra xini ra yi, kóni ra sandá'ví ra yi”, káchí ñá xí'in tajuez.

⁴ Ta on vása xjin tajuez chindeé ra ñá. Ta ñiya'a ku'a'a ní kivi, ta saá xani ini tajuez: “Vará on vása kisa to'ó i Ndios, ni on vása kisa to'ó i ñivi,

⁵ ta chindeé i ña'a yó'o, chi sándi'i ní ñá yi, ta on vása kúndeé ka ini i, chi vaxi ñá sándi'i ñá yi ndi'i saá kivi. Ta ñakán kasa nani i ñandaá xa'a ñá”, káchí tajuez. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí ta Jesús.

⁶ Ta nika'an ka ra xí'in na:

—Koní so'o va'a ndó to'on nika'an tajuez. Vará ta on vá'a kúu ra, ta kisa ndivi ra ñandaá xí'in ñaña'a yó'o, chi ndi'i saá kivi xáku ndá'ví ñá noo ra.

⁷ Ta Ndios kúu tava'a tãdaa. ¿An on vása ndixa Ndios kasa nani ra ñandaá xí'in ñivi na ñakaxin ra, na kúu na xáku ndá'ví noo ra ndivi ñoo? ¿An xani siní ndó ña na'a ní kundati na, ta saá ndakuiin Ndios yu'u na?

⁸ Ndixa ká'an i xí'in ndó. Ndios kama ní kasa nani ra ñandaá xa'a na. Ta yi, on vása xini i, ¿an naní'i i ñivi na ndixa kándixa yi, kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o? —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ká'an xa'a ñii tafariseo xí'in ñii taa ta nákaya si'ún ko'on nda'a nagobierno ñoo Roma

⁹ Ta saá taJesús ñika'an ra xí'in ñivi na xáni sɪɲi kuiti mɪi na kúu nava'a, ta xáni sɪɲi na inka ñivi, on vása va'a nayó'o. Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra nayó'o:

¹⁰ —Saá ndo'o ovi taa ñixa'an ra ve'e ño'o ka'an ra xí'in Ndios. Ñii tayó'o kúu tafariseo ta inka ra kúu ta káya si'ún xa'a nagobierno.

¹¹ Ta tafariseo ñíndichi ra, ta ká'an ra xa'a mɪi ra, káchí ra saá: “Tata Ndios, táxa'vi ún, yi'i on vása yoo ñi ndatan yoo inka ñivi, chi on sivi ta kisa ku'na kúu ñi, ni on sivi ta on vá'a kúu ñi, ni on sivi ta kisin xí'in inka ña'a kúu ñi, ni on vása yoo ñi ndatan yoo taa ta ñíndichi kaa, ta káya si'ún xa'a nagobierno.

¹² Taa ta va'a kúu ñi chi ovi kivi ñii ñii semana yoo so'on ñi. Ta tá'vi ñi uxu ko'ndo si'ún ña kómí ñi. Ta ñii ko'ndo yó'o táxi ñi nda'a ún. Saá ké'é ñi ndi'i saá kivi”, káchí ra xí'in Ndios.

¹³ Ta inka taa ta káya si'ún xa'a nagobierno ñíndichi ra xíká lo'o. Ta kisa ñino xí'in mɪi ra noo Ndios, ta ni on xin ra koto ra ñoyivi ñino, ta kuiti xito ra noo ño'o. Ta kúchuchú ní ini ra nda káni ra kándíká ra, ta ñika'an ra xí'in Ndios si'a: “Tata Ndios, kundá'vi ini ún koni ún yi'i, vará ta on vá'a kúu ñi”, káchí ra.

¹⁴ Ndixa ká'an ñi xí'in ndó, kivi kuano'o tayó'o ve'e ra kindoo va'a ra noo Ndios. Ta tafariseo, on vása ní-kindoo va'a ra noo Ndios. Saá chi ndi'i ñivi na kisa ká'no xí'in mɪi noo Ndios, ta Ndios chikaa ra nayó'o ñino. Ta ñivi na kisa ñino xí'in

m̄ji n̄oḡ Ndios, ta Ndios chinóo va'a ra ñato'ó na —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús chinóo ra nda'a ra s̄inj̄i naválí
(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Ta k̄ixāa n̄ivi xí'in nakuálí n̄oḡ yóo taJesús ña chinóo ra nda'a ra s̄inj̄i na, ta ndukú ra ñava'a n̄oḡ Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra n̄ika'an na xí'in n̄ivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in nakuálí yó'o —káchí na.

¹⁶ Ta taJesús k̄ana ndi'i ra nakuálí vāxi na n̄oḡ ra, ta n̄ika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó nakuálí ná kixi na n̄oḡ i, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi n̄ivi na ndík̄on yich̄i n̄oḡ xá'nda chiño Ndios, ndatán yóo nakuálí yó'o, saá yóo na.

¹⁷ Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, tá on x̄iin ndó kasa n̄inj̄o xí'in m̄ji ndó n̄oḡ Ndios ndatán n̄inj̄o yóo ini nakuálí yó'o, ta on k̄ivi k̄'vi ndó yich̄i n̄oḡ xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

Ñii tachiño kuíká ní ká'an ra xí'in taJesús
(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸ Ñii tachiño k̄ixāa ra n̄oḡ taJesús, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, ta va'a ní ini kúu ún. ¿Ndá chiño va'a x̄inj̄i ñó'ó ke'é̄j̄i ta taxi Ndios ña kutakūj̄i xí'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña vāxi?

¹⁹ Ta ndakūijn̄i taJesús, n̄ika'an ra:

—¿Ndachun ká'an ún ȳi'j̄i kúu ta va'a ini? Saá chi on k̄oḡ nda ñii n̄ivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini.

²⁰ X̄inj̄i ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios kasa ndivi n̄ivi. Káchí Ndios xí'in n̄ivi saá: “On k̄'vi

ndó kuachi ñoyívi xí'in inkā ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ndó, ta on kivi ndó kuachi ñoyívi xí'in ta ta on sivi kúu yii ndó, on ka'ni ndó ñivi, on kasa kuí'ná ndó ña kómí ñivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inkā ñivi, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó", saá káchí ndayí Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

²¹ Ta ñika'an tayó'o:

—Yi'i nda lo'o i kisa ndivi i ndi'i saá ndayí yó'o —káchí ra.

²² Tá xini so'o taJesús ña ndakuijn ra, ta ñika'an tuku ra xí'in ra:

—Kúmanj inkā chiño kasa ndivi ún. Kuā'an ún sijkó ún ndi'i ñakuíká kómí ún, ta san'i ún s'i ún nda'a ñivi nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi ñino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

²³ Tá xini so'o tayó'o ña ñika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra, saá chi kuā'a ní ñakuíká kómí ra.

²⁴ Tá xini taJesús ña kúchuchú ní ini ra, ta ñika'an ra saá:

—iNdachun yo'vi ní kivi nakuíká yichi noo xá'nda chiño Ndios!

²⁵ Vará yo'vi ní tá kuchiño tícamello ya'a rí yavi xa'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuíká yé'é ña kivi ra yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁶ Ta ñivi na xini so'o to'on yó'o, nindaqa to'on na taJesús:

—Tá yo'vi ní kivi nakuíká yichi Ndios, ta saá, ¿yu kúu ñivi kuchiño kivi na yichi Ndios, ta kundoo na xí'in ra?

27 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá:

—Nivi on kuchiño na sakaku xí'in mji na, ñii laá Ndios kúu ta kuchiño sakaku ña'á. Ndios kuchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koó ña yo'vi noo Ndios —káchí taJesús.

28 Ta saá nika'an taPedro xí'in ra:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndikon ndi sata ún.

29 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i nivi na sandakoo ve'e, án yivá na, án si'í na, án ñani na, án kiva na, án ñásí'í na, án sa'ya na, xa'a ña chíkaa ini na ko'on na yichi noo xá'nda chiño Ndios,

30 ta nayó'o naki'in na ku'a ní ka ñava'a taxi Ndios nda'a na ñoyívi yó'o. Ta ñoyívi njino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

*Yichi unj ká'an taJesús kivi ra
(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)*

31 Ta taJesús, kana ra ndi'i saá uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ta vitin ku'a'an yó yichi ku'an ndaa ñoo Jerusalén, ta ñoo kán kundivi ndi'i to'on Ndios ña nita naprofeta xa'a yi'i, ta ta kixi noo Ndios.

32 Nataxi na yi'i nda'a na on vása kúu najudío, ta kuaku ndaa na yi'i, kandiva'a na xí'inj, ta kundaa na tásjj yu'u na noo j.

33 Ta kani ní na yi'i xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yi'i. Ta kivi unj nataku j —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Ta naxíka xí'in ra ñi-kundaa ini na yukía kóni kachí to'on yó'o, chi ña xinakaa se'é noo na xikuu ña.

Ta Jesús sanda'a ra ñii takuáa ta yoo ñoo Jericó (Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵ Ñii kivi ku'a'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra, ta ku'a'a ní ñivi ndikon na ku'a'an na sata ra. Ta xa yatin xaa ra ñoo Jericó, ta ñii takuáa yoo ra yu'u yichi, ta ndaka chi'ña ra si'un noo ñivi na yá'a yichi yó'o.

³⁶ Tá xini so'o takuáa yó'o ñii síso yá'a ku'a'a ní ñivi ku'a'an na yichi, ta ñindaaka to'on ra na:

—¿Yukía koo vitin?

³⁷ Ta ñika'an na xí'in ra:

—Ta Jesús taño Nazaret kuu ta yá'a yó'o.

³⁸ Tá xini so'o ra ñayó'o, ta kixá'a ra xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra, kachí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya ta David,* iná kundá'ví ini ún koni ún yi'í! —kachí ra.

³⁹ Ta ñivi na ku'a'an si'na yichi ñika'an na xí'in ra:

—¡Kasi ún yu'u ún! —kachí na.

Ta ñi-chikaa so'o takuáa ña ñika'an na xí'in ra, ta kixá'a ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya ta David, iná kundá'ví ini ún koni ún yi'í! —kachí ra.

⁴⁰ Ta xikundichi ta Jesús yichi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo ñivi ña ko'on na ki'in na takuáa ta kixi ra xí'in na noo ra. Tá kixaa takuáa noo

* **18:38** “Sa'ya ta David” kóni kachí ña: Ta ta ti'ví Ndios ña sakaku ra ñivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

taJesús, ta taJesús nindaḡa to'on ña'á ra, nika'an ra saá:

⁴¹ —¿Yukía kóni ún ke'éj xí'in ún?

Ta ndakuin takuáá:

—Tata, kóni j sanda'a ún nduchu nooj ta va'a koto j —káchí ra.

⁴² Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Va'a, xa nduva'a nduchu noo ún, saá chi kándixa ún yí'i.

⁴³ Ta xandikon nda'a nduchu noo ra, ta xa va'a xíto ra, ta saá nakundikon ra sata taJesús, ta kixá'á ra kisa ká'no ra Ndios. Tá xini nivi yó'o ndí taJesús sanda'a ra takuáá, ta ndi'i nivi yó'o kixá'á na kisa ká'no na Ndios.

19

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús xí'in taZaqueo

¹ Ta nixaḡa taJesús ñoo Jericó, ta kuḡ'an ra yichij ma'ño ñoo yó'o.

² Ta yóo ñii ta takuúká naní ra Zaqueo, ta ta ndiso chiño xí'in nivi na káya s'ún xa'a nagobierno kúu ra.

³ Ta kóni ra koto ra yu kúu taJesús, ta on vása kúchiño ra, chi chútú ní nivi. Saá chi taZaqueo kúu ra ta ta kuítí ní.

⁴ Ta saá kee ra, xíno ra kuḡ'an si'na ra, ta nixaḡa ra noo kumanj ya'a taJesús. Ta taZaqueo ndaa ra nda'a ñii yiton tón sicómoro ká'no, ña kuchiño koni ra taJesús.

⁵ Ta nixaḡa taJesús xa'a yiton noo kánoo taZaqueo, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra taZaqueo, ta nika'an ra xí'in ra:

—Tata, x̄andik̄on noo ún chi x̄in̄i ñó'ó kind̄ōo i ve'e ún k̄iv̄i vitin —káchí taJesús.

⁶ Ta saá x̄andik̄on noo taZaqueo, ta kúsij ní ini ra nāki'in ra taJesús ve'e ra.

⁷ Tá x̄ini n̄ivi ñayó'o, ta k̄ixá'á na kándiv̄a'a na x̄i'in taJesús, ká'an na, káchí na saá:

—On vá'a koo taJesús ve'e taZaqueo, chi ta on vá'a kúu ra —káchí na.

⁸ Ta taZaqueo nākundichi ra n̄ika'an ra x̄i'in taJesús:

—Koto ví, Tata, vitin ta'ví̄i ndi'i ñakuíká kóm̄ī, ta taxīi ñii sava ñayó'o nda'a nandá'ví. Tá yóo n̄ivi na sandá'ví̄i k̄indaa i ña x̄ikomí na, ta vitin taxīi nda'a na k̄om̄ī yich̄i ka ñayó'o —káchí ra x̄i'in taJesús.

⁹ Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—K̄iv̄i vitin Ndios sākāku ra tayó'o x̄i'in nave'e ra, chi ñii k̄i'va ndatán x̄ij síkuá yó taAbraham k̄andixa ra Ndios, saá kándixa taZaqueo vitin. Ta saá kúndāa ini yó taZaqueo kúu ñii sa'ya ndino'o taAbraham.

¹⁰ Ȳīi, ta kúu tāa ta k̄ixi noo Ndios, vāxīi nandukú̄i ta sākākūi n̄ivi na ndañó'ó noo Ndios —káchí taJesús x̄i'in na.

Cuento x̄a'a namozo na ndiso chiño x̄i'in uxu s̄i'ún

(Mt. 25:14-30)

¹¹ Ta n̄ivi na kūa'an sāta taJesús x̄in̄i so'o na to'on ña ká'an ra, ta xa yatin xāa ra ñoo Jerusalén, ta x̄áni s̄inj̄i n̄ivi vitin t̄ondāa k̄iv̄i Ndios k̄ixá'á ra ka'nda chiño ra noo na ñoyívi yó'o. Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na,

12 káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taká'no, kóni ra ko'on ra inka ñoo xíká, ta ndikó ra, chi ñoo xíká yó'o sakuiso na chiño ra kuu ra tarey ñoo ra, ta ka'nda chiño ra noo naño ra.

13 Tá xa yatin tondaa kivi kee taká'no yó'o ko'on ra, ta kana ra uxu namozo ra, ta kixaa na noo ra. Ta taxi ra ñii si'un naní mina* nda'a ñii ñii namozo, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá: “Kasa chiño ndó si'un yó'o nda kivi ndikó i”, káchí ra xí'in na.

14 Ta ñivi naño ra on xiin na koni na ra, ñakán ti'vi na sava natá'an na ko'on na ka'an na xí'in mi tarey ká'no ñoo xíká, kachí na saá: “On vása kóni ndi tayó'o nduu ra tarey, ta ka'nda chiño ra noo ndi”, kachí na.

15 Ta saá ni, nixa'an ra, ta nduu ra tarey, ta ndikó ra ñoo ra. Ta nika'an ra xí'in namozo ra: “Vitin ko'on ndó kana ndó uxu ta ta taxi i si'un nda'a, ná kixi na yó'o ña kundaa ini i ndasaá si'un naki'in nayó'o sata si'un ña taxi i nda'a na”, káchí ra.

16 Ta tanó kixaa ra, ta kachí ra saá: “Tata, kisa chiño i si'un ña taxi ún nda'a i, ta naki'in i uxu si'un sata ña”, káchí ra.

17 Ta kachí tarey: “Va'a, tamozo va'a kuu ún. Va'a ní kisa ndivi ún xí'in chiño ña lo'o, ta vitin taxi i yó'ó nduu ún ta ta ka'nda chiño noo uxu ñoo”, kachí tarey xí'in tamozo yó'o.

18 Ta tamozo ovi kixaa ra noo tarey, ta nika'an ra: “Tata, kisa chiño i si'un ña taxi ún nda'a i, ta naki'in i o'on si'un sata ña”, káchí ra.

* 19:13 Ñii mina kuu si'un ña kuu ya'vi ñii ta ta kisa chiño un yoo.

19 Ta ndakuijn tarey, nika'an ra xí'in ra: "Va'a, ta vitin taxi i yó'ó nduu ún ta ka'nda chiño noo o'on ñoo", káchí ra.

20 Ta kixaa inká tamozo noo tarey, ta nika'an ra: "Tata, yó'o yóo si'ún ña taxi ún nda'a i. Taxi va'a i ña, chisúku ndaa i ña xí'in tikoto. Ni-xiin sandaño'ó i ña,

21 chi yí'ví i noo ún. Saá chi yó'ó kúu ñii taa ta ndeé ní ini, chi kíndaa ún si'ún vará on vása ní-kisa chiño ún, ta nákaya ún ña'a noo on vása ní-chi'i ún", káchí tamozo xí'in tarey.

22 Ta nika'an tarey xí'in ra: "i Tamozo ndiva'a kúu yó'ó! Ta xí'in to'on ña nika'an mji ún, vitin sanakuiso i kuachi yó'ó. Káchí ún ndí yi'i kúu ta ndeé ini, taa ta kíndaa si'ún vará on vása ní-kisa chiño i, ta yi'i nákaya ña'a noo on vása ní-chi'i i, káchí ún.

23 Tá ndixa ñayó'o kúu ña xáni ini ún, ta saá, ¿ndachun ni-chikaa va'a ún si'ún i ini ve'e noo tá'vi si'ún?, ta kivi ndikó i, naki'in i si'ún i xí'in siki ña, níkuu", káchí tarey xí'in tamozo on vá'a yó'o.

24 Ta nika'an tarey xí'in na ndóo xí'in ra: "Kindaa ndó si'ún nda'a tayó'o, ta taxi ndó ña nda'a taa ta kómí uxu si'ún", káchí ra.

25 Ta ndakuijn na, nika'an na: "Tata, tayó'o xa kómí ra uxu si'ún", káchí na.

26 Ta nika'an tarey: "Ta ndi'i nivi na va'a xini kukomí ña'a, ta nayó'o naki'in ka na ñava'a. Ta nivi na on vása xini ndasaá va'a kukomí na ña'a, tãnda ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o.

27 Ta vitin tondaã kivi kasa nani i kuachi xa'a nivi na on xiin koni yi'i, nivi na on xiin taxi yi'i

kuu ɬaa ɬa ka'nda chiño ɲoo na. Va'a ko'on ndó ki'in ndó na ta kixi na yó'o, ta saá ka'ni ndó na ɲoo i", káchí ɬarey xí'in na. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ɬaJesús.

Niki'vi ɬaJesús ñoo Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

²⁸ Ta ndi'i ɲika'an ɬaJesús to'on yó'o, ta ɲaki'in ra ku'a'an ra yichi ñoo Jerusalén.

²⁹ Ta ɲixa'a ra yatin ñoo Betania xí'in ñoo Betfagé, ña ñó'o ɲoo xiki tón Olivo. Ta ɬaJesús ɲika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra,

³⁰ káchí ra saá:

—Ku'a'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó ka'a. Ta ɲixa'a ndó ñoo ka'a, ta naní'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí on ɬa'an koso na kúu rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o.

³¹ Tá yóo ɲivi na ndaka to'on ndó'ó: “¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?”, kachí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, kachí ndó saá xí'in na: “TaKá'no ɲoo yó xini ñó'ó rí”, kachí ndó xí'in na —káchí ɬaJesús xí'in ovi naxíka xí'in ra.

³² Ta saá ku'a'an na, ta ɲixa'a na ñoo ta naní'i na burro lo'o. Ñii ki'va ndatán yóo ña ɲika'an ɬaJesús xí'in na, saá yóo ña naní'i na.

³³ Tá ndáxin na burro lo'o, ta ɲivi xí'in sanaa tíyó'o, ɲinda'ka to'on ña'á na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

³⁴ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Mii ɬaKá'no ɲoo yó xini ñó'ó rí —káchí na xí'in na.

³⁵ Ta saá ndíkó na kixaa na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta chínóo na tikoto na sata rí, ta nakoso taJesús ta kuá'an ra yichí.

³⁶ Tá yóso ra rí, kuá'an ra yichí, ta kuá'a ní nivi chindoo na tikoto na yichí noo yá'a ra kuá'an ra, saá kisa to'ó na ra.

³⁷ Tá kixá'á ra vaxi noo ra xiki tón Olivo, ta ndi'i nivi na ndíkon sata ra kúsi ní ini na, ta kixá'á na ndeé ní ká'an na, ta kisa ká'no na Ndios xa'a ña kuá'a ní milagro ke'é ra, xini na.

³⁸ Nika'an na saá:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tarey yó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Vitin Ndios taxi ra koo va'a nivi xí'in ra ñoyivi nino! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí na.

³⁹ Ta sava nafariseo kuá'an na xí'in nivi yó'o, ta nika'an na xí'in taJesús:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in na ndíkon sata ún, ña on ka'an na saá —káchí na.

⁴⁰ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Táná ka'an i xí'in nayó'o ndí tásiin koo yu'u na, ta saá nda yuu ndóo yó'o kixá'á ña ndeé ní kasa ká'no ña yi'i —káchí ra xí'in na.

⁴¹ Ta kixaa taJesús yatin ñoo Jerusalén. Tá xini ra ñoo yó'o, ta kixá'á ra kúchuchú ní ini ra, ta xaku ra xa'a nivi nañoo yó'o,

⁴² ta nika'an ra saá:

—¡Kóni ní i vitin kundaa ini ndó yu kúu ña kivi taxi koo va'a ini ndó! Saá chi ña nákaa se'é noo ndó kúu ña vitin, ta on kivi koni ndó ña.

⁴³ Ta vaxi ñii kivi ndi'i na saa ini xini ndó'ó kono nduu ndi'i na ñoo ndó, ta nakasi na ndi'i yichí ndó, ta on kuchiño kee ndó ñoo ndó. Ta

ndi'i saá xiiña ñoo ndó, kixá'á n̄ivi yó'o kani tá'an na xí'in ndó.

⁴⁴ Ta sandi'i na xa'a ndi'i ve'e ndó, ta sandi'i na xa'a ndi'i ndó'ó. On ndoo ka nda ñii yuu ndíso tá'an n̄ama ve'e ndó ña koto ndó, chi ndi'i xa'a ve'e ndó. Saá kundo'o ndó chi k̄ivi k̄ixaāi ña sakakūi ndó'ó, ta n̄i-xiin ndó nakon̄i ndó ȳi'í —káchí taJesús xí'in nañoo Jerusalén.

TaJesús tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Ta n̄ixaa na ñoo Jerusalén, ta taJesús n̄ik̄i'vi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta k̄ixá'á ra táva ra ndi'i n̄ivi na síkó xí'in n̄ivi na sáta, ña kee na ko'on na.

⁴⁶ Ta n̄ika'an ra xí'in na:

—Saá káchí to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á: “Ve'ēi kuu ve'e noo ko'on n̄ivi ña ka'an na xí'in̄i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavuā nakuí'ná —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁷ Ndi'i saá k̄ivi taJesús xíka ra sáná'a ra n̄ivi ini ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in nachiño ná'no xí'in naná'no noo nasutu, ndúkú na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

⁴⁸ Ta n̄i-kivi naní'i na ndasaá ka'ni na ra, chi ndi'i n̄ivi k̄usīi ini na x̄ini so'o na to'on ña ká'an ra.

20

Ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

¹ Ñii kivi yoo taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta sáná'a ra ñivi, ká'an ra xí'in na to'on ñava'a xa'a yichi Ndios. Ta saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa na noo taJesús,

² ta ñika'an na xí'in ra si'a:

—Ka'an ún xí'in ndi, ¿míkía kixi ndayí ké'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na.

³ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá to'on, ta va'a ndakuijn ndó yu'ui.

⁴ ¿Míkía kixi ndayí taJuan sakuchu ra ñivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án ñivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra ñivi? —káchí taJesús xí'in na.

⁵ Ta saá kixá'a na ká'an tá'an xí'in mji na:

—¿Ndasaá koo ndakuijn yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mji yó: “¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña ñika'an ra?”

⁶ Táná ka'an yó ñivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaá yó naño, ta kixá'a na tiin na yuu, ta koon na mji yó, chi ndi'i ñivi yó'o kándixa na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an tá'an na.

⁷ Ta saá ndakuijn na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On xini ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

⁸ Ta saá taJesús ñika'an ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o —káchí ra.

*Cuento yó'o ndátò'on xá'a ñivi na on vá'a na táti ño'ò
noo yóo tón uva*

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Ta saá tã Jesús ndátò'on ra inkã cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndò'o ñii tãa, ñataan ra tón uva, ta saá sãtati ra ño'ò ra xí'in tón uva inkã ñivi, ta kee ra kuã'ãn ra koo ra inkã ñoo kuã'a ní kivi.

¹⁰ Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta tã xí'in yiton tón uva tì'ví ra ñii tãmozo ra kuã'ãn ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi ra. Ta ñivi na táti ño'ò noo yóo tón uva tjin na tãmozo yó'o, ta kãni ní na ra, ñi-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'ò ra.

¹¹ Ta tã tã xí'in yiton tón uva tuku tì'ví ra inkã tã kuã'ãn ra naki'in ra tíuva. Ta ñikandivã'a na xí'in ra, ta kãni ní na ra, ta sakuka'an na noo ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'ò ra ve'e tapatrón.

¹² Ta tã tã xí'in yiton tón uva tuku tì'ví ra inkã tãmozo kuã'ãn ra, ta tjin na ra, ta sãtakué'e ní na ra, ta taxin na ra, kuano'ò ra.

¹³ 'Ta saá tã tã xí'in yiton tón uva ñikã'ãn ra: “¿Yukíã koo ke'é yó vitin? Vã'a kã ti'ví yó sã'ya yó, tã kí'vi ní ini yó xini yó. Tá ñivi na táti ño'ò yó nakoni na sã'ya yó yó'o, ta kasa tò'ó na ra”, káchí ra.

¹⁴ Ta ñivi na táti ño'ò xini na kixaa talo'o sã'ya ra, ta ñikã'ãn na xí'in tá'an na, káchí na saá: “Tãkãã kúu sã'ya tã ñataan tón uva, ta sã'ya ra yó'o kúu tã naki'in ñakuíkã xí'in ño'ò yó'o tánã kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yò ka'ni yó ra, ta kindò yó xí'in ndi'i ñakuíkã ra”, káchí na.

15 Ta saá tjiin na ra, ta sakaan na ra nda sata namanã na xino nduu noo yoo ton uva, ta xani na ra. Saá ndi'i cuento yoo —kachi taJesus.

Ta taJesus nika'an ra xii'ni na xini so'o cuento yoo:

—¿Vitin yukia ke'e ta xii'ni yiton ton uva?

16 Ka'an i xii'ni ndo, ndixa ndiko ra naxaa ra ta sandi'i ra xa'a nivi na tati no'o ra. Ta tuku satati ra no'o ra inkã nivi —kachi taJesus xii'ni na.

Ta ndakuin nivi, nika'an na:

—¡Nã on taxi Ndios kundo'o ndi saã! —kachi na.

17 Ta taJesus xito ra noo na, ta nika'an ra xii'ni na:

—¿An on vasa kundaa ini ndo ña koni kachi to'on Ndios ña nitaa na xina'a, ña kachi saã?:

Yoo yuu ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni no'o na,

ta mi yuu yoo nduu ña yuu ñanoo nakaã xa'a ve'e,

kachi to'on Ndios.

18 Ndi'i nivi na kaki'i ta nakava na sata yuu yoo ndi'i xa'a na. Ta yuu yoo, tana nakava ña sata nivi, ta chi'ma ña na nda nduu na yaa —kachi taJesus xii'ni na.

19 Ta saã nanã'no noo nasutu xii'ni na sana'a ndayi Ndios xani sini na nduku na ndasaã koo tiin ña'a na, chi nayoo kundaa ini na cuento ña nika'an taJesus ndi ka'an ña xa'a na. Ta ni-kuchiño tiin na ra, chi yivi na koto saa nivi na ndoo yoo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi ñivi kota nda'a nagobierno

(Mt. 22:15-22; Mr. 12:13-17)

²⁰ Ta saá naná'no ñoo nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios tì'ví na sava ñivi ña koto ndoso na taJesús. Ña ká'an na ndatán ká'an ñivi na ndino'o ini, saá ka'an nayó'o xí'in taJesús, chi kóni na ña satì'ví na ñii to'on ká'an ra, ta kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra ñoo tagobernador.

²¹ Saá kixaa na ñoo taJesús, ta ñika'an na xí'in ra:

—Tata maestro, xíni ndi yó'ó kúu ún taa ta sáná'a ñandaa. Ta on vása nákaixin ún ñivi, ta ñii ki'va ká'an ún ñandaa xí'in ndi'i na, ni on vása násama ún to'on ún, ta sáná'a ún ñandaa xa'a yichi Ndios.

²² Ta vitin kóni ndi ndaka to'on ndi yó'ó, ¿án va'a cha'vi yó kota ñoo tarey César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

²³ Ta taJesús kúndaa ini ra ndí na ovi yu'u kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i?

²⁴ Taxi ndó ñii si'ún ná kotoi ñoo ña. ¿Yo na'ná, ta yo kivi kúu ña yoo ñoo si'ún yó'o? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuin na:

—Si'ún yó'o kómí ña na'ná xí'in kivi tarey César —káchí na.

²⁵ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

26 Ta saá ñi-kuchiño naní'i na to'on ña taxi na kuachi xa'a taJesús noo nachiño. Ta ñaka'nda ini na chi va'a ní ñika'an ra, ta ñi-naní'i na ña ndakuijn na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ñivi ñixi'i ta natakü na
(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)*

27 Nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasaduceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta ká'an na ndí na ñixi'i on vása natakü ka na. Ta ñindaqa to'on na taJesús:

28 —Tata maestro, ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés káchí ña saá: “Tá ñii ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xíní ñó'ó tonda'a ra xí'in ñá ñindo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta ñixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña ñitaa taMoisés.

29 Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o ta, uxá ñani kúu ra. Tañoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo.

30 Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo.

31 Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra takomi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tao'on tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tajño tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na.

32 Ta saá ñixi'i mji ñáña'a yó'o.

33 Ta kivi nataku ndi'i na nixi'i, ¿yukú ɬa kuu yi ñáña'a yó'o?, chi ndi'i ɬa uxá ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in ɬaJesús.

34 Ta ndakuiin ɬaJesús, káchí ra saá xí'in na:

—On vása kúndaɬa va'a ini ndó xa'a ñoyívi ñino xí'in Ndios. Saá chi ñoyívi yó'o kúu ñoɬ tónɬa'a ɬa xí'in ña'a, ta táxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká na.

35 Ta kivi nataku ñivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyívi ñino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká ñivi.

36 Ta ñivi nataku on kuchiño kivi ka na, ta ndatán yóo naáŋgel saá koo ñivi na kundoo xí'in Ndios. Sa'ya ndino'o Ndios kuu nayó'o, xa'a ña nataku na.

37 Xa'a ña nataku na nixi'i, mii ɬaMoisés ñitaa ra ɬ'on ña kisa ndaa ndí ñivi na nixi'i xini ñó'ó nataku na. Saá chi ñii kivi xini ɬaMoisés yiton ñiño xixi nó, ta saá ñika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Yi'i kúu Ndios ñoɬ ɬaAbraham, ɬaIsaac, xí'in ɬaJacob, ta nayó'o kisa ká'no na yi'i”, káchí Ndios xí'in ɬaMoisés.

38 Ta xí'in ɬ'on yó'o kúndaɬa ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o. Ndó'ó káchí ndó na nixi'i kúu na, ta ñoɬ Ndios nayó'o táku na, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa ká'no na Ndios —káchí ɬaJesús xí'in nasaduceo.

39 Ta ñika'an sava na sáná'a ndayí Ndios:

—Va'a ní ká'an ún, tata maestro —káchí na xí'in ɬaJesús.

40 Ta saá nasaduceo ñi-xiin ka na ndaka ɬ'on na ra ña koto ndoso na ra.

Ñayó'o ká'an Cristo kúu ta ká'no ka noo tarey David

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Ta taJesús nindaḡa to'on ra na ndóo xí'in ra:
—¿Ndachun káchí na ndí Cristo, ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David?

⁴² Chi mji tarey David nita ra noo tutu naní ña Salmos, kachí ra saá:

Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:

“Koo ún xí'in i siin kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o,
⁴³ tанда kiví taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin xa'a ún”, kachí Ndios, nita taDavid xina'á.

⁴⁴ Xí'in to'on yó'o taDavid kachí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús chíkaa ra kuachi satq na sáná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Tá xini so'o ndi'i nivi, ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

⁴⁶ —Koto va'a ndó on kundikon ndó yichí nivi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no xí'in mji na, kúsi ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta ku'a'an vaxi na noo nivi ña koto ña'á na. Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta noo yóo viko xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó.

⁴⁷ Ta ké'é na ña on vá'a, chi kíndaa na ve'e náña'a ná nixi'i yi. Ta ndi'i ke'é na saá ta xí'in

ñavatá ini na, xá'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa'a ña kóni na kani sijn̄i n̄ivi ndí nayó'o kúu nav̄a'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'v̄i ka ra nayó'o noo ink̄a n̄ivi —káchí taJesús xí'in na.

21

Ñayó'o ká'an xa'a s̄i'ún ña nisok̄o ñii ña'a ñá n̄ixi'i ȳi

(Mr. 12:41-44)

¹ Ta taJesús yóo ra yé'é ve'e ño'o ká'no, ta x̄ito ra n̄ivi nakuíká táan na s̄i'ún ini caja ña ñó'o s̄i'ún xa'a Ndios.

² Ta x̄ini ra ñii ña'a ñándá'ví ñá n̄ixi'i ȳi, táan ñá ov̄i s̄i'ún kuálí ini caja, ta lo'o ní ndák̄a s̄i'ún yó'o.

³ Ta n̄ika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, ñándá'ví yó'o tax̄i ví'í ka ñá s̄i'ún noo ña tax̄i nakuíká.

⁴ Chi nakuíká, vará tax̄i na kūa'a ní s̄i'ún, ta k̄indoo ví'í ní ka ña nda'a m̄ii na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní s̄i'ún ní'i ñá, ta tax̄i ndi'i ñá s̄i'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña x̄ini ñó'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra xa'a k̄ivi ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Ta sava naxíka xí'in taJesús ká'an tá'an na ndí livi ní yóo yuu ñó'o kūva'a ve'e ño'o ká'no, ta livi ní ná'a ink̄a ña saní'i n̄ivi koo ini ve'e ño'o yó'o. Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

6 —Ñii kivi ña vaxi ndi'i ñalivi ña xito ndó ve'e ño'o yó'o, ndi'i xa'a ña, ta nda ñii ka yuu, on koo ka sata inka yuu. Saá chi tani ve'e ño'o ta ndi'i xa'a ndi'i ña —káchí ta Jesús.

*Xini ñó'ó koo ti'va yó xa vaxi kivi sondí'í
(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)*

7 Ta ndaká to'on na ta Jesús:

—Tata Maestro, ¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

8 Ta ndakuin ta Jesús:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. Saá chi ku'a ní ta kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí na saá: “Yi'í kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta xa yatin tondaa kivi kixá'á ka'nda chiño i noo na ñoyívi yó'o”, kachí na xí'in ndó. Ta on kundikon ndó sata nivi na ká'an saá xí'in ndó.

9 Ta koni so'o ndó yoo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'an ka kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o.

10 'Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inka ñoo ná'no, ta ñoo noo yoo narey ka'ni tá'an na xí'in inka ñoo noo yoo inka narey.

11 Ta ku'a ní xiiña ndeé ní taan noo ño'o, ta koo ní so'ko, ta ku'a ní ñoo kunakaa ndi'i noo kue'e, ta ñoyívi ñino koo seña ná'no koni na, ta yi'ví ní nivi.

12 'Ta saá ni, tá ta'an ka kixaa kivi kundivi ñayó'o, ta xo'vi ní ndó'ó, chi sava nivi tiin na

ndó'ó, ta nataxi na ndó'ó nda'a naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta taan na ndó'ó ini ve'e ka. Taxi na kuachi xa'a ndó noo nagobernador án noo narey chi na ndíkõn yi'i kúu ndó.

13 Tá kundoo ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichi ka'an ndó to'on ñava'a xa'a i.

14 Ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuijn ndó noo nachiño,

15 chi yi'i taxi i to'on xí'in ñandíchí sijní ndó, ta saá ka'an ndó xí'in na. Ta nivi na on xiin koni ndó'ó, on kivi naní'i na to'on ña ndakuijn na yu'u ndó.

16 Ta kivi ña vaxi, ta yivá ndó, án si'í ndó, án ñani ndó, án inká nave'e ndó, án migo ndó chikaá na kuachi sata ndó, ta ka'ni na sava ndó'ó.

17 Ndi'i nivi ñoyívi yó'o kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkõn yi'i kúu ndó.

18 Ta Ndios kundaa va'a ra ndó'ó, ta nda ñii yisi sijní ndó, on taxi ra ña ndi'i xa'a ña.

19 Tá on vása sandakoo ndó yichi i, ta kundikõn va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

20 'Tá xito ndó xa xino nduu natropa ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kundaa ini ndó xa kixaa kivi ndi'i xa'a ña.

21 Ta kivi yó'o, ndi'i nivi na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kono na ko'on na noo yoo yuku síkón. Ta ndi'i nivi na ndóo ñoo Jerusalén xini ñó'ó kee ndi'i na ko'on na. Ta ndi'i nivi na ndóo yuku, on vá'a ndi'vi na ñoo Jerusalén.

22 Saá chi kivi yó'o Ndios xini ñó'ó saxo'vi ra ñañoo Jerusalén, ta saá kundivi ndi'i to'on ra ña

n̄ita na x̄ina'á.

²³ ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín k̄iví kán!, chí ndeé ní koo ña xo'v̄i n̄ivi ñoyívi, ta ndeé ní saxo'v̄i Ndios nañoo yó'o.

²⁴ Natropa ka'ni na sava n̄ivi x̄í'in espada, ta tiin na ink̄a n̄ivi ko'on x̄í'in na ku'a'á ní ñoo x̄íká, ta kán kasa ndux̄a na x̄í'in na ña kasa chiño na. Ta n̄ivi na on s̄iví najudío kúu, kuu na ka'nda chiño noo nañoo Jerusalén. Saá koo t̄anda t̄onda k̄iví ña ch̄itóni Ndios —káchí taJesús x̄í'in na.

*Ku'a'á ní koo seña ña ka'an
xa yatin ndikó taJesús ñoyívi yó'o
(Mt. 24:29-35, 42-43; Mr. 13:24-37)*

²⁵ Ta saá n̄ika'an taJesús x̄í'in na:

—K̄iví xa yatin ndikó i ñoyívi yó'o koni ndó seña ñoyívi n̄ino: koto ndó koo seña x̄í'in k̄imi, x̄í'in yoo, x̄í'in ño'o ká'no ña yé'e. Ta ndi'i n̄ivi ñoyívi ndi'i ní ini na, ta ȳí'ví ní na koni na takuú m̄ini, chí ndeé ní n̄i'í rá ta nakuíta ní yak̄a rá noo rá.

²⁶ Sava n̄ivi nda k̄iví nduú na x̄í'in ña yí'ví ní na, ta on v̄asa kundaa ini na yukíā kundo'o ñoyívi yó'o. Saá chí ndi'i ña kómí ndeē yóo ñoyívi n̄ino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o.

²⁷ Ta saá ndi'i n̄ivi koni na ȳi'í, t̄a t̄a k̄ixi noo Ndios, ta v̄axi i ma'ño v̄iko, x̄í'in ndeē ká'no, x̄í'in ndi'i ña yé'e livi.

²⁸ Tá k̄ixá'á x̄íto ndó seña ña n̄ika'an i x̄í'in ndó, ta va'a kus̄i ní ini ndó, ta koto ndaa ndó ñoyívi n̄ino, chí xa v̄axi kuyatin k̄iví ndikó i sakaku i ndó'ó —káchí taJesús x̄í'in na.

29 Ta saá ndato'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Va'a koto ndó yiton higo, án ndi'i inka yiton.

30 Tá xa vaxi nduxaa nó ta nákooyuku yúta nda'a nó, ta saá kúnda'a ini ndó xa ñikuyatin ní kixaa savi.

31 Ta kivi xito ndó xa kua'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on i xí'in ndó, ta saá kúnda'a ini ndó xa vaxi kuyatin kivi kixá'a ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o.

32 'Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, ñivi na xito kixá'a seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó.

33 Ña ñoyivi ñino xí'in ña ñoyivi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

34 'Ta koto va'a xí'in mii ndó ña on nduu ndó ñivi nasó'o, na on vása kandixa ka Ndios. On kutaku ndó ndatan káchí nima mii ndó, ni on kuu ndó ñivi na xiini, ni on kuu ndó ñivi na ndi'i ní ini xa'a chiño ñoyivi yó'o. Saá chi xini ñó'o koo ti'va ndó kundati ndó yi'i, koto naka'nda ini ndó kivi ndikó i.

35 Chi ndatan kama ní náka ñonoo sakako'on ña kití, saá kixaa kivi ña ndikó i noo ñivi na ndoo ndi'i saá xiña ñoyivi yó'o.

36 Ta ndó'o, xini ñó'o kundoo ti'va ndó ndi'i saá kivi xa'a ña ndikó i. Ndi'i saá kivi ndukú ndó noo Ndios ña taxi ra ndee ña kuchiño kúndeé ndó noo ndi'i ña yo'vi vaxi, ta saá kuchiño kuita ndó noo yi'i kivi ndikó i ñoyivi yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

37 Ta ndi'i saá kivi ta Jesús saná'a ra ñivi ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta xa kua'an kuñoó,

kée ra xá'an ra xikj tón Olivo.

³⁸ Ta ndi'i saá xitaan vaxi nivi ve'e ño'o yó'o ña konj so'o na to'on ña ká'an taJesús.

22

*Ká'an tá'an na ndasaá kuchiño tiin na taJesús
(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)*

¹ Xa ñikuyatin ní kana viko Pascua,* ta viko yó'o naIsrael xixi na sítã vã'a ña on koó levadura kómí.

² Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no ño nasutu ndúkú na ndasaá koo ka'ni se'é na taJesús, chi yí'vi na ño nivi na ndíkon satã ra.

³ Ta ñandiva'a ká'no Satanás ñiki'vi ña ini taJudas Iscariote ta kúu ñii taã ta uxu ovi xíka xí'in taJesús.

⁴ Ta saá kee ra ñixa'an ra ño naná'no ño nasutu xí'in naná'no ño napolícíã na ndáa ve'e ño'o ká'no, ta ñika'an ra xí'in na ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

⁵ Ta kusij ní ini na xinj so'o na ña ñika'an taJudas xí'in na, ta nayó'o ñika'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndj, ta taxa'vi ndj yó'ó —káchí na.

⁶ Ta taJudas kindoo ra saá xí'in na, ta kixá'á ndúkú ra ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na. Ndúkú ra kivi ña on koó kua'a ní nivi xí'in taJesús.

---

* **22:1** Pascua najudío kána ña uxã kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sãkãku ra naxij sikuá na ño ñaño Egipto kujya xina'á.

*Ñayó'o ká'an xa kuq'an kuñoó
ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra*

*(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co.
11:23-26)*

⁷ Saá ñitondaa kivi viko najudío xixi na sítã va'a ña on koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'án na viko Pascua.

⁸ Ta ñika'an taJesús xí'in taPedro xí'in taJuan, káchí ra:

—Kuq'an ndó kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua.

⁹ Ta ndakuijn na, ñika'an na:

—¿Míkíã kóni ún kasa ndivi ndi ña?

¹⁰ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Kuq'an ndó, ta kuq'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii tãa ndíso kisi takuii, ta kundikon ndó ko'on ndó sãta ra ndã naxaa tayó'o ve'e ra ñoo ki'vi ra,

¹¹ ta ka'an ndó xí'in tãa tã xí'in ve'e yó'o, kachí ndó saá: “TaMaestro ti'vi ndi'i vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Míkíã yóo ñii cuarto ve'e ún ñoo kuxu ra viko Pascua xí'in ndi, naxíka xí'in ra?”, kachí ndó.

¹² Ta saá tãa tã xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkíã yóo ñii cuarto ve'e ra ña kánóo piso ovi, ñoo yóo ndi'i ña xini ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí taJesús xí'in na.

¹³ Ta kee na kuq'an na, ta ñiki'vi na ñoo Jerusalén, ta naní'i na ndatán yóo ña ñika'an taJesús xí'in na, ta kisa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

¹⁴ Ta xikuaa ta xa kuq'an kunaa, kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta xikundoo na ñoo mesa kuxu na.

15 Ta n̄ik̄a'an taJesús xí'in na:

—Xa na'á ní kóni i kuxu i xí'in ndó viko Pascua yó'o, k̄iv̄i si'na ka noo ña k̄ixāa ña xo'vīi.

16 Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, on kuxu ka i xí'in ndó ink̄a viko Pascua nda ndixa kasa ndivīi chiño ña kasa ndāa xa'a viko yó'o, t̄anda nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

17 Ta saá k̄i'in taJesús ñii copa ña ñó'o vino, ta n̄ik̄a'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra, ta n̄ik̄a'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ki'in ndó ña ñó'o vino yó'o, ta ñii ñii ndó ko'o lo'o ndó.

18 Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, on ko'o ka i vino t̄anda k̄ixāa k̄iv̄i nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

19 Ta k̄i'in ra s̄ita va'a, ta n̄ik̄a'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún s̄ita va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta ta'ví ra s̄ita va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta n̄ik̄a'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó s̄ita va'a yó'o, chi ñayó'o kúu ȳikí koñu i ña taxi i xa'a ndó. Ta ndatán ta'ví i s̄ita va'a ña kuxu ndó vitin, saá k̄iv̄i ña vāxi ta'ví ndó s̄ita va'a ta kuxu ndó ña xa'a ña naká'án ndó ȳi'í —káchí taJesús xí'in na.

20 Ta ndi'i x̄ixi na, ta k̄i'in taJesús copa ña ñó'o vino, ta n̄ik̄a'an ra:

—Nduta yó'o kúu n̄ii i ña kuj̄ta xa'a ndó'ó. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in ndó ñava'a Ndios.

21 'Ta vitin ñii ndó'ó na xíxi xí'in i kúu ɬa ɬa sɪkó ku'ná yì'i nọ nivi na sáa ini xini yì'i.

22 Ta yì'i, ɬa ɬa kixi nọ Ndios, ndixa xo'vi ní i ta kivi i, ndatán chitóni Ndios. Ta, indá'ví ní ɬa ɬa sɪkó yì'i nọ nivi na sáa ini xini yì'i! —káchí ɬaJesús xí'in na.

23 Ta kixá'á naxíka xí'in ra nɪndaká to'on tá'an na yukú ɬa nataxi ɬaJesús nda'a na sáa ini xini ña'á.

Naxíka xí'in ɬaJesús náa ní na xa'a yu kúu ɬaká'no ka

24 Ta saá kixá'á na náa ní na xa'a yu kúu ɬa ká'no ka nọ ndi'i na.

25 Ta nika'an ɬaJesús xí'in na:

—Narey na xá'nda chiño nọ na ñoo inka xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mji na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na nọ nivi. Ta narey yó'o sá kunaní xí'in mji na: Na va'a ní ké'é chiño ña chindeé na nivi.

26 Ta mji ndó, on vá'a kutaku ndó saá. On kasa ká'no xí'in mji ndó, ta va'a ka kasa nino xí'in mji ndó. Tá ñii ɬa kúu ɬaká'no nọ ndó'ó, ta xini ñó'ó nduu ra ɬa kasa chiño nọ ndó —káchí ɬaJesús xí'in na.

27 Ta saá nɪndaká to'on ɬaJesús naxíka xí'in ra:

—¿Yukía káchí ndó? ¿Yu kúu ɬaká'no ka, án ɬa ɬa xíxi nọ mesa, án ɬa ɬa kisa chiño nọ ɬa xíxi? ¿Án on ndixa ɬaká'no ka kúu ɬa xíxi nọ mesa? Ta yì'i, vará ɬaKá'no nọ ndó kúu i, ta ndatán ké'é ɬa kisa chiño nọ ndó, saá ké'é i xí'in ndó.

28 'Ta ndó'ó kúu na x̄indoo x̄í'in̄i k̄iv̄i ña n̄iya'āi kūa'ā ní tondó'ó yo'v̄i, ta on v̄asa ní-sandakoo ndó ȳi'̄i.

29 Ta ȳi'̄i taxīi ndaȳí nda'ā ndó ña ka'nda chiño ndó, ndatán Yivá̄i Ndios xa taxīi ra ndaȳí nda'āi ka'nda chiñōi.

30 Ta ñakán kuchiño kuxu ndó ta ko'o ndó x̄í'in̄i noo mesa noo xá'nda chiño ȳi'̄i, ta kundoo ndó ux̄u ov̄i táȳi ná'no, ta ka'nda chiño ndó noo na ux̄u ov̄i ti'v̄i n̄ivi naño Israel —káchí taJesús x̄í'in̄ na.

TaJesús ká'an̄ ra ndí taPedro ka'an̄ ra ña on v̄asa x̄ín̄i ña'á ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Ta n̄ika'an̄ taJesús x̄í'in̄ taPedro, káchí ra saá:

—Simón, Simón, ¡koto ví!, chi ñandiv̄a'a Satanás xa ndukú ña yich̄i noo Ndios ña ndeé ní koto ndoso ña ndó'ó. Ndatán ndó'o ndik̄in̄ trigo k̄iv̄i sáxixin na ña, saá kundo'o ndó.

32 Ta ȳi'̄i, xa x̄aku ndá'v̄i noo Ndios xa'ā ún xa'ā ña on sandakoo ún kándixa ún ȳi'̄i. Ta yó'ó, ta nd̄i'̄i n̄iya'ā ñayó'o ta tuku kundikon̄ ún yich̄īi, ta saá chindeé ún natá'an̄ ún ña va'ā kundikon̄ na yich̄īi x̄í'in̄ ún —káchí taJesús x̄í'in̄ taPedro.

33 Ta ndakuijn̄ taPedro, n̄ika'an̄ ra:

—Tata, yóo ti'vāi ko'on̄i x̄í'in̄ ún nda ve'ē kā, án nda kivīi x̄í'in̄ ún —káchí ra x̄í'in̄ taJesús.

34 Ta ndakuijn̄ taJesús, n̄ika'an̄ ra x̄í'in̄ ra:

—Ndixa ká'an̄i x̄í'in̄ ún, ta'án̄ kā kana nduxú chée ñoó vitin̄, ta xa un̄i yich̄i n̄ika'an̄ ún x̄í'in̄ n̄ivi ña on v̄asa x̄ín̄i ún ȳi'̄i —káchí taJesús x̄í'in̄ ra.

Xa yatin kixaa ña koto ndoso na ndíkɔn sata taJesús

³⁵ Ta saá nika'an ra xí'in inka naxíka xí'in ra:

—Náká'án ndó kivi ña niya'a, kivi t'ví i ndó'ó nixa'an ndó ku'a ní ñoo nika'an ndó to'on ñava'a xa'a Ndios. Vará on koó leká ní-xini'i ndó, ni on koó inka nduxan ní-xini'i ndó, ta, ¿án kisa maní ñii ña'a xini ñó'ó ndó? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra:

—Ó'on Tata, on koó ña'a ní-kisa maní nda'a ndi kivi nixa'an ndi —káchí na.

³⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta vitin yóo inka ña ndát'o'n i xí'in ndó: Tá kómí ndó s'ún, kuni'i ndó ña. Tá on koó espada ní'i ndó, ta va'a s'íkó ndó tikachí ndó ta sata ndó espada kuni'i ndó.

³⁷ Chi vitin tónɗaa kivi ña kundivi to'on Ndios ña ni'taa na xina'á xa'a i, káchí ña saá: “Ñii k'va ndatán xó'vi ta ta on vá'a, saá kundo'o ta ta kixi noo Ndios”, káchí ña. Ta ndi'i to'on Ndios ña ni'taa na xa'a i xini ñó'ó kundivi ndi'i ña —káchí taJesús xí'in na.

³⁸ Ta ndakuiin naxíka xí'in ra, nika'an na:

—Tata, yó'o yóo ovi espada —káchí na.

Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—Xa va'a —káchí ra.

TaJesús nika'an ra xí'in Ndios noo naní Getsemani

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Saá kee taJesús ñoo Jerusalén, naki'in ra ku'a'an ra xiki tón Olivo, noo xa'an ra ku'a ní yichi tá'an ñoo. Ta naxíka xí'in ra ndíkɔn na sata ra.

40 Ta n̄ixaa na, ta n̄ika'an ra xí'in na:

—Ndukú ndó n̄o Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundeé ndó n̄o ña vaxi koto ndoso ndó'ó, ta on nakava ndó kuachi —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

41 Ta saá ta Jesús kee ra ku'a'an ra ñii xíká ka lo'o, ta ñii k̄i'va n̄o nakava yuu ña sákana yó xí'in nda'a yó, saá kúu ñaxíka ku'a'an ra n̄o na, ta x̄ikuxítí ra ká'an ra xí'in Ndios:

42 —Tata Yivá m̄i j̄, tá kóni ún, ta on taxi ún ña xo'vi ní j̄ yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni m̄i j̄, ta va'a ka ná kundivi ña kóni m̄i ún —káchí ta Jesús xí'in Ndios.

43 Ta saá ñii ñaángel ña k̄ixi n̄o Ndios, k̄ixaa ña n̄o ta Jesús taxi ña ndee ra.

44 Ta k̄ixá'á xo'vi ní ta Jesús xí'in ña ndí'i ní ini ra, ta xí'in ndi'i ním̄a ra n̄ika'an ra xí'in Ndios, ta n̄ixino tát̄i in ra. Ndatán yóo n̄i, saá n̄ixiyo tát̄i in ra, ta nakoyo tát̄i in ra nda n̄o ño'o.

45 Ta ndi'i n̄ika'an ra xí'in Ndios, ta nakundichi ra ndikó ra k̄ixaa ra n̄o naxíka xí'in ra. Ta nayó'o n̄i-kuchiño kundeé na xí'in ña kúchuchú ní ini na, ta ñakán n̄ikis̄in ndi'i na.

46 Ta n̄ika'an ta Jesús xí'in na:

—¿Ndachun k̄is̄in ní ndó? Va'a ndakoo ndó, ta ndukú ndó n̄o Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña on vása nakava ndó kuachi —káchí ra xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tiin na ta Jesús
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)*

47 Ta ta'an ka ndi'i ka'an ta Jesús xí'in na, ta k̄ixaa ñii ti'vi ká'no n̄ivi n̄o ra. Ta ta Judas Iscariote ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in ta Jesús,

vaxi si'na ra, ta kixaa ra, ta kóni ra chito ra noo taJesús ña chindeé ña'á ra.

48 Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Tata Judas, ¿án xí'in ña chito ún noo i, nataxi ún yi'i nda'a nivi na saa ini xini yi'i? —káchí ra xí'in ra.

49 Tá naxíka xí'in taJesús xito na ñayó'o, ta nindaqa to'on ña'á na:

—Tata, ¿án kani ndi nayó'o xí'in espada? —káchí na.

50 Ta xandikon ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra so'o kua'á ñii ta ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu.

51 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Xa va'a, on ke'é ka ndó saá —káchí ra.

Ta nitonda nda'a ra so'o ta takué'e, ta sanda'a ra ña.

52 Ta saá nika'an taJesús xí'in naná'no noo nasutu, xí'in naná'no noo napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no, xí'in inká naxiku'a, na kóni tiin ña'á:

—¿Án xani sinj ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i?

53 Ta yi'i, ndi'i saá kivi nixiyo i sán'a i nivi ve'e ño'o ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. Ta vitin nitonda kivi Ndios taxi ra ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni mji ndó, ta kivi vitin kúu ña ndeé ka xá'nda chiño ñandiva'a noo ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ta Pedro nika'an ra uní yichí on vása xíní ra ta Jesús

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Ta saá tjin na ta Jesús, ta kuá'an ra xí'in na, nixaa na ve'e taká'no noo nasutu. Ta ta Pedro ñii xíká ndikon ra kuá'an ra satá ta Jesús anda nixaa ra ve'e yó'o.

⁵⁵ Ta xa'mi na ño'o ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta nakutá'an sava ñivi xindoo na yatin noo xixi ño'o. Ta ta Pedro xikoo ra xí'in nayó'o.

⁵⁶ Ta ñii ña'a ñá kisa chiño noo nave'e yó'o, xini ñá ta Pedro yoo ra yatin noo xixi ño'o, ta xito kaxin ñá noo ra, ta nika'an ñá:

—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in ta Jesús —káchí ñá.

⁵⁷ Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—Nana, on vása xíní j ta ká'an ún xa'a —káchí ra.

⁵⁸ Ta ñiya'a ñii káni lo'o, ta saá ñii ta xini ra ta Pedro, ta nika'an ra xí'in ra:

—Saá tuku yó'o kúu ún ñii tatá'an ta Jesús —káchí ra.

Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—Tata, on sivi yí j kúu ta nixika xí'in ra —káchí ra.

⁵⁹ Ta saá ñiya'a inká hora, ta inká ta nika'an ra:

—Ndixa tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in ta Jesús, chi taño estado Galilea kúu ra —káchí ra.

⁶⁰ Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—On vása kúndaq ini j yukia ká'an ún xí'in j.

Tanda ta'an ka ndi'i ka'an ta Pedro, ta kana ñii nduxú chée.

61 Ta saá ndikó koo taJesús xito káxín ra noo taPedro. Ta naká'an taPedro to'on ña nika'an taJesús xí'in ra: "Ta'an ka kana ñii nduxú chée ta xa unj yichj nika'an ún xí'in nivi ndí on vása xínj ún yí'i."

62 Ta kee taPedro ke'e, ta kúchuchú ní ini ra, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

Napolicía kúsiki na taJesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Ta saá napolicía na ndaa taJesús, kixá'a na xáku ndaa na ra, ta káni ní na ra.

64 Ta nakasi na noo ra ta káni na ra xí'in yíkí nda'a na, ta káchí na saá:

—Tá taprofeta kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndj, ¿yukú ndj kani yó'ó? —káchí na xí'in ra.

65 Ta xí'in kuá'a ní to'on kini kándiva'a na xí'in taJesús.

Napolicía naxaxi na taJesús nda'a nachiño naní na Junta Suprema

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Ta saá nítivi inka kivi, ta nakutá'an ndi'i naxikuá'a noo najudío, xí'in naná'no noo nasutu, xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nakutá'an ndi'i na ndóo na ve'e chiño. Ta kuá'an taJesús xí'in napolicía, ta nixaá na noo nachiño na kúu naJunta Suprema. Ta nayó'o nika'an na xí'in taJesús:

67 —Ka'an ún xí'in ndj, ¿án Cristo ta t'ví Ndios kúu ún?

Ta ndakuin taJesús, nika'an ra:

—Nda manj ka'an j xí'in ndó yí'i kúu ra, chi on vása kandixa ndó yí'i.

⁶⁸ Ta nda manj ndaka to'onj ndó'ó, chi on ndakuijn ndó yu'u'j, ni on kua'a ndó saña ndó yí'j.

⁶⁹ Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, yí'j, ɬa ɬa kixi noo Ndios, koo j noo táyí tón yóo sijn kua'á Ndios, ɬa ɬa kómí ndi'i ndee —káchí ɬaJesús xí'in na.

⁷⁰ Ta saá njndaka to'on na ra:

—¿An kóni kachí ún ndí Sa'ya Ndios kúu yó'ó? —káchí na.

Ta ndakuijn ra, njka'an ra:

—Ndixa káchí mji ndó, yí'j kúu Sa'ya Ndios —káchí ra.

⁷¹ Ta saá njka'an na xí'in natá'an na:

—On vása xini ñó'ó yó inka nivi taxi na kuachi xa'a tayó'o, chi mji yó xinj so'o yó káchí ra kúu ra Sa'ya Ndios, ta xí'in to'on yó'o kándiva'a ra xí'in Ndios —káchí na.

23

Ñayó'o ká'an ña taxi na kuachi xa'a ɬaJesús noo tagobernador Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta saá nakuita ndi'i na, ta kuá'an ɬaJesús xí'in ndi'i na, ɬandá njxaa na noo tagobernador Pilato.

² Ta kixá'á na táxi na kuachi xa'a ɬaJesús noo ra, njka'an na, káchí na saá:

—Xini ndi tayó'o sáná'a ra nañoo yó ña sandakoo na yichí va'a. Ká'an ra xí'in na ña on vá'a taxi na kota nda'a ɬarey César. Ta ká'an ra mji ra kúu Cristo, ña kóni kachí mji ra kúu ñii ɬarey —káchí na xí'in ɬaPilato.

³ Ta ɬaPilato njndaka to'on ra ɬaJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noḡ najudío?
—káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús:

—To'on mji ún káchí yi'i kúu tarey.

⁴ Ta saá nika'an taPilato xí'in naná'no noḡ nasutu, ta nika'an ra xí'in nivi, káchí ra:

—Nda ñii kuachi tayó'o on vása ní-naní'ij, on koó xa'a ña kivi ra —káchí taPilato.

Nixaḡ taJesús noḡ taHerodes

⁵ Ta tuku tuku ndeé ka nika'an na xí'in taPilato saá:

—Xí'in to'on ña sáná'a tayó'o sásaḡ ra nivi ndi'i saá ñoo estado Judea ña kani tá'an na xí'in nagobierno. Kixá'a ra ñoo estado Galilea sásaḡ ra nivi, tanda ñoo Jerusalén yó'o sásaḡ ra nivi xí'in to'on ña on vá'a ká'an ra.

⁶ Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta nindaḡa to'on ra na, nika'an ra saá:

—¿Án taño estado Galilea kúu tayó'o?
—káchí ra.

⁷ Tá kundaḡ ini taPilato ndí taJesús kúu ñii ta taño estado Galilea, ta nika'an ra:

—Ta tarey Herodes kúu ta ndiso chiño kasa nani kuachi yó'o —káchí taPilato.

Ta saá ti'vi taPilato taJesús ku'a'an ra noḡ taHerodes, chi taHerodes yóo ra ñoo Jerusalén kivi yó'o.

⁸ Ta taHerodes kúsij ní ini ra ña xini ra taJesús, chi xa na'á ní kóni ní ra koni ra taJesús. Saá chi xa xini so'o taHerodes ku'a'a ní to'on ña ká'an nivi xa'a taJesús, ta kóni ra taJesús ke'é ra ñii milagro ñava'a noḡ ra.

⁹ Ta kuá'a ní yichí t̄Herodes n̄indaḡa to'on ra t̄Jesús, ta nda ñii to'on n̄i-xiin ra ndakuiin ra.

¹⁰ Ta naná'no noḡ nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios, ta ndeé ní ka ká'an na, chíkaa na kuachi sata t̄Jesús noḡ t̄Herodes.

¹¹ Ta saá t̄Herodes xí'in natropa ra kixá'á na ké'é na ña on vá'a xa'a ña sakuka'an na noḡ t̄Jesús, ta kusiki na ra. Ta ní'i na ñii tikoto livi, ndatán yóo tikoto ndixin tarey, ta chinóo na ña sata t̄Jesús xa'a ña kuaku ndaa na ra. Ta saá tá ndi'i kusiki na ra, ta t̄Herodes sandikó ra t̄Jesús kua'an tuku ra noḡ t̄Pilato.

¹² Ta kivi yó'o t̄Herodes xí'in t̄Pilato kixá'á ra ndúu migo tá'an ra, chi kivi xina'á tanda kivi yó'o t̄Herodes xí'in t̄Pilato n̄i-xiin ra koni tá'an ra.

*T̄Pilato káchí ra xini ñó'ó kivi t̄Jesús
(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39-19:16)*

¹³ Ta t̄Pilato kana ra ndi'i naná'no noḡ nasutu xí'in inka naná'no noḡ naIsrael xí'in ndi'i inka n̄ivi,

¹⁴ ta n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó kúu n̄ivi na taxi kuachi xa'a t̄Jesús noḡ i. N̄ika'an ndó xí'in i xa'a ra ña xika ra chú'u ra n̄ivi ña kani tá'an na xí'in nagobierno, káchí ndó. Ta xito ndoso va'a i ra noḡ ndi'i ndó, ta on vása ní-naní'i i nda ñii kuachi ña chíkaa ndó sata ra.

¹⁵ Ta ni t̄Herodes n̄i-naní'i ra kuachi tayó'o, ñakán sandikó tuku ña'á ra vaxi ra noḡ i. On vása ní-naní'i i kuachi ndeé sata tayó'o, ta saá on vása xini ñó'ó kivi ra.

16 Ta va'a kuiti natropa kani na ra xí'in kuártá, ta saña i ra ko'on ndíka ra —káchí taPilato xí'in na.

17 Saá chi ñii ñii viko Pascua tagobernador xini ñó'ó saña ra ñii ta ta nákaa ini ve'e kaa, ko'on ndíka ra.

18 Ta nda ñii ñivi ñi-xiin na saña ra taJesús, ta ñii yu'ú kúu ndi'i ñivi yó'o, káchí na saá:

—¡Ná kivi tayó'o! ¡Va'a saña ún taBarrabás ko'on ndíka ra! —káchí na.

19 TaBarrabás yó'o nákaa ra ini ve'e kaa, chi kisa toon ra ta kani tá'an ra xí'in naná'no na xá'nda chiño noo naño ra, ta xa'ni ra ñivi.

20 Ta taPilato kóni ra saña ra taJesús, ta tuku ñika'an ra xí'in ñivi ndi saña ra taJesús.

21 Ta ndeé ní ka ñika'an na:

—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

22 Ta yichi uní ñika'an taPilato xí'in na:

—¿Yu kúu kuachi ñikivi ra? On vása nání'ij nda ñii kuachi ndeé sata ra, on vása xini ñó'ó kivi ra. Va'a ka saxo'vi ní i ra, ta saña i ra ko'on ndíka ra —káchí taPilato xí'in na.

23 Ta ñi-xiin ñivi yó'o, ta tuku ndeé ní ká'an na:

—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

Naná'no noo nasutu xí'in inka ñivi, ñii yu'ú ndi'i na, ñika'an na xini ñó'ó kivi taJesús. Ta saá kuchiño na tondaa to'on na xa'a ña kóni na.

24 Ta taPilato xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na xí'in taJesús ña kóni ñivi yó'o.

25 Ta saña ra ta ta nakaxin na ko'on ndíka, vará xinaka ra ini ve'e kaa xa'a ña kani tá'an ra xí'in nagobierno, ta xa'ni ra ñivi. Ta saá taPilato

naṭaxi ra taJesús nda'a na ña ke'é na xí'in ra ndatán yóo ña kóni mji na.

Kátakaḡ ndaa na taJesús nda'a tón cruz
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

²⁶ Ta saá kee natropa, ta kuá'an taJesús xí'in na, ta naḡutá'an na xí'in ñii taḡ ta kixi ñoo Cirene, nañi ra Simón, ta ndee ra yuku kuano'o ra yichi ñoo Jerusalén, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

²⁷ Ta kuá'a ní nivi ndíkõn na kuá'an na saṭa taJesús. Sava náña'a ná ndíkõn saṭa ra, ndeé ní xáku ná, nda ndá'yi ná, chi kúchuchú ní ini ná xa'a ra.

²⁸ Ta ndikó koo taJesús, nika'an ra xí'in ná:

—Ndó'ó, náña'a ñoo Jerusalén, õn kuaku ndó xa'a i, ta xa'a mji ndó, xí'in xa'a sa'ya ndó kuaku ndó.

²⁹ Chi vaxi kivi ña xo'vi ní nañoo Jerusalén, ta ka'an nivi saá: “Nákaḡ ñasi níma náña'a nóma, ná õn koó sa'ya, ta nákaḡ ñasi níma náña'a ná õn koó sa'ya váli na chíchín”, kachí na.

³⁰ Tá tondaa kivi kixá'a xo'vi ní nivi, ta ka'an na saá: “Va'a ka ná nakava yuku saṭa yó, ta va'a ka ná sandúxun xiki mji yó ña õn xo'vi ka yó”, kachí nivi.

³¹ Tá taxi Ndios ke'é nivi ña õn vá'a yó'o xí'in yi'i, vará taḡ ta õn vása kómí kuachi kúu i, ta ñii kivi ña vaxi ndeé ka xo'vi nivi na kómí kuachi —káchí taJesús.*

---

* **23:31** To'on griego káchí ña saá: Tá ke'é nivi ña õn vá'a xí'in yitõn tón kuji vitin, ta kini ka ke'é na ña õn vá'a xí'in yitõn yichi kivi ña vaxi.

32 Ta n̄ixiyo ov̄i ɬa ɬa kómí kuachi, ta kuá'an ra xí'in natropa xa'a ña kivi ra xí'in ɬaJesús.

33 Ta n̄ixaá na ñii xiiña naní ña Leke Sini Ndií, ta yó'o katakaá ndaa na ɬaJesús nda'a tón cruz. Ta katakaá ndaa na ov̄i ɬa ɬa kómí kuachi, ñii ɬayó'o tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin kua'á ɬaJesús, ta inká ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin yitin ɬaJesús.

34 Ta saá n̄ika'an ɬaJesús xí'in Ndios:

—Tata Yivá i, kasa ká'no ini ún xa'a n̄ivi na xá'ni yi'i, chi on vása kúndaá ini nayó'o yukia ké'é na —káchí ra.

Ta natropa nata'ví na tikoto ra, chikaá na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto ɬaJesús.

35 Ta xito n̄ivi ña ndó'o ɬaJesús, ta naná'no noo naIsrael xáku ndaa na ra, ta ká'an na:

—Tayó'o sakaaku ra inká n̄ivi. Ta va'a ka ná sakaaku xí'in m̄i ra vitin, tá ndixa kúu ra Cristo, ɬa ɬa ti'ví Ndios sakaaku m̄i yó —káchí na.

36 Ta natropa n̄ixaá yatin na xa'a tón cruz noo tákaa ɬaJesús, ta xáku ndaa na ra. Chikaá na nduta vino yiyá yu'u ra ña ko'o ra,

37 ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Tá ndixa ɬaRey noo najudío kúu yó'ó, ta va'a sakaaku xí'in m̄i ún vitin —káchí na xí'in ɬaJesús.

38 Ta chinóo kútu na ñii tón v̄iti lo'o sini tón cruz. Ta noo tón v̄iti yó'o naka'yi un̄i noo to'on ña kúu to'on griego, latín, xí'in hebreo, ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kúu ɬaRey noo najudío.”

39 Ta ñii tã kómí kuachi, tákaa ndaa ra nda'a tón cruz sijn tãJesús, kixá'á ra kándiva'a ra xí'in ra, ñika'an ra saá:

—Tá Cristo, taa tã tì'ví Ndios vaxi sakaku mji yó kúu ún, ta vitin sakaku xí'in mji ún ta sakaku ún ndi'i —káchí ra xí'in tãJesús.

40 Ta inka tã kómí kuachi, tã tákaa ndaa nda'a tón cruz inka sijn tãJesús, ndakuijn ra ñika'an ra xí'in tayó'o:

—¡On vá'a káchí ún saá! ¿Án on vása yí'ví ún noo Ndios?, chi vitin kivi yó.

41 Ta yó'ó xí'in yi'i, xq'vi yó xí'in ñandaa, chi ndixa ñiki'vi yó kuachi. Ta tayó'o, on koó kuachi ndiso ra —káchí ra xí'in inka tatá'an ra.

42 Ta saá ñika'an ra xí'in tãJesús:

—Tata, tá tondaa kivi ka'nda chiño ún noo kixá'á kuu ún rey, ta naká'an ún xa'aj —káchí ra.

43 Ta ndakuijn tãJesús, ñika'an ra xí'in ra:

—Kivi vitin koo ún xí'in i noo yóo Ndios, noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ní —káchí ra.

Ñayó'o ká'an ndasaá ñixi'i tãJesús

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

44 Ta ñitondaa kaa uxu ovi ma'ño ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa unj xikuaa.†

45 Ta kúnaa ndi'i, ta on vása yé'e ka ño'o. Ta ñindaata ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yij ve'e ño'o ká'no.

46 Ta saá tãJesús xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in Ndios:

---

† 23:44 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa jño noo ñaño Roma, ta kaa unj xikuaa naní ña kaa ijn noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kúu kaa uxá xitaan.

—Tata Yivá i, nda'a m̄ji ún táxi i n̄ima i.

Ta ndi'i n̄ika'an ra saá, ta n̄ixi'i ra.

⁴⁷ Ta yóo ñii t̄aa t̄a ndiso chiño x̄i'in ñii ciento natropa, ta x̄ini ra ndi'i ña yiyo ní n̄iya'a, ta k̄isa ká'no ra Ndios, n̄ika'an ra saá:

—Ndixa t̄ayó'o x̄ikuu ñii t̄ava'a, t̄a ɔn vása ndiso kuachi —káchi ra.

⁴⁸ Ta kuá'a ní n̄ivi x̄ikuita yatin na noo yóo tón cruz, ta x̄ito na yukia n̄indo'o t̄aJesús. Ta saá ndikó na kuano'o na, ta káni na kándiká m̄ji na kuá'an na, chi kúchuchú ní ini na.

⁴⁹ Ta nda x̄iká yíta kuá'a ní n̄ivi na x̄ini tá'an va'a x̄i'in t̄aJesús, ta saá tuku yíta náña'a ná x̄indikon sata t̄aJesús, nda kivi kee ra estado Galilea t̄anda k̄ixaá ra ñoo Jerusalén, ta vitin x̄ito ná yukia ndó'o t̄aJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña n̄induxun t̄aJesús
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)*

⁵⁰ N̄ixiyo ñii t̄ava'a t̄ato'ó, naní ra José, ta kúu ra t̄achiño tá'an naJunta Suprema. Kúu ra t̄añoo Arimatea, ña nákaa estado Judea.

⁵¹ Ta ndáti ra kivi kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o. Vará ñii kúu ra x̄i'in natá'an ra naJunta Suprema na ndukú kivi t̄aJesús, ta ɔn vása ní-xiyo yu'ú ra x̄i'in nayó'o.

⁵² Ta t̄aJosé yó'o n̄ixa'an ra noo t̄aPilato, ta ndukú ra yiki koñu t̄aJesús ña sanduxun ra ña.

⁵³ Ta saá n̄ixaá ra ta sanoo ra yiki koñu t̄aJesús nda'a tón cruz, ta x̄i'in ñii tikoto va'a chisúku ndaa ra yiki koñu t̄aJesús. Ta n̄ixa'an ra ta chikaa va'a ra ña ini kavua ña xaá, noo nda ñii n̄ivi ɔn t̄a'an nduxun.

54 Ta *kiv̄i* viernes kúu ña, ta *kiv̄i* yó'o kisa ndivi najudío ndi'i ña xini ñó'ó na xa'a *kiv̄i* ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa ku'a'an kunaa, xa yatin ní tondaa hora ña kixá'á *kiv̄i* ña nakindée na.

55 Ta náña'a, ná x̄indik̄on s̄atā taJesús nda estado Galilea t̄andā ñoo yó'o, ku'a'an ná s̄atā taJosé, ta x̄ini ná kavuā noo s̄andúxun na taJesús, ta x̄ito ná m̄ik̄iā ch̄inoo na ȳik̄i koñu ra.

56 Ta saá kuano'o ná ta *k̄isa* ndivi ná t̄atan̄ ña xá'an támi ña chikaā ná ȳik̄i koñu taJesús. Ta ñakindée ná *kiv̄i* ȳi, chi saá *k̄isa* ndivi ná ña ká'an ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés.

24

*Ñayó'o ká'an xa'a kiv̄i nataku taJesús
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)*

1 Ta ñ̄iv̄i inka *kiv̄i*; ñayó'o kúu *kiv̄i* noo semana ña kúu domingo, ta náña'a yó'o ní'i ná t̄atan̄ ña xá'an támi *k̄isa* va'a ná, ta ku'a'an ná noo ñ̄induxun taJesús.

2 Ta ñ̄ixaā yatin ná noo ñ̄induxun ra, ta ñakoto ná on vása ndási ka yé'é kavuā x̄i'in yuu ká'no.

3 Ta ñ̄ik̄i'vi ná ini kavuā, ta on koó ka ȳik̄i koñu taJesús ní-xini ná.

4 Ta ndi'i ní ini ná, ta x̄ika s̄inj̄i ná yukiā koo ke'é ná. Ta x̄andik̄on x̄ini ná ovīi t̄aa ȳita yatin ra noo ná, ndixin ra tikotō yaa ña náye'e táxa.

5 Ta ñ̄iyi'vi ní náña'a yó'o, ta x̄ikuxítí ná nda ñ̄itondaa ta'ya ná nda noo ño'o. Ta ñ̄ika'an t̄aa t̄a ndixin tikotō yaa ña náye'e táxa x̄i'in ná:

—¿Ndachun nándukú ndó ñii t̄a táku noo s̄andúxun na na ñ̄ixi'j̄i?

⁶ On koó ká ra yó'o. ¡Xa natakū ra! Naká'án ini ndó ña nika'an ra xí'in ndó kivi nixiyo ra estado Galilea,

⁷ chi nika'an ra saá: “Xíni ñó'ó tiin na yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta nataxi na yi'i nda'a nivi na on vá'a, ta katakaa ndaa na yi'i nda'a tón cruz, ta kivi i. Tá tondaa kivi uní, ta natakū i”, káchí ta Jesús xí'in ndó —káchí naángel xí'in náña'a yó'o.

⁸ Saá naká'án ini ná to'on nika'an ta Jesús xí'in ná,

⁹ ta ndikó ná ku'a'an ná, ta ndato'on ná xí'in mii na uxu ñii nixika xí'in ta Jesús, ta ndato'on ná xí'in inká na xindikon sata ra.

¹⁰ Náña'a yó'o naní ná: María Magdalena, Juana, xí'in inká ña María, ña kúu si'í ta Jacobo. Ta nixiyo inká ká náña'a xí'in ná.

¹¹ Ta nivi na xini so'o ña ká'an náña'a yó'o, ni on vása kándixa na ña ká'an ná, chi ndatan yoo to'on ña on vása ndaya'ví, saá yoo ña noo nivi yó'o.

¹² Ta ta Pedro xandikon nakundichi ra, ta xino ra ku'a'an ra nda nixa'a ra noo ninduxun ta Jesús. Ta xikundee ra, xito ra noo xinaka'a yiki koñu ta Jesús, ta on koó ká ña ní-xini ra. Nda tikoto ra kuiti ndoo noo xindú'u yiki koñu ra. Saá naka'nda ini ra, kuano'o ra, chi on vása kúnda'a ini ra yukia ndo'o yiki koñu ta Jesús.

Ta Jesús nakutá'an ra xí'in ovi nivi na ku'a'an ñoo Emaús

(Mr. 16:12-13)

¹³ Ta mii kivi yó'o ovi nivi na xindikon sata ta Jesús, kee na ku'a'an na ñoo Emaús. Nda ñoo

Jerusalén t̄anda ñoo Emaús kómí ña uxu ñii kilómetro.*

14 Ta ndioṽi na saá ká'ṽan tá'an na x̄a'a ña ndo'o taJesús ñoo Jerusalén.

15 Tá ta'án ka ndi'i ka'ṽan tá'an na kuṽa'ṽan na yich̄i, ta k̄ixaṽa taJesús na kutá'an ra x̄i'in na, ta k̄ixá'á ra kuṽa'ṽan ra x̄i'in na.

16 Ta n̄i-kuchiño na nakoni na taJesús, chi Ndios ke'é ra ña on nakoni na ra.

17 Ta taJesús n̄indaṽa to'on ña'á ra:

—¿Yu kúu ña ndát̄o'on ndó x̄a'a, kuṽa'ṽan ndó yich̄i yó'o? Ta, ¿ndachun kúchuchú ní ini ndó? —káchí taJesús x̄i'in na.

18 Ta ñii nayó'o naní Cleofas, ndakuijn ra, n̄ika'ṽan ra x̄i'in taJesús:

—Ndi'i n̄ivi na ndóo ñoo Jerusalén x̄ini na yu kúu ña n̄ix̄iyo k̄ivi sakán n̄iya'a. ¿Án yó'ó kúu s̄i'in laá ta, ta on vása ní-x̄ini ña n̄ix̄iyo? —káchí taCleofas x̄i'in taJesús.

19 Ta ndakuijn taJesús:

—¿Yo x̄a'a ká'ṽan ndó? ¿Yukía n̄ix̄iyo? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, n̄ika'ṽan na:

—Ká'ṽan ndi x̄a'a taJesús taño Nazaret. Tayó'o x̄ikuu ra ñii taprofeta, ta ndeé ní n̄ix̄iyo ñava'a ke'é ra, ta to'on ña n̄ika'ṽan ra x̄ikomí ña ndee noo n̄ivi ta noo Ndios.

20 Ta naná'no noo nasutu x̄i'in ink̄a na xá'nda chiño noo yó, t̄jin na ra, ta tax̄i na kuṽachi x̄a'a ra noo nagobierno, ta ñakán x̄a'ni na ra nda'a tón cruz.

* 24:13 Uxu ñii kilómetro kúu un̄i s̄ik̄o estadio, ña kúu k̄i'va ña x̄icho'on naño griego.

21 Ta ndi'i, xindati ndi taJesús yó'o kúu ɬaa ɬa vaɣi sakaku nañoo mji yó naIsrael. Ta kivi vitin nixino unj kivi ña nixi'i ra.

22 Ta saá ni, sava náña'a náta'an ndi ndato'on ná xí'in ndi to'on ña ɬaxi naka'nda ní ini ndi vitin, chi xitaan ní kivi vitin nixa'an náyo'o noo ninduxun taJesús,

23 ta ni-nani'i ka ná yiki koñu ra. Ta ndiko ná kuano'o ná, ta nika'an ná xí'in ndi'i, ta xí'in inka na xindikon satá taJesús ndi xini ná naangel na nika'an xí'in ná xa nataku taJesús.

24 Ta sava natá'an ndi nixa'an na noo ninduxun taJesús. Ndatán nika'an náña'a xí'in na, ta saá ndixa yóo ña, ta on vása ní-xini ka na taJesús —káchí nayó'o xí'in taJesús.

25 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—¿Án kivi sini ndó? ¡Ndachun yo'vi ní kandixa ndó ndi'i to'on ña nita naprofe, na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á!

26 ¿Án on ndixa naprofe kachí na ndi Cristo ta ti'vi Ndios xini ñó'ó xo'vi ní ra, ta kivi kundivi ñayó'o, ta kivi ra noo ka'nda chiño ra, ta kasa ká'no ní na ra? —káchí taJesús xí'in na.

27 Ta saá kixá'á taJesús xí'in to'on Ndios ña nita taMoisés xina'á, ta saná'a ra xa'a to'on ña nita ndi'i inka naprofe. Ndato'on káxin ra xí'in na yukia kachí ndi'i to'on Ndios yó'o xa'a mji ra.

28 Ta nixa na ñoo Emaús, ta taJesús xito ya'a ra ko'on ra.

29 Ta xaku ndá'vi na noo ra, nika'an na xí'in ra:

—Kindoo ún ve'e yó'o xí'in ndi, chi xa nikuua ní kúu ña —káchí na xí'in taJesús.

Ta niki'vi ra ve'e xí'in na.

³⁰ Ta ndóo ndi'i na noo mesa, ta taJesús ki'in ra sítá va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Táxa'vi ún xa'a ñayó'o kuxu yó.

Ta ta'ví ra sítá va'a, ta taxi ra ña nda'a na.

³¹ Ta xí'in ña ke'é taJesús saá, Ndios taxi ra ña nakoni na taJesús kúu ra. Ta xandikon ndaño'ó ra noo na.

³² Ta nika'an na xí'in tá'an na:

—¿An on ndixa nda kandeta mii nima yó vaxi yó kivi nika'an ra xí'in yó yichi, ta ndato'on kaxín ra xí'in yó yukia kóni kachí to'on Ndios ña nitaa na xina'á? —káchí na.

³³ Ta saá xandikon nakuita na, ta ndikó na ku'a'an tuku na ñoo Jerusalén. Ta kixaa na noo ndóo uxu ñii naapóstol xí'in naxika xí'in na.

³⁴ Ta nayó'o nika'an na xí'in na ovi kixaa yó'o:

—Ñandaa kía nataku taJesús taKá'no noo yó! TaSimón Pedro xa xini ña'á ra —káchí na.

³⁵ Ta saá na ovi nivi kixaa yó'o, ndato'on na xí'in na ndóo ndí nakutá'an na xí'in taJesús kivi ku'a'an na yichi ñoo Emaús. Ta nika'an na tá mii xini na tá'ví taJesús sítá va'a ña taxi ra nda'a na kuxu na, ta saá nakoni na ra.

*TaJesús nakutá'an ra xí'in naxika xí'in ra
(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)*

³⁶ Ta ta'an ka ndi'i ndato'on na, ta kixaa taJesús xikundichi ra ma'ño na, ta káchí ra saá:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

³⁷ Ta niyi'ví ní na xini na taJesús, chi kuiti ká'an na ndí nima ra kúu ña.

38 Ta saá n̄ika'ʼan taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun xíka ini ndó ʼn ndixa yí'i kúu taJesús?

39 Koto ndó nda'a ʼi yó'o, koto ndó xa'a ʼi yó'o, ta saá kundaʼa ini ndó yí'i kúu taJesús. Tondaʼa nda'a ndó yí'i, ta saá kundaʼa ini ndó, chi nima ʼn koó koñu ña, ni leke ña ʼn koó; ta yí'i, kúchiño koto ndó leke ʼi xí'in koñu ʼi —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

40 Ta saá saná'a ra nda'a ra xí'in xa'a ra noo xiño'o clavo.

41 Vará nda kúsii ní ini na, ta ʼn kivi kandixa na taJesús kúu ra, ta naka'nda ní ini na. Ta n̄ika'ʼan ra xí'in na:

—¿ʼn yóo lo'o ñaxíxi? —káchí ra.

42 Ta taxi na ñoño tíyoko xí'in ñii ñá'ño tiaká tí yatan nda'a ra.

43 Ta ki'in ra ña, ta xaxi ra ña noo ndi'i na.

44 Ta n̄ika'ʼan taJesús xí'in na:

—Ta kivi n̄ixika ʼi xí'in ndó, ta ndato'on ʼi xí'in ndó ndí xini ñó'ó xo'vi ní ʼi, chi saá kasa ndivi ʼi ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'a ʼi, ña kúu ndayí ña n̄itaa taMoisés xí'in tutu ña n̄itaa inká naprofeta, xí'in tutu naní ña Salmos. Ta ñii ki'va ndatán káchí to'on Ndios yó'o xa'a ʼi, saá kisa ndivi ʼi —káchí taJesús xí'in na.

45 Saá vivii ndato'on taJesús xí'in na ña kundaʼa va'a ini na to'on Ndios yó'o ña n̄itaa na xina'á.

46 Ta n̄ika'ʼan ra xí'in na:

—To'on Ndios ña n̄itaa na xina'á káchí ña ndí Cristo xini ñó'ó kivi ra, ta nataku ra kivi un ʼi.

47 Saá na kándixa ra kixá'á na ka'an ndoso na to'on ra noo n̄ivi nañoo Jerusalén, ta ka'an ndoso na to'on ra noo ndi'i n̄ivi nañoo ñoyívi yó'o. Ta

xí'in ndayí m̄ji ra, ndato'on na xí'in n̄jivi ndí x̄ín̄i ñó'ó ndikó ini na ta sandakoo na ña on vá'a, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.

⁴⁸ Ta ndó'ó kúu na x̄ín̄i va'a xa'a ndi'i ñayó'o, ta kúchiño ndó ndakuijn ndó xa'a ña.

⁴⁹ Vaxi k̄iv̄i ti'v̄i ñava'a ña n̄ika'an Yivá ÿ Ndios ndixa kixaa ña noo ndó. Ta x̄ín̄i ñó'ó kundati ndó ñoo Jerusalén nda k̄iv̄i naki'in ndó ndee ña kixi ñoyívi n̄jino —káchí taJesús xí'in na.

taJesús ndaa ra kuano'o ra ñoyívi n̄jino

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Ta saá kua'an taJesús xí'in na ndíkõn sata ra, ta n̄ixaã na yatin noo ñoo Betania. Ta taJesús ndan̄i'i ra nda'a ra, ta n̄ika'an ra xí'in na:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó!

⁵¹ Ta ndi'i n̄ika'an ra ñayó'o, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi n̄jino.

⁵² Ta saá na ndíkõn taJesús kisa ká'no na ra, ta ndikó na kuano'o na ñoo Jerusalén, ta kúsi ñí ini na.

⁵³ Ta ndi'i saá k̄iv̄i ndóo na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, kisa ká'no na Ndios. Saá yoo ña.

**Alcatlatzala Mixtec New Testament
Portions of the Holy Bible in the Alcatlatzala
Mixtec language of Mexico**

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Alcatlatzala

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-14

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 May 2025 from source
files dated 14 May 2025

a74bfb3f-bd55-5ab9-983e-8d19de48c198